

PERUSTUSLAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 10/2010 vp

Perustuslain 115 §:n mukainen valtioneuvoston oikeuskanslerin ilmoitus entisen pääministerin Matti Vanhasen virkatoimen lainmukaisuuden tutkimiseksi

JOHDANTO

Vireilletulo

Oikeuskansleri on 16 päivänä syyskuuta 2010 lähettänyt perustuslakivaliokunnalle kirjeen, jossa hän on kahteen kanteeseen antamansa päätöksen perusteella tehnyt perustuslakivaliokunnalle perustuslain 115 §:n 1 momentissa tarkoitettua ilmoituksen entisen pääministerin Matti Vanhasen virkatoimen lainmukaisuuden tutkimiseksi (M 6/2010 vp). Kirje ja siihen liittyvä päätös on otettu tämän mietinnön liitteeksi n:o 1. Valiokunnalle jaettiin samassa yhteydessä myös oikeuskanslerin ilmoitukseen liitetty oheisaineisto, joka koostui lähinnä eri viranomaisien Nuorisosäätiön toimintaan liittyvistä asiakirjoista.

Asian käsittelyvaiheet

Valiokunta kuuli asiassa oikeuskansleri Jaakko Jonkkaa 21 päivänä syyskuuta 2010. Sen jälkeen valiokunta välittömästi varasi valtakunnan-oikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä annetun lain (196/2000) 3 §:n mukaisesti entiselle pääministerille Vanhaselle tilaisuuden antaa lausunto valiokunnalle tehdystä ilmoituksesta. Vanhanen käytti tämän tilaisuuden tulella valiokuntaan henkilökohtaisesti kuultavaksi 30 päivänä syyskuuta 2010. Samalla hän jätti valiokunnalle kirjallisen lausunnon, joka on otettu tämän mietinnön liitteeksi n:o 2. Seuraavana päivänä valiokunta kuuli Vanhasen lausunnosta oikeuskansleria uudelleen. Tästä kuulemisesta

samoin kuin hänelle toimitetusta eri viranomaisien tuottamasta kirjallisesta aineistosta Vanhanen antoi valiokunnalle 6 päivänä lokakuuta 2010 päivätyn lausunnon, joka on otettu tämän mietinnön liitteeksi n:o 3. Tämän jälkeen valiokunta kuuli 8 päivänä lokakuuta valtakunnan-syyttäjä Matti Nissistä. Vanhasen asiamies, asianajaja Petteri Sotamaa toimitti Vanhasen puolesta valiokunnalle vielä kolmannen, 11 päivänä lokakuuta 2010 päivätyn lausunnon, jossa lähinnä kommentoitiin professoreiden Koskinen ja Mäenpää 7 päivänä lokakuuta esittämiä lausuntoja. Vanhasen lausunto on otettu tämän mietinnön liitteeksi n:o 4.

Valiokunta päätti 12 päivänä lokakuuta 2010 pitämässään kokouksessa pyytää valtakunnan-syyttäjää valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä annetun lain 4 §:n mukaisesti ryhtymään toimenpiteisiin esitutinnan toimittamiseksi. Esitutkinta valmistui vuodenvaihteessa ja esitutkintapöytäkirja (2400/R/390/10/15.12.2010) merkittiin saapuneeksi valiokuntaan 3 päivänä tammikuuta 2011. Esitutkintapöytäkirja liitteineen jaettiin valiokunnan jäsenille. Vanhasen asiassa antama lopulausunto on päivätty 11 päivänä tammikuuta 2011. Tämä lausunto on otettu tämän mietinnön liitteeksi n:o 5.

Esitutkinta-aineistosta valiokunta kuuli hallinto-oikeuden, rikosoikeuden ja valtiosääntö-oikeuden asiantuntijoita, minkä jälkeen valio-

kunta kuuli näistä lausunnoista vielä Vanhasta ja hänen asiamiestään kokouksessaan 4 päivänä helmikuuta 2011. Vanhanen antoi valiokunnalle vastineena em. loppulausunnon ja PowerPoint-muistion, joka on otettu tämän mietinnön liitteeksi n:o 6.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- valtioneuvoston oikeuskansleri Jaakko Jonkka, Oikeuskanslerinvirasto
- valtakunnansyyttäjä Matti Nissinen, Valtakunnansyyttäjänvirasto
- professori Mikael Hidén
- professori (emeritus) Pekka Koskinen
- professori Heikki Kulla
- professori Raimo Lahti
- professori Olli Mäenpää
- professori Pekka Viljanen
- professori Veli-Pekka Viljanen.

OIKEUSKANSLERIN ILMOITUS SEKÄ ENTISEN PÄÄMINISTERIN MATTI VANHASSEN LAUSUNNOT JA VASTINE

Oikeuskanslerin ilmoitus

Oikeuskansleri mainitsee ilmoituksessaan, että hänellä käytettävissään olevan selvityksen mukaan Vanhanen on saanut Nuorisosäätiöltä yli 23 000 euron suuruisen taloudellisen tuen vuoden 2006 tasavallan presidentin vaalia varten ja sen jälkeen ollut toistuvasti vuosina 2006—2009 valtioneuvoston yleisistunnossa puheenjohtajana päättämässä samalle säätiölle yhteensä miljoonaluokan avustuksista Raha-automaattiyhdistyksen tuotosta. Oikeuskansleri arvioi Vanhasen olleen hallintolain (434/2003) 28 §:n 1 momentin 7 kohdassa tarkoitetulla tavalla esteellinen osallistuessaan mainittujen avustusten myöntämiseen ja menetelleen siten hallintolain 27 §:n vastaisesti.

Oikeuskanslerin ilmoitukseen liittyvässä, edellä mainittuihin kanteluihin annetussa päätöksessä oikeuskansleri arvioi Vanhasen menettelyä yksityiskohtaisesti ja katsoo, että tämän menettelyn saattaminen perustuslakivaliokunnan tutkittavaksi on omiaan tuomaan ministerivastuun selvittämiseksi oikeudellisesti olennaisista lisävalaistusta, joka mahdollistaisi myös rikosoikeudellisen arvioinnin. Vanhasen saamaa tukea olisi oikeuskanslerin käsityksen mukaan myös syytä tarkastella osana Nuorisosäätiön esitutkinnassa olevaa toimintaa, koska ilman tämän asiayhteyden huomioon ottamista ei oikeuskanslerin mielestä Vanhasen osallistumisesta

avustuspäätöksen tekemiseen Nuorisosäätiölle saada oikeaa kuvaa.

Oikeuskanslerin mukaan perustuslakivaliokunnan käsittely on omiaan monipuolistamaan nyt tarkasteltavana olevan tyyppisen tapahtuman harkintaa, johon sisältyy osaltaan myös arviota poliittisen toiminnan oikeudellisen hyväksyttävyyden rajoista. Rikosoikeudelliselta kannalta asiaa tarkastellessaan oikeuskansleri katsoo, että rangaistussäännöksistä voisivat kyseen tulla lähinnä rikoslain 40 luvun 9 ja 10 §:ssä tarkoitetut virkavelvollisuuden rikkominen tai sen tuottamuksellinen tekemuoto.

Entisen pääministerin Matti Vanhasen lausunnot ja vastine

Ensimmäisessä lausunnossaan 30.9.2010 Vanhanen korostaa vuoden 2006 presidentinvaaliin valmistauduttaessa noudatetun eriyttämisperiaatetta, jonka ensimmäinen keskeinen elementti on, että kampanjan taloudenhoito annetaan itsenäiselle organisaatiolle, joka vastaa taloudesta. Toinen tärkeä seikka on puolestaan se, että ehdokkaalle ei anneta yksityiskohtaisia tietoja siitä, kuka on lahjoittanut varoja kampanjaa hoitavalle organisaatiolle. Tällainen organisaatio oli vuonna 1987 perustettu Kansainvälinen Suomiry -niminen yhdistys.

Vanhanen kiistää esteellisyytensä vedoten seuraavaan seitsemään seikkaan:

— Presidentivaalikampanja on ehdokkaan asettaneen puolueen kampanja. Ehdokkaasta päättäessään puolue ottaa vastaan kampanjoinnin ja sen rahoituksen. Kampanja ei ole henkilökohtainen, eikä hän ole itse ollut millään tavalla vastuussa kampanjan rahoituksesta.

— Hän ei voi hyväksyä sitä, että oikeuskansleri pitää yli 23 000 euron summaa tukena vaalikampanjalle. Kyse on ollut hankinnoista, joista puolueen vaalikampanjalle on jäänyt jokin summa nettovaikutuksena puolueen kampanjan järjestämiseen. Todellinen tukiosuus tuosta summasta oli hänen mukaansa vähäinen ja vaalikampanjan kokonaisuuden kannalta merkityksetön eli 11 000—12 000 euroa (alle 0,5 prosenttia kampanjan kokonaiskuluista), ja noin kaksi kolmasosaa siitä oli hankittu ennen kuin hän oli edes ollut presidenttiehdokas.

— Aiemmat ohjeet ja käytännöt presidentinvaalissa sekä tuoreet esimerkit esteellisyyshankinnoista eivät puolla hänen pitämistään esteellisenä.

— Valtioneuvoston päätös oli täysin rutiininomainen, ja päätös olisi ollut täysin samansisältöinen hänestä riippumatta.

— Hän ei ole millään tavoin pyrkinyt vaikuttamaan päätöksen sisältöön.

— Hallintolain 28 §:n 1 momentin 7 kohta on tulkinnanvarainen.

— Ministerisyytteen edellytyksenä olevasta tahallisuudesta tai törkeän huolimattomasta, olennaisesta ministerin velvollisuuksien rikkomisesta ei ole esitetty mitään selvitystä.

Toisessa lausunnossaan Vanhanen lähinnä kommentoi eräitä tutkinta-aineiston yksityiskohtia

sekä oikeuskanslerin kuulemisessa 1 päivänä lokakuuta esiin nousseita seikkoja pitkälti uudistaen yhteenvedossaan edellä mainitut kohdat.

Kolmannessa, asiamiehensä laatimassa 11 päivänä lokakuuta 2010 päivätyssä lausunnossaan Vanhanen painottaa edelleen aiemmin mainittua eriyttämisperiaatetta kiistäen esteellisyyden olemassaolon korostaen sitä, että hänellä ei ole ollut tietoisuutta Nuorisosäätiön antamasta taloudellisesta tuesta ja että hän ei ole osallistunut siihen liittyviin toimenpiteisiin. Lisäksi lausunnossa korostetaan mahdollisen virheen vähäisyyttä rutiinitoimenpiteenomaisuuteen vedoten. Niin ikään siinä kiistetään perustuslain 116 §:ssä säädettyjen ministerivastuun erityisten edellytysten täyttyminen.

Asiassa suoritettua esitutkinnan jälkeen asiamiehensä välityksellä antamassaan loppulausunnossa Vanhanen katsoo esitutkinnassa selvitetyn, että

— hän ei ole syylistynyt mihinkään rikokseen;

— tahallisuudesta tai törkeästä huolimattomuudesta ei ole mitään näyttöä; ja että

— perustuslain 116 §:ssä ministerisyytteelle asetettu korotettu syytekyynnys ei missään tapauksessa voi ylittyä.

Nämä seikat Vanhanen toisti valiokunnan kuulemisessa 4 päivänä helmikuuta 2011, ja hänen asiamiehensä esitti yhteenvedon aiemmin esiin tuoduista oikeudellisista seikoista, jotka heidän mukaansa tukevat Vanhasen näkemystä siitä, ettei syytteen nostamiselle ole edellytyksiä.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Asian tosiseikasto

Nuorisosäätiö on merkitty säätiörekisteriin vuonna 1962. Nykyisten sääntöjensä mukaan Nuorisosäätiön tarkoituksena on sosiaalinen nuorisotyö ja erityisesti nuorison kasvatustyön kehittäminen sekä nuorten itsenäistymisen tukeminen. Tarkoituksensa toteuttamiseksi säätiö

vuokraa asuntoja nuorille sosiaalisin perustein, harjoittaa sosiaalista neuvonta-, valistus- ja kasvatustyötä sekä järjestää ohjattua vapaa-ajan toimintaa. Toimintansa rahoittamista varten Nuorisosäätiö on hakenut 1960-luvulta lähtien Raha-automaattiyhdistyksen tuotosta myönnettäviä avustuksia.

Vanhanen toimi Nuorisosäätiön hallituksen jäsenenä, varapuheenjohtajana ja puheenjohtajana vuosina 1981—2003. Puheenjohtajuuskausi ajoittui vuosille 1998—2003. Vanhanen erosi Nuorisosäätiön hallituksen puheenjohtajan tehtävästä tultuaan puolustusministeriksi pääministeri Anneli Jäätteenmäen hallitukseen 17.4.2003. Jäätteenmäen hallituksen erottua tavallan presidentti nimitti Vanhasen pääministeriksi 25.6.2003. Hänen toinen hallituksensa nimitettiin 19.4.2007, ja hän jatkoi pääministerinä 22.6.2010 asti. Vanhanen oli Suomen Keskustan puheenjohtaja vuosina 2003—2010.

Valtioneuvoston yleisistunnon pöytäkirjojen mukaan Vanhanen johti puhetta pääministerinä valtioneuvoston yleisistunnoissa 5.2.2004, 3.2.2005, 1.2.2006, 1.2.2007, 31.1.2008 ja 29.1.2009. Näissä yleisistunnoissa päätettiin Raha-automaattiyhdistyksen tuotosta jaettavista avustuksista. Avustusta sai kunakin vuonna muiden ohella myös Nuorisosäätiö. Se sai kyseisinä vuosina avustuksia yhteensä yli 16 miljoonaa euroa, joista yleisavustuksen määrä oli yhteensä vähän yli 1,4 miljoonaa euroa. Raha-automaattiyhdistyksen tuotosta jaettavia avustuksia käsiteltiin myös valtioneuvoston yleisistuntoa edeltäneissä raha-asiainvaliokunnan kokouksissa. Myös näissä kokouksissa puheenjohtajana toimi pääministeri Vanhanen.

Vanhanen toimi kansanedustajana 22.3.1991—19.9.2010. Vanhanen ilmoitti vuoden 2003 eduskuntavaalien vaalirahoitusilmoituksessaan saaneensa ES-Innovaatio ry:ltä 3 250 euroa ja Uudenmaan Suunta ry:ltä 6 850 euroa. Yhdistyksillä oli myös muuta varainhankintaa, ja ne tukivat muitakin ehdokkaita. Vuodet 1998—2009 kattavasta esitutkimamateriaalista ilmenee, että Nuorisosäätiö ja sen täysin omistama tytäryhtiö Nuorisotasuntojen Isännöinti Oy hankkivat vuosien 1998—2003 välisenä aikana näiltä yhdistyksiltä tauluja, kirjoja ja seminaarilippuja yhteensä 12 325 eurolla.

Vanhanen oli Keskustan asettama ehdokas vuoden 2006 presidentinvaalissa. Kansainvälinen Suomi ry. toimi vuosina 2005 ja 2006 presidentinvaalikampanjan varainhankintaorganisaationa. Yhdistys oli merkitty yhdistysrekisteriin

vuonna 1987 nimellä Suomalainen Suunta, ja se toimi varainhankintaorganisaationa myös vuoden 2000 presidentinvaaleissa. Nuorisosäätiö ja Nuorisotasuntojen Isännöinti Oy teki siltä vuosina 2005 ja 2006 edellä mainitunlaisia hankintoja yhteensä 23 410 eurolla. Kansainvälinen Suomi on tulouttanut varainhankintansa tulot Suomen Keskustalle.

Esitutkimamateriaalin mukaan Nuorisosäätiö ja sen omistamat yhtiöt ovat vuosina 1998—2009 tehneet edellä mainitunlaisia hankintoja Suomen Keskustalta, sen paikallisyhdistyksiltä, jäsenten tukiyhdistyksiltä tai muulla tavoin läheisiltä tahoilta yhteensä 148 601 eurolla. Tähän summaan sisältyvät edellä eriteltyt hankinnat. Vanhasen puheenjohtajuuskaudella vuosina 1998—2003 Nuorisosäätiön itsensä jakama vaalituki oli kaikkiaan 24 452 euroa (esitutkimat-pöytäkirjan liite 5.3.2.).

Asian oikeudellinen arviointi

Valtioneuvoston jäsenen rikosoikeudellisen vastuun rakenne

Perustuslain 114 §:n mukaan syytteen nostamisesta valtioneuvoston jäsentä vastaan päättää eduskunta saatuaan perustuslakivaliokunnan kannanoton valtioneuvoston jäsenen menettelyn lainvastaisuudesta. Perustuslain 116 §:n mukaan syyte valtioneuvoston jäsentä vastaan voidaan päättää nostettavaksi, jos tämä tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta on olennaisesti rikkonut ministerin tehtävään kuuluvat velvollisuutensa tai menetellyt muutoin virkatoimessaan selvästi lainvastaisesti.

Perustuslain 116 §:ään ei sisälly erillistä rangaistussäännöstä, vaan sellainen on aina löydettävä muusta lainsäädännöstä, käytännössä rikoslain virkarikoksia sääntelevästä 40 luvusta, koska rikoslain 40 luvun 11 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan kyseisen luvun säännöksiä sovelletaan myös valtioneuvoston jäseniin. Toiseksi 116 § ei yksinään riitä tuomitsemisen perusteeksi, vaan se edellyttää muualla lainsäädännössä olevaa tunnusmerkistöä, joka osoittaa valtioneuvoston jäsenen menettelleen velvollisuuksiensa

vastaisesti. Jos rikossäännöksenä tulee kyseeseen ns. yleisluonteinen virkarikossäännös eli tahallinen tai tuottamuksellinen virkavelvollisuuden rikkominen, on näiden säännösten avoimuuden vuoksi pystyttävä osoittamaan vielä jokin kolmas normi, johon perustuvaa virkavelvollisuutta ministeri on rikkonut.

Valiokunnan oikeudellinen arvio entisen pääministerin Vanhasen toiminnasta

Arvioinnin lähtökohdat

Perustuslakivaliokunnan tehtävänä on oikeuskanslerin valiokunnalle tekemän ilmoituksen johdosta harkita, onko valtioneuvoston jäsen menettänyt lainvastaisesti, ja esittää tästä kysymyksestä kannanotto eduskunnalle. Valiokunnan tulee oikeudellisesti ilmaistuna asiassa kertyneen näytön ja tapaukseen sovellettavien oikeussäännösten perusteella esittää käsityksensä ilmoituksessa tarkoitetun menettelyn lainvastaisuudesta. Valiokunnan tulee ottaa kantaa siihen, onko asiassa menetetty lainvastaisesti ja, jos näin on, onko kysymys sellaisesta lainvastaisuudesta, jota tarkoitetaan perustuslain 116 §:ssä ja joka voi johtaa syytteen nostamiseen valtakunnanoikeudessa (vrt. PeVM 6/1998 vp, s. 10/II).

Valiokunta on arvioinut sen käytettävissä olevasta aineistosta ja sille esitetyistä lausunnoista ilmi käyviä tapahtumia neliportaisesti seuraavasti:

1) Oliko Vanhanen esteellinen toimiessaan pääministerinä puheenjohtajana valtioneuvoston yleisistunnossa vuosina 2007—2009 päätetäessä Raha-automaattiyhdistyksen tuotosta myönnettävistä avustuksista?

2) Jos vastaus edelliseen kysymykseen on myönteinen, mitkä ovat tekoihin sovellettaviksi tulevat rikoslain tunnusmerkistöt? Ovatko kyseessä lähinnä edellä mainitut yleisluonteiset virkarikostunnusmerkistöt eli rikoslain 40 luvun 9 tai 10 §? Jos kyseeseen tulevat em. tunnusmerkistöt, on harkittava, onko rikosta pidettävä vähäisenä, jolloin säännökset eivät tule sovellettaviksi.

3) Jos jonkin tunnusmerkistön teonkuvaus täyttyy, on ratkaistava, mikä on Vanhasen syyksiluettavuuden aste (tahallisuus, törkeä tuottamus vai tuottamus). Jos syyksi voidaan lukea vain tavallinen tuottamus, ministerisyytteen mahdollisuus sulkeutuu pois, koska perustuslain 116 §:ssä edellytetään vähintään törkeää tuottamusta.

4) Jos syyksiluettavuus ylittää törkeän tuottamuksen rajan, on vielä harkittava, onko ministerin velvollisuuksien rikkominen luonnehdittavissa perustuslain 116 §:ssä tarkoitetulla tavalla olennaiseksi tai hänen menettelynsä muutoin selvästi lainvastaiseksi.

Esteellisyys

Valtioneuvoston päätöksentekoa sääntelevässä valtioneuvostosta annetussa laissa (175/2003) ei ole erityissäännöksiä ministerin esteellisyydestä. Ministerin oikeuteen osallistua asian käsittelyyn valtioneuvoston yleisistunnossa sovelletaan hallintolain (434/2003) säännöksiä virkamiehen esteellisyydestä. Tämä perustuu hallintolain 27 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan virkamiehen esteellisyyssäännökset koskevat myös monijäsenisen toimielimen jäseniä ja siten myös valtioneuvoston jäseniä (HE 72/2002 vp, s. 80). Jos ministeri on esteellinen, hän ei saa osallistua asian ratkaisemiseen päätöksentekijänä tai esittelijänä. Hän ei saa myöskään muutoin osallistua asian käsittelyyn. Tämä tarkoittaa esteellisyyttä myös yksittäisen hallintoasian valmisteluun.

Virkamiehen esteellisyysperusteista säädetään hallintolain 28 §:ssä. Useimmat esteellisyysperusteista ovat luonteeltaan muodollisiin kriteereihin perustuvia ja melko yksiselitteisiä. Pykälän 1 momentin 7 kohdan sisältämä ns. esteellisyyden yleislauseke on sitä vastoin tulkinnanvaraisempi ja edellyttää tapauskohtaista harkintaa. Säännöksen mukaan virkamies on esteellinen, jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu. Säännöksessä tarkoitetun "erityisen syyn" on oltava ulkopuolisen havaittavissa, ja sen puolueettomuutta vaarantavan vaikutuksen tulee olla suunnitteen samanasteinen kuin laissa erikseen määri-

tellyissä muissa esteellisyystilanteissa. Yleislausekkeen keskeisin tehtävä on turvata asian käsittelyn objektiivista puolueettomuutta eli erityisesti yleistä luottamusta menettelyn objektiivisuuteen ja riippumattomuuteen. Hallintomenettelylakia koskevan hallituksen esityksen mukaan (HE 88/1981 vp, s. 23) yleislausekejäävi voi tulla kyseeseen myös silloin, kun asian luonne on sellainen, että henkilön puolueettomuutta saatettaisiin ryhtyä epäilemään yleisön keskuudessa. Hallintolain valmistelun yhteydessä ei katsottu tarpeelliseksi tehdä asiallisia muutoksia esteellisyyssperusteiden sääntelyyn.

Virkamiehen puolueettomuuden vaarantuminen voi aiheutua, paitsi asiaa käsiteltäessä vaikuttavista olosuhteista, myös hänen aikaisemmasta toiminnastaan. Vanhanen erosi Nuorisosäätiön hallituksen puheenjohtajan tehtävästä vuonna 2003, mutta osallistui jo seuraavan vuoden alusta lähtien vuosittain valtioneuvostossa Nuorisosäätiön avustuksista päättämiseen.

Yleislausekkeen mukaisen esteellisyyden syntyminen ns. ulkopuolisen arvion pohjalta ei välttämättä edellytä, että virkamies on ollut tietoinen puolueettomuutta vaarantavasta olosuhteesta tai että hän on toiminut vilpillisesti tai muutoin epäasiallisesti. Virkamiehen tietoisuuden asteella on kuitenkin vaikutusta toiminnan moitittavuuden arviointiin.

Kaikki edellä esitetyt seikat huomioon ottaen perustuslakivaliokunta katsoo, että Vanhanen on toimiessaan valtioneuvoston yleisistunnon puheenjohtajana, kun valtioneuvosto on päättänyt Raha-automaattiyhdistyksen tuotosta myönnettävistä avustuksista muun muassa Nuorisosäätiölle, ollut hallintolain 28 §:n 1 momentin 7 kohdassa tarkoitettulla tavalla esteellinen, koska luottamus hänen puolueettomuuteensa on vaarantunut sen Nuorisosäätiön aiemman käytännön tuntemisen vuoksi, jossa säätiön varoja kanavoitiin Suomen Keskustan ja sitä lähellä olevien tahojen poliittisen toiminnan tueksi. Lisäksi Vanhanen on valiokunnalle kertonut nähneensä Nuorisosäätiön edustajia presidentinvaalikampanjan rahoittamiseksi järjestetyssä seminaarissa ja sen perusteella päätelleensä Nuorisosäätiön olevan mukana kampanjan tukemisessa.

Virkavelvollisuuden rikkominen

Oikeuskansleri viittaa kirjeensä liitteenä olevassa päätöksessä siihen, että tuohon aikaan Keskusrikospoliisissa oli vireillä Nuorisosäätiön antamia vaalitukia koskeva laaja esitutkinta. Hän katsoi, että tuolla tutkinnalla oli ainakin rakenteellinen yhteys Vanhasen tapaukseen. Tämä seikka vaikutti siihen, että hän oli päättänyt tekeä nyt käsiteltävänä olevan ilmoituksen perustuslakivaliokunnalle, jolla hänen käsityksensä mukaan yksin oli oikeus pyytää asiassa esitutkinnan toimittamista.

Esitutkinnan perusteella valiokunta katsoo, että tapauksessa tulevat kyseeseen varsinaisina rangaistussäännöksinä lähinnä rikoslain 40 luvun 9 § (tahallinen virkavelvollisuuden rikkominen) ja rikoslain 40 luvun 10 § (tuottamuksellinen virkavelvollisuuden rikkominen). Molemmat rikoslain säännökset ovat ns. yleisluonteisia virkarikossäännöksiä. Tämä tarkoittaa, että pelkästään näiden tunnusmerkistöjen perusteella ei voida ratkaista, onko virkamies syyllistynyt virkarikokseen. Säännökset siis vaativat täydennykseen normin, joka osoittaa, minkä virkavelvollisuuden rikkominen kulloinkin on kyseessä. Tässä tarvittavat täydentävät säännökset ovat itsestään selvästi hallintolain 27 §:n 1 momentti, 28 §:n 1 momentin 7 kohta ja 29 §:n 2 momentti. Virkamiehellä on velvollisuus ensisijaisesti itse arvioida ja ottaa omalta kohdaltaan huomioon esteellisyyssperusteiden soveltuminen asemaansa ja toimintaansa. Toiseksi virkamies ei saa osallistua asian käsittelyyn eikä olla läsnä sitä käsiteltäessä, jos hän on esteellinen.¹ Oikeuskirjallisuudessa kysymystä on luonnehdittu niin, että velvollisuus pidättäytyä esteellisenä käsittelemästä asiaa on tyypillinen

¹ Ministerin käsikirjassa (sekä vuoden 2003 että 2007 painoksessa) todetaan, että valtioneuvoston jäseniin sovelletaan hallintolain virkamiehen esteellisyyttä koskevia säännöksiä. Valtioneuvoston jäsenen edellytetään *itse* (korostus vuoden 2007 painoksessa) toteavan esteellisyytensä niin ministeriössä asiaa käsiteltäessä kuin valtioneuvoston yleisistunnossakin, ja hänen tulee se nimenomaisesti ilmoittaa asian käsittelyn yhteydessä.

"virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin perustuva virkavelvollisuus".²

Esitutkinta-aineiston valossa voidaan jälkikäteen arvion perusteella sanoa, että Vanhasen olisi pitänyt ymmärtää päätöksentekoon osallistumisensa luovan tilanteen, jossa luottamus hänen puolueettomuuteensa vaarantuu, ja hänen olisi pitänyt pidättäytyä osallistumasta päätöksentekoon.

Perusteellisesti suoritettua esitutkinnankaan jälkeen ei valiokunnan mielestä kuitenkaan ole näyttöä siitä, että Vanhanen on päätöksentekohetkellä mieltänyt tällaisen seurauksen syntymisen varsin todennäköiseksi, mikä rikoslain 3 luvun 6 §:n mukaan muodostaa tahallisuuden alarajan. Tämän vuoksi valiokunta pitää selvänä, että tahallista virkavelvollisuuden rikkomista tarkoittava rikoslain 40 luvun 9 §:n soveltaminen sulkeutuu pois ja että hänen menettelyään on arvioitava rikoslain 40 luvun 10 §:n valossa. Tämä tunnusmerkistö kuuluu seuraavasti:

"Jos virkamies virkaansa toimittaessaan huolimattomuudesta muulla kuin 5 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava *tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta* varoitukseen tai sakkoon."

Vähäisten tekojen rankaisemattomuus otettiin yleisluonteisiin virkarikossäännöksiin ensimmäisen kerran vuonna 1989 toteutetussa uudistuksessa. Tuolloin hallituksen esityksessä todettiin, että rangaistavuuden ulottaminen vähäisiin, lähinnä määrättyä menettelytapaa koskevien säännösten rikkomisiin, joilla ei ole viran asianmukaisen hoidon tai yksityisten etujen kannalta mainittavaa merkitystä, ei ole tarkoituksenmukaista (ks. HE 58/1988 vp, s. 19).

Avustuspäätökset on tehty valtioneuvoston yleisistunnossa, jossa perustuslain 67 §:n 1 momentin mukaan ratkaistaan laajakantoiset ja pe-

riaatteellisesti tärkeät asiat sekä ne muut asiat, joiden merkitys sitä vaatii. Lisäksi jakopäätös on ennen yleisistuntoa käsitelty valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnassa. Valtioneuvoston ohjesäännön 27 §:n 3 momentin mukaan valtioneuvosto määrää asiat, jotka niiden taloudellisen tai muun merkityksen vuoksi on ennen päätöksen tekemistä käsiteltävä raha-asiainvaliokunnassa. Niin ikään vähäisyyden arvioinnissa on valiokunnan mielestä pantava erityistä painoa sille, että kyse on ylimmän hallitusvallan käyttäjän (valtioneuvoston) päätöksenteosta, jolle voidaan asettaa erityiset luotettavuuden ja puolueettomuuden vaatimukset ja jonka voidaan perustellusti odottaa täyttävän kaikki sille asetetut oikeudelliset edellytykset. Osaltaan tätä kuvastaa se, että valtioneuvoston yleisistunnossa on aina paikalla oikeuskansleri. Vaikka päätös varojen jakamisesta tehtiin säännöllisesti vuosittain, kyseessä ei voida katsoa olevan myöskään mikään rutiinipäätös sen vuoksi, että jakopäätökseen liittyy merkittävästi harkinnanvaraisuutta. Päätös on lisäksi taloudelliselta arvoltaan huomattava ja avustuksen saajien toiminnan kannalta olennainen. On kuitenkin huomattava, että valtioneuvoston päätösten ei pääministerin esteellisyydestä huolimatta voida katsoa aiheuttaneen haittaa tai vahinkoa niille, joita päätökset ovat koskeneet.

Edellä esitetyin perustein valiokunta on kokonaisarviona päättänyt katsomaan, että Vanhasen teot eivät olleet sillä tavoin vähäisiä kuin rikoslain 40 luvun 10 §:ssä tarkoitetaan. Siksi on aiheellista arvioida hänen syyksiluettavuutensa astetta.

Tuottamuksen aste

Kuten edeltä on käynyt ilmi, rikoslain 40 luvun 10 §:n mukaisen tuottamuksellisen virkavelvollisuuden rikkomisen tunnusmerkistön täyttymiseen riittää syyksiluettavuuden osalta ns. tavallinen tuottamus. Sen sijaan perustuslain 116 §:ssä ministerin edellytetään toimineen tahallaan tai törkeän huolimattomasti. Syyksiluettavuutta on arvioitava rikoslain säännösten mukaisesti. Koska valiokunta on edellä katsonut, ettei Vanhanen ole toiminut tahallisesti, on Vanhasen rikos-

² Ks. Viljanen, Pekka: Virkarikokset ja julkisyhteisön työntekijän rikokset. Jyväskylä 1990, s. 440.

oikeudellisen vastuun kannalta tärkeää selvittää, voidaanko hänen katsoa syyllistyneen törkeään huolimattomuuteen.

Tuottamus — ja sen eri asteet — määrittää rikoslain 3 luvun 7 §:n 1 ja 2 momentissa seuraavasti:

"Tekijän menettely on huolimattonta, jos hän rikkoo olosuhteiden edellyttämää ja häneltä vaadittavaa huolellisuusvelvollisuutta, vaikka hän olisi kyennyt sitä noudattamaan (*tuottamus*).

Se, pidetäänkö huolimattomuutta törkeänä (*törkeä tuottamus*), ratkaistaan kokonaisarvostelun perusteella. Arvostelussa otetaan huomioon rikotun huolellisuusvelvollisuuden merkittävyys, vaarannettujen etujen tärkeys ja loukkauksen todennäköisyys, riskinoton tietoisuus sekä muut tekoon ja tekijään liittyvät olosuhteet."

Pykälän 2 momentissa mainituista tekijöistä ensimmäiset kolme liittyvät tekoon, neljäs tekijään ja viidentenä mainitut olosuhteet kumpaankin. Teon huolimattomuus voi olla törkeää, jos rikottu huolellisuusvelvoite on merkittävä. Tässä konkreettisessa tapauksessa valtioneuvoston päätöksenteossa noudatettavat esteellisyysnormit ovat epäilyksettä tärkeitä sen yleisen luottamuksen kannalta, jota kyseisen päätöksenteon tulee nauttia. Säännöksessä toisena mainittu vaarannettujen etujen tärkeys viittaa uhattujen tai loukattujen oikeushyvien painoarvoon. Mitä vakavampi mahdollinen tai toteutunut vahinkoseuraus on, sitä lähempänä ollaan törkeää huolimattomuutta. Tässä tapauksessa kyseessä olevat esteellisyysnormit voidaan jo yleisellä tasolla nähdä olennaisena oikeusvaltion piirteenä, ne ovat osa perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaisia hyvän hallinnon takeita, ja niiden noudattamiseen liittyy siten varsin painavia yhteiskunnallisia arvoja. Loukkauksen todennäköisyys teon hetkellä vaikuttaa samalla tavalla. Mitä todennäköisempi vahinkoseuraus oli teon hetkellä, sitä useammin huolimattomuus on törkeää. Todennäköisyys on tässäkin tapauksessa arvioitava sen tiedon perusteella, joka tekijällä oli ja joka huolellisella tarkkailijalla oli teon hetkellä. Esteellisyysnormien loukkaamisen todennäköisyyttä arvioitaessa on otettava huomioon, että Vanhanen ei pitkään aikaan ollut ollut osallise-

na Nuorisosäätiön hallinnossa, jonka päätöksenteosta tuen kanavoituminen Suomen Keskustalle riippui. Lisäksi merkillepantavaa on se esitutkinta-aineistosta ilmi käyvä seikka, että Nuorisosäätiö maksoi tukea lähes poikkeuksetta joko itse puolueelle tai jollekin sen ehdokkaan tukiyhdistykselle eikä suoraan ehdokkaalle. Valiokunta pitää myös uskottavana sitä, että Vanhanen on ainakin jollakin tasolla pyrkinyt selvittämään esteellisyyttään oikeuskanslerilta. Kaikki edellä mainittu viittaa siihen suuntaan, että Vanhanen ei täysin perusteetta ole uskonut olevansa esteetön osallistumaan päätöksentekoon. (Ks. edellä olevasta kriteeristöstä HE 44/2002 vp, s. 97.)

Valiokunta katsoo, että Vanhasen on pitkäaikaisena Nuorisosäätiön hallituksen jäsenenä ja myöhemmin puheenjohtajana täytynyt olla selvillä Nuorisosäätiökonsernin toimintatavasta tehdä hankintoja eri vaaleissa Suomen Keskustaan liittyviltä tukiyhdistyksiltä tai antaa tukea suoraan puolueelle. Siksi hänen olisi pitänyt ainakin epäillä, että tämä pitkään jatkunut menettely (jonka mm. esitutkintapöytäkirjan liitteet 5.3.3. ja 5.3.4. osoittavat) oli edelleen käytäntönä. Tällainen epäily käykin ilmi Vanhasen oikeuskanslerille 8.4.2010 toimittamasta selvityksestä samoin kuin 6.10.2010 päivätyistä vastineista, joissa hän on kertonut tiedustelleensa silloiselta oikeuskanslerilta Nikulalta, aiheuttaako hänen "henkinen siteensä" esteellisyyden sellaista yhteisöä koskevaan päätöksentekoon, jonka puolesta hän oli pitkään tehnyt työtä. Vanhanen kertoo, että oikeuskansleri Nikula ei katsonut näin olevan.

Edellä kuvattu tiedustelu osoittaa Vanhasen itsensäkin epäilleen esteellisyyden olemassaoloa. Hän ei kuitenkaan käytettävissä olevan aineiston perusteella maininnut Nuorisosäätiön Suomen Keskustalle tavanomaisesti välittämäästä tuesta, eikä oikeuskansleri mitään todennäköisimmin voinut tästä muutoinkaan tietää.

Tekijän riskinoton tietoisuudella viitataan tekijän subjektiiviseen huolimattomuuteen (ks. HE 44/2002 vp, s. 98/I). Vanhanen on kertonut nähneensä Nuorisosäätiön edustajia presidentinvaalikampanjan rahoittamiseksi järjestetyssä se-

minaarissa ja sen perusteella päätelleensä Nuorisosäätiön olevan mukana kampanjan tukemisessa. Vanhasen mukaan presidentinvaalikampanjan rahoitusjärjestelyissä noudatettiin ns. eriyttämisperiaatetta. Sen mukaisesti kampanjan taloushoidosta ja rahoituksen järjestämisestä vastasi puolue ja vaaliorganisaatio eikä ehdokas itse osallistunut niiden hoitamiseen eikä ollut niistä vastuusta. Tämän vuoksi presidentinvaalikampanjan rahoitukseen liittyvät seikat esteellisyyden mahdollisena aiheuttajana eivät tulleet hänen mieleensä. Eriyttämisperiaatetta ilmentää se, että presidentinvaalikampanjan vaalirahoitusilmoituksen tekee ehdokkaan asettaja eikä ehdokas itse. Valiokunta pitää Vanhasen kertomusta esitutinnan perusteella uskottavana samoin kuin väitettä siitä, että hän ainakin jollain tasolla on pyrkinyt oikeuskanslerilta selvittämään esteellisyyttä.

Vanhasen tapauksessa tarkasteltavana on hänen toimintansa valtioneuvoston yleisistunnossa päätettäessä Raha-automaattiyhdistyksen varoista myönnettävistä avustuksista vuosina 2007–2009, muitten tekojen ollessa rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momentin mukaan vanhentuneita. Tämä perustuu viime kädessä siihen, että yksittäiset ratkaisut eivät muodosta sellaista asiallisesti ja ajallisesti yhtenäistä kokonaisuutta, jonka perusteella tekoja tulisi arvioida yhtenä rikoksena (vrt. KKO 2006:33, tuomion 23. kohta). Vaikka näin on, kokonaisarviossa ei valiokunnan mielestä kuitenkaan voida kokonaan sivuuttaa sitä tosiasiaa, että menettely on jatkunut samanlaisena koko Vanhasen pääministeriyden ajan. Vanhasen näkemystä siitä, että hän on pitänyt itseään esteettömänä, toisaalta tukee tavaltaan myös se, että hän on vuosien kuluessa johdonmukaisesti osallistunut valtioneuvoston yleisistunnossa päätöksentekoon riippumatta esimerkiksi siitä, onko käsillä ollut jokin vaalivuosi vai ei. Esitutkinnassa ei ole saatu näyttöä siitä, että Vanhanen olisi ollut Nuorisosäätiön

hallituksen puheenjohtajakautensa jälkeen selvillä säätiön taloudellisesta toiminnasta muutoin kuin aiemman kokemuksensa perusteella.

Rikoslain tuottamusta koskevan säännöksen esitöissä korostetaan, että oikeuskäytännön voidaan katsoa edellyttävän sekä teon että tekijän huolimattomuuden ylittävän jonkinlaisen vähimmäistason (ks. HE 44/2002 vp, s. 98/II), jotta tuottamus olisi katsottavissa törkeäksi. Ottaen huomioon presidentinvaalin rahoituksen eriyttämisjärjestely, Vanhasen edellä todettu pyrkimys selvittää oikeudellista asemaansa päätöksenteossa sekä suoritettussa esitutkinnassa esille tulleet seikat valiokunta ei pidä Vanhasen tuottamusta törkeänä.

Johtopäätös

Edellä esitetyin perustein valiokunta katsoo, että Vanhanen toimiessaan esteellisenä valtioneuvoston yleisistunnon puheenjohtajana päätettäessä Raha-automaattiyhdistyksen tuotosta jaettavista avustuksista on kokonaisuutena arvioiden rikoslain 40 luvun 10 §:ssä tarkoitetulla tavalla rikkonut tuottamuksellisesti virkavelvollisuuttaan, mutta että tämä menettely ei ole ollut törkeän huolimaton. Näin ollen perustuslain 116 §:ssä säädetty syyksiluettavuusvaatimus ei täyty.

Valiokunnan päätös

Edellä esitetyn perusteella perustuslakivaliokunta, joka eduskunnan työjärjestyksen 39 §:n nojalla on valinnut puheenjohtajansa esittelijäksi antamaan tarpeellisia tietoja asiaa eduskunnan täysistunnossa käsiteltäessä, esittää perustuslain 114 §:ssä tarkoitettuna kannanottonaan,

että entinen pääministeri Matti Vanhanen ei ole kysymyksessä olevassa asiassa menetellyt virkatoimissaan perustuslain 116 §:ssä tarkoitetulla tavalla lainvastaisesti.

PeVM 10/2010 vp — M 6/2010 vp

Helsingissä 16 päivänä helmikuuta 2011

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Kimmo Sasi /kok	Tuula Peltonen /sd
vpj.	Jacob Söderman /sd	Veijo Puhjo /vas
jäs.	Tuomo Hänninen /kesk	Tuulikki Ukkola /kok
	Elsi Katainen /kesk	Ilkka Viljanen /kok
	Kari Kärkkäinen /kd (osittain)	Antti Vuolanne /sd (osittain)
	Hannes Manninen /kesk	vjäs. Christina Gestrin /r (osittain)
	Elisabeth Naucclér /r	Juha Hakola /kok
	Ville Niinistö /vihr	Hannu Hoskonen /kesk
	Mikaela Nylander /r (osittain)	Johannes Koskinen /sd (osittain).
	Johanna Ojala-Niemelä /sd	

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Risto Eerola
valiokuntaneuvos Timo Tuovinen.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Kunnioittaen teen eduskunnan perustuslakivaliokunnalle Suomen perustuslain 115 §:n 1 momentissa tarkoitetun ilmoituksen entisen pääministerin Matti Vanhasen virkatoimen lainmukaisuuden tutkimiseksi.

Käytettävissäni olevan selvityksen mukaan Vanhanen on saanut Nuorisosäätiöltä yli 23 000 euron suuruisen taloudellisen tuen vuoden 2006 tasavallan presidentin vaalia varten ja sen jälkeen ollut toistuvasti vuosina 2006–2009 valtioneuvoston yleisistunnossa puheenjohtajana päättämässä samalle säätiölle yhteensä miljoonaluokan avustuksista Raha-automaattiyhdistyksen varoista. Asiasta tehtyjen kanteluiden johdosta tänään antamassani päätöksessä (dnrot OKV/1280/1/2009 ja OKV/1362/1/2009) olen arvioinut Vanhasen olleen hallintolain 28 §:n 1 momentin 7 kohdan tarkoittamalla tavalla esteellinen osallistuessaan mainittujen avustusten myöntämiseen ja menetelleen siten hallintolain 27 §:n vastaisesti. Päätöksestäni tarkemmin ilmenevillä perusteilla ja viitaten oheistamaani selvitysaineistoon pidän oikeudellisesti perusteltuna saattaa Vanhasen lainvastaiseksi katsomani menettelyn perustuslakivaliokunnan tutkittavaksi.

Oikeuskansleri

Jaakko Jonkka

Esittelijäneuvos

Jorma Snellman

OIKEUSKANSLERIN VIRASTO

PÄÄTÖS

VALTIONEUVOSTON OIKEUSKANSLERI

16.09.2010

Dnrot OKV/1280/1/2009 ja

OKV/1362/1/2009

1/15

ASIA Entisen pääministerin Matti Vanhasen osallistuminen Raha-automaattiyhdistyksen tuoton jakamiseen Nuorisosäätiölle

1 ASIAN VIREILLETULO

Heikki Hölttä ja Tuija Kervinen ovat 25.9. ja 8.10.2009 oikeuskanslerille osoittamissaan kirjoituksissa esittäneet epäilyn siitä, että pääministeri Matti Vanhanen olisi esteellisenä osallistunut valtioneuvoston yleisistunnossa Raha-automaattiyhdistyksen avustusten jakamiseen Nuorisosäätiölle.

Hölttä ja Kervinen ovat viitanneet lehdistössä olleisiin tietoihin, joiden mukaan Vanhanen olisi vuosina 2004–2009 ollut päättämässä Raha-automaattiyhdistyksen avustusten jakamisesta Nuorisosäätiölle, vaikka Vanhanen oli ollut Nuorisosäätiön hallituksen puheenjohtajana vuoteen 2003 saakka ja saanut säätiöltä vaalitukea, paitsi tuolloin, myös sen jälkeen vuoden 2006 tasavallan presidentin vaaleja varten yli 23 000 euroa.

Kirjoituksissa on katsottu, että Vanhasen olisi tullut jäävätä itsensä, koska hän oli saanut vaalitukea Nuorisosäätiöltä.

Kirjoituksissa on pyydetty oikeuskansleria tutkimaan, oliko pääministeri Vanhanen menetellyt lainmukaisesti, ja oliko Nuorisosäätiö saanut avustusta, koska se oli tukenut Vanhasen vaalikampanjaa, sekä ryhtymään niihin toimenpiteisiin, joihin asia antaa aihetta.

Totean, että otsikkoasia on ollut useaan otteeseen esillä julkisuudessa vuosien 2009 ja 2010 aikana.

OIKEUSKANSLERIN VIRASTO

KÄYNTIOSOITE Snellmaninkatu 1, Helsinki
POSTIOSOITE PL 20, 00023 Valtioneuvosto

PUHELIN (09) 16001
TELEFAKSI (09) 1602 3975

E-MAIL etunimi.sukunimi@okv.fi
INTERNET www.okv.fi

2 MINISTERIN OIKEUDELLISESTA VASTUUSTA

Valtioneuvoston jäsenen oikeudellinen vastuu virkatoimista jakautuu rikosoikeudelliseen vastuuseen, joka toteutuu valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuusioiden käsittelystä annetun lain (196/2000, jälj. ministerivastuulaki) mukaisesti, ja vastuuseen muunlaisesta lainvastaisesta toiminnasta, jota arvioivat ylimmät laillisuusvalvojat.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin tehtäviä koskevan Suomen perustuslain 108 §:n 1 momentin mukaan oikeuskanslerin tehtävänä on valvoa valtioneuvoston ja tasavallan presidentin virkatoimien lainmukaisuutta. Oikeuskanslerin tulee myös valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeuskansleri valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Tästä perustuslain tarkoittamasta oikeuskanslerin laillisuusvalvonnasta säädetään tarkemmin valtioneuvoston oikeuskanslerista annetussa laissa (193/2000). Lain keskeiset laillisuusvalvonnan sisältöä koskevat säännökset sisältyvät sen 4–6 §:iin.

Lain 4 §:ssä säädetään, että oikeuskanslerin on tutkittava asia, jos on aihetta epäillä oikeuskanslerin valvontavaltaan kuuluvan henkilön, viranomaisen tai muun yhteisön menettelleen lainvastaisesti tai jättäneen velvollisuutensa täyttämättä taikka jos oikeuskansleri muusta syystä katsoo siihen olevan aihetta.

Lain 5 §:n mukaan kantelun johdosta tai muutoin oikeuskanslerin käsiteltäväksi tullessa asiassa hankitaan oikeuskanslerin tarpeelliseksi katsoma selvitys. Jos on syytä olettaa, että asia antaa aihetta oikeuskanslerin toimenpiteeseen, asianomaiselle valvontavaltaan kuuluvalla henkilöllä, viranomaisella tai muulle yhteisölle varataan tilaisuus tulla kuulluksi.

Lain 6 §:stä ilmenee, että jos virkamies, julkisyhteisön työntekijä tai muu henkilö julkista tehtävää hoitaessaan on menettänyt lainvastaisesti tai jättänyt velvollisuutensa täyttämättä, oikeuskansleri voi antaa asianomaiselle huomautuksen vastaisen varalle, mikäli hän ei harkitse olevan aihetta syytteen nostamiseen. Jos asian laatu niin vaatii, oikeuskansleri voi kiinnittää asianomaisen huomiota lain tai hyvän hallintotavan mukaiseen menettelyyn.

Menettely ministereihin kohdistuvassa jälkikäteisessä laillisuusvalvonnassa on samanlaista kuin yleisessä viranomaisvalvonnassa, poikkeuksen muodostaa rikosoikeudellisen vastuun selvittely ja toteuttaminen.¹

Perustuslain 60 §:n 2 momentin mukaan ministerit ovat virkatoimistaan vastuunalaisia eduskunnalle. Ministerivastuun oikeudellisesta toteutumisesta säädetään perustuslain laillisuusvalvontaa koskevassa 10 luvussa. Ministerivastuun vireillepanosta säädetään 115 §:n 1 momentissa, että valtioneuvoston jäsenen virkatoimen lainmukaisuuden tutkinta eduskunnan perustuslakivaliokunnassa voidaan panna vireille:

- 1) oikeuskanslerin tai oikeusasiamiehen perustuslakivaliokunnalle tekemällä ilmoituksella;
- 2) vähintään kymmenen kansanedustajan allekirjoittamalla muistutuksella; sekä
- 3) eduskunnan muun valiokunnan perustuslakivaliokunnalle esittämällä tutkintapyyntöä.

¹ Perusteellisemmin valtioneuvostoon kohdistuvasta valvonnasta Jonkka: Oikeuskansleri valtioneuvoston valvojana s. 99–118 ja erityisesti s. 114–116. Teoksessa Juhlaulkaisu Mikael Hidén. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2009.

Pykälän 2 momentin mukaan perustuslakivaliokunta voi myös omasta aloitteestaan ryhtyä tutkimaan valtioneuvoston jäsenen virkatoimen lainmukaisuutta.

Ministerisyytteen nostamisen edellytyksistä säädetään perustuslain 116 §:ssä, että syyte valtioneuvoston jäsentä vastaan voidaan päättää nostettavaksi, jos tämä tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta on olennaisesti rikkonut ministerin tehtävään kuuluvat velvollisuutensa tai menettellyt muutoin virkatoimessaan selvästi lainvastaisesti. Syyte valtioneuvoston jäsentä vastaan lainvastaisesta menettelystä käsitellään perustuslain 114 §:n mukaan valtakunnanoikeudessa sen mukaan kuin lailla (em. ministerivastuulaki) tarkemmin säädetään. Syytteen nostamisesta päättää eduskunta saatuaan perustuslakivaliokunnan kannanoton valtioneuvoston jäsenen menettelyn lainvastaisuudesta.

Perustuslain 116 § ei ole itsenäinen rangaistussäännös, vaan teon rangaistavuuden edellytyksenä on lisäksi muualla laissa olevan asianomaisen rikossäännöksen, kuten jonkin rikoslain 40 luvun virkarikossäännöksen tunnusmerkistön toteutuminen (näin perustuslain säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä nro 1/1998 vp s. 171).

Perusta valtioneuvoston jäsenen virkatoimen rikosoikeudellisen vastuun arvioinnille sisältyy rikoslain 40 luvun 11 ja 12 §:n säännöksiin. Rikoslain 40 luvun 11 §:n 2 kohdassa on määritellyt julkista luottamustehtävää hoitavaksi henkilöksi valtioneuvoston jäsen. Soveltamisalaa koskevan rikoslain 40 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan kyseisen luvun virkamiestä koskevia säännöksiä sovelletaan myös julkista luottamustehtävää hoitavaan henkilöön.

Perustuslain ja ministerivastuulain säännöksistä johtuu, että oikeuskanslerilla ei ole mahdollisuutta käynnistää esitutkintaa valtioneuvoston jäsenen epäillyn virkarikoksen johdosta. Esitutinnan käynnistäminen on vain perustuslakivaliokunnan harkinnassa.² Oikeuskansleri voi, jos riittävät oikeudelliset edellytykset ovat olemassa, tehdä perustuslain 115 §:n mukaisen ilmoituksen perustuslakivaliokunnalle.

3 ASIAN SELVITTELYÄ

3.1 Asiakirjaselvitystä

Asiaan tutustumista varten olen hankkinut jäljempänä mainittavaa asiakirja-aineistoa. Käytössäni ovat ensinnäkin olleet valtioneuvoston yleisistunnon pöytäkirjat vuosilta 2004–2009 niiltä osin kuin valtioneuvosto oli käsitellyt Raha-automaattiyhdistyksen tuoton jakamista.

Lisäksi olen saanut tietoja ja käyttöäni on toimitettu asiakirja-aineistoa, jota on kertynyt selvittäessä Nuorisosäätiön toimintaa sen saamien avustusten käytössä ja myös vaalitukien myöntämisessä. Asiakirjaselvityksiä ovat toimittaneet muun muassa Patentti- ja rekisterihallitus, Raha-automaattiyhdistys sekä Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus.

Mainitusta ja erilaisesta muusta asiakirjaselvityksestä ilmenee muun muassa seuraavaa.

² Tätä voidaan pitää nykylainsäädännön mukaisena vallitsevana kantana. Itse olen esittänyt tällaista mm. artikkelissani Valittuja kysymyksiä esitutinnan aloittamisesta ja kohdentamisesta s. 78–81. Teoksessa Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 268, 2006. Samoin Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus. Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö. Sisäasiainministeriön julkaisu 2009 s. 293–294.

Valtioneuvoston yleisistunnon pöytäkirjoista ilmenee, että Matti Vanhanen oli vuosina 2004–2009 puheenjohtajana osallistunut valtioneuvoston yleisistuntoihin sen päättäessä Raha-automaattiyhdistyksen tuoton jaosta.

Patentti- ja rekisterihallitus on selvittänyt sitä, millä tavalla Nuorisosäätiö oli osallistunut valtiollisissa tai kunnallisissa vaaleissa ehdokkaina olleiden henkilöiden vaalityön tukemiseen ja missä määrin säätiön varoja oli ohjattu vaalirahoitukseen, erityisesti vuosina 2005–2008.

Patentti- ja rekisterihallitus on arvioinut säätiön toimintaa vaalirahoituksessa ja katsonut, että säätiö ei sääntöjensä mukaan voi tukea vaalitoimintaa eikä säätiön varoja voi ohjata vaaleissa ehdokkaana olevan henkilön vaalityön tukemiseen. Patentti- ja rekisterihallituksella ei ole keinoja selvittää sitä, onko säätiön hallituksen toiminnasta aiheutunut vahinkoa säätiölle. Sen vuoksi Patentti- ja rekisterihallitus on kirjeellään 7.1.2010 pyytänyt keskusrikospoliisin toimenpiteitä sen tutkimiseksi, onko Nuorisosäätiön hallintoa hoidettu niin, että jonkin rikoslaissa rangaistavaksi säädetyn teon tunnusmerkistö on täytynyt säätiön tehtyä vaalirahoitukseen liittyviä vastikkeellisia hankintoja vuosina 2005–2009.

Raha-automaattiyhdistys on suorittanut Nuorisosäätiölle vuosina 2005–2009 myönnettyjen ja maksettujen toiminnallisten raha-automaattivastustusten käytön, säätiön hallinnon ja taloushallinnon tarkastuksen.

Keskusrikospoliisi on käynnistänyt Nuorisosäätiön osalta tutkimuksiaan, joissa selvittää muun muassa säätiön antamia vaalitukia. Olen saanut keskusrikospoliisilta tutkimuksen laajuutta ja kohdentumista koskevia tietoja.

Nuorisosäätiö on merkitty 10.3.1962 säätiörekisteriin ja sen toimintaa säätelevät keskeisesti säätiölaki ja säätiön säännöt.

Säätiölain mukaan säätiön säännöissä on määrättävä säätiön tarkoitus ja miten se on toteutettava (4 §:n 1 momentin 3 kohta). Nuorisosäätiön sääntöjen mukaan säätiön tarkoituksena on sosiaalinen nuorisotyö ja erityisesti nuorison kasvatustyön kehittäminen sekä nuorten itsenäistymisen tukeminen. Tarkoituksensa toteuttamiseksi säätiö vuokraa asuntoja nuorille sosiaalisin perustein, harjoittaa sosiaalista neuvonta-, valistus- ja kasvatustyötä sekä järjestää ohjattua vapaa-ajan toimintaa. Toimintansa tukemiseksi säätiö voi rakennuttaa ja omistaa toimintaansa varten tarpeellisia kiinteistöjä ja asuntoja, omistaa osakkeita, ottaa vastaan avustuksia, lahjoituksia ja testamentteja, toimeenpanna asianmukaisen luvan saatuaan arpajaisia ja rahankeräyksiä.

Säätiölain 10 §:n 2 momentti sisältää säännöksen, joka kieltää säätiön varojen antamisen lainaksi säätiön hallituksen jäsenille tai muulle säätiön ns. lähipiiriin kuuluvalla henkilöllä tai tämän lähisukulaisella. Säännöstä on tulkittu niin, että myös varojen antaminen vastikkeetta säätiön lähipiirille ei ole sallittua.

Matti Vanhanen oli toiminut Nuorisosäätiön hallituksessa jäsenenä, varapuheenjohtajana ja puheenjohtajana 1981–2003.

Nuorisosäätiön saamat raha-automaattivastuut

Matti Vanhanen tuli ministeriksi Anneli Jäätteenmäen hallitukseen vuonna 2003 ja muodosti oman hallituksen samana vuonna sekä vuoden 2007 eduskuntavaalien jälkeen. Ministeriksi tuluaan Vanhanen erosi Nuorisosäätiön hallituksesta.

Valtioneuvoston yleisistunnon pöytäkirjoista ilmenee, että yleisistunto oli pääministeri Vanhasen puheenjohtajalla päätöksillään 5.2.2004, 3.2.2005, 1.2.2006, 1.2.2007, 31.1.2008 ja 29.1.2009 myöntänyt sosiaali- ja terveysministeriöstä tapahtuneesta esittelystä Nuorisosäätiölle avustuksia siten kuin yleisistunnon asianomaisten esittelylistojen liitteinä olleista muistioista ja Raha-automaattiyhdistyksen jakoehdotuksista lähemmin ilmenee. Kaikkiaan Nuorisosäätiö oli saanut avustuksia yli 16 miljoonaa euroa, joista yleisavustuksen määrä oli yhteensä vähän yli 1,4 miljoonaa euroa.

Sosiaali- ja terveysministeriö on Raha-automaattiyhdistyksen 28.10.2009 päivätyn tarkastuskertomuksen perusteella tehnyt 16.11.2009 päätöksen avustusten takaisinperinnästä niin, että perittävä summa on runsaat 69 000 euroa.

Vanhasen Nuorisosäätiöltä saamat vaalituot

Ajanjaksolla 2004–2009 oli järjestetty kolmet vaalit: vuonna 2006 presidentinvaalit, vuonna 2007 eduskuntavaalit ja vuonna 2008 kunnallisvaalit, joista vuoden 2006 vaaleista on nyt kysymys. Matti Vanhanen oli vaaleissa Suomen Keskustan ehdokas. Keskustan vaaliorganisaatioon kuului Kansainvälinen Suomi ry, Internationella Finland rf (jälj. Kansainvälinen Suomi ry tai yhdistys).

Kansainvälinen Suomi ry oli alun perin merkitty yhdistysrekisteriin 17.9.1987 nimellä Suomalainen Suunta ry. Yhdistyksen nimenmuutos merkittiin rekisteriin 5.7.2005.

Yhdistys myönsi avustusta Suomen Keskusta r.p:lle 280 000 euroa, mikä on merkitty puolueen 30.3.2006 päivättyyn vuoden 2006 presidentinvaalien vaalirahailmoitukseen. Ilmoituksessa ei ollut eritelty, miten kokonaissumma muodostui. Julkisuudessa olleiden tietojen mukaan Nuorisosäätiön tuki olisi ollut toiseksi tai kolmanneksi suurin kannatusyhdistyksen saamista tuista.

Julkisuudessa olleiden tietojen mukaan Nuorisosäätiö oli osallistunut Vanhasen presidentinvaalikampanjan tukemiseen vuosina 2005 ja 2006 tekemällä Kansainvälinen Suomi ry:ltä erilaisia hankintoja (kirjoja, tauluja ja seminaarilippuja) kaikkiaan 17 860 eurolla. Lisäksi Nuorisosäätiön piirissä toimiva, sen 100 prosenttisesti omistama ja säätiön omistamien kiinteistöjen isännöintiä hoitava Nuorisosäätiön Isännöinti Oy oli tukenut Vanhasen vaalikampanjaa 5 500 eurolla. Näistä summista muodostuu 23 360 euroa.

Raha-automaattiyhdistyksen tarkastuskertomuksessa 28.10.2009 todetaan, että Nuorisosäätiön tytäryhtiön Nuorisosäätiön Isännöinti Oy:n hallituksen kaikki jäsenet kuuluvat Nuorisosäätiön hallitukseen, lisäksi säätiön asiamies ja yhtiön toimitusjohtaja olivat sama henkilö.

Nuorisosäätiö oli tietävästi tukenut Vanhasen vaalityötä jo aiemmin 5 000–6 000 eurolla eli sinä aikana, jolloin hän oli Nuorisosäätiön hallituksessa. Tarkempaa selvitystä tuen ajoituksesta ei ole.

OIKEUSKANSLERIN VIRASTO

KÄYNTIOSOITE Snellmaninkatu 1, Helsinki
POSTIOSOITE PL 20, 00023 Valtioneuvosto

PUHELIN (09) 16001
TELEFAKSI (09) 1602 3975

E-MAIL etunimi.sukunimi@okv.fi
INTERNET www.okv.fi

3.2 Matti Vanhasen kuuleminen

Asian johdosta Matti Vanhasta on kuultu kirjallisesti kaksi kertaa. Ensimmäinen selvityspyyntö lähetettiin hänelle 11.3.2010. Vanhanen vastasi siihen 8.4.2010. Toinen selvityspyyntö lähetettiin hänelle 25.5.2010. Vanhanen vastasi siihen 8.6.2010.

Vanhanen kertoo pyrkineensä parhaan kykynsä mukaan noudattamaan esteellisyyslainsäädäntöä ja kiistää toimineensa asiassa lainvastaisesti.

4 MATTI VANHASSEN MENETTELYN ARVIOINTIA

4.1 Arvioinnin lähtökohta

Kantelussa tarkoitettu tilanne jäsentyy seuraavasti. Nuorisosäätiö on hakenut 1960-luvulta lähtien Raha-automaattiyhdistyksen varoista avustuksia, jotka valtioneuvoston yleisistunto on jakanut. Matti Vanhanen oli toiminut Nuorisosäätiön hallituksessa jäsenenä, varapuheenjohtajana ja puheenjohtajana 1981–2003 välisen ajan. Valtioneuvoston jäseneksi tultuaan 2003 Vanhanen oli osallistunut valtioneuvoston yleisistunnoissa 2004–2009 Raha-automaattiyhdistyksen tuoton jakamiseen myös Nuorisosäätiölle. Nuorisosäätiö oli ennen Vanhasen ministeriksi tuloa tukenut häntä eri vaaleissa runsaalla 5 000 eurolla. Vuoden 2006 tasavallan presidentin vaaleissa Nuorisosäätiö ja sen piirissä oleva yhtiö olivat tukeneet Vanhasta runsaalla 23 000 eurolla siten, että tuki oli ohjautunut tukiyhdistykselle Kansainvälinen Suomi ry:lle ja sitä kautta edelleen Suomen Keskusta r.p:lle, jonka puheenjohtaja ja ehdokas Vanhanen vaaleissa oli. Puolueen ilmoituksessa ehdokkaan vaalirahoituksesta vuodelta 2006 mainitaan Kansainvälinen Suomi ry:ltä saadun tuen kokonaismääräksi 280 000 euroa. Ilmoituksessa ei ollut tarkemmin yksilöity sitä, millaisista eristä summa koostui. Julkisuudessa olleiden tietojen mukaan Nuorisosäätiön vaalituki olisi ollut toiseksi tai kolmanneksi suurin yhdistyksen saamista tuista.

Pelkistetysti kysymys on sellaisesta asetelmasta, jossa Nuorisosäätiö on antanut Vanhasen vuoden 2006 presidentinvaalikampanjaan vaalitukea ja jossa Vanhanen on pääministerinä valtioneuvoston yleisistunnossa ollut vuonna 2006 ja sen jälkeen myöntämässä Raha-automaattiyhdistyksen varoista avustusta samalle säätiölle. Tapausta on oikeudellisesti arvioitava ensi sijassa hallintolain esteellisyys säännösten valossa.

4.2 Esteellisyysarviointia

Perustuslain 2 §:n mukaan kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Julkisessa hallinnossa on toimittava niin, että yleisön luottamus toiminnan puolueettomuuteen ja ylipäättään lainmukaisuuteen ei vaarannu. Tämän johdosta ei riitä, että virkamies omasta mielestään toimii puolueettomasti. Perustuslain 21 §:n 2 momentissa säädetyissä hyvän hallinnon takeissa on kysymys siitä, että hallintoasioiden valmisteluun ja ratkaisuun osallistuvat virkamiehet myös yleisön silmin nähtynä menettelevät siten, ettei julkisen hallinnon puolueettomuutta ja tasapuolisuutta ole aihetta epäillä.

Hallintoasian valmistelun ja ratkaisun puolueettomuutta pyritään turvaamaan hallintotoimintaa koskevilla esteellisyys säännöksillä. Virkamiesten esteellisyyttä koskevilla säännöksillä on kahdenlainen merkitys. Yhtäältä niillä vähennetään henkilön myötävaikutusmahdollisuuksia asian käsittelyyn sellaisissa tapauksissa, joissa epäasialliset henkilökohtaiset sivuvaikutukset saattaisivat ohjata hänen toimintaansa. Toisaalta säännöksillä pyritään lisäämään yleisön luottamusta

OIKEUSKANSLERIN VIRASTO

hallintotoiminnan puolueettomuutta ja tasapuolisuutta kohtaan, johon kuuluu se, että hallintoasiassa valmisteluun ja ratkaisuun vaikuttavat vain hyväksyttävät asialliset perusteet.

Valtioneuvoston päätöksentekoa keskeisesti säättävässä valtioneuvostosta annetussa laissa (175/2003) ei ole erityisiä säännöksiä ministerin esteellisyydestä. Ministerin oikeuteen osallistua asian käsittelyyn valtioneuvoston yleisistunnossa sovelletaan yleislain eli 1.1.2004 voimaan tulleen hallintolain (434/2003) säännöksiä virkamiehen esteellisyydestä. Tämä perustuu hallintolain 27 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan virkamiehen esteellisyyssäännökset koskevat myös monijäsenisen toimielimen ja siten myös valtioneuvoston jäseniä (hallituksen esitys 72/2002 vp eduskunnalle hallintolaiksi ja laiksi hallintolainkäyttölain muuttamisesta, s. 80).

Jos ministeri on esteellinen, hän ei hallintolain 27 §:n 1 momentin mukaan saa osallistua asian käsittelyyn päätöksentekijänä tai esittelijänä. Tämä tarkoittaa esteellisyyttä myös yksittäisen hallintoasian valmisteluun. Hallintolain 27 §:n 1 momentin säännös koskee hallintoasioiden käsittelyä myös valtioneuvostossa ja sen ministeriöissä. Säännöksessä tarkoitettuna hallintoasian käsittelynä on pidettävä Raha-automaattiyhdistyksen tuoton jakamista valtioneuvoston yleisistunnossa.

Siitä, että hallintolain esteellisyyssäännöksiä sovelletaan ministeriin, johtuu, että ministerin on hallintolain 29 §:n 2 momentin mukaisesti tutkittava oma esteellisyytensä. Tästä velvollisuudesta muistutetaan valtioneuvoston jäsenille jaetussa valtioneuvoston kansliassa laaditussa Ministerin käsikirjassa (2003 ja 2007). Siinä korostetaan, että ministerin edellytetään itse toteavan esteellisyytensä niin ministeriössä asiaa käsiteltäessä kuin valtioneuvoston yleisistunnossakin ja hänen tulee se nimenomaisesti ilmoittaa asian käsittelyn yhteydessä.

Hallintoasioissa sovellettavat esteellisyyssperusteet on lueteltu hallintolain 28 §:ssä. Siinä mainitaan kuusi yksilöityä esteellisyyssperustetta (osallisuusjäävi, edustusjäävi, intressijäävi, palvelussuhdejäävi, yhteisöjäävi sekä virasto- ja laitosjäävi). Viimeinen eli seitsemäs kohta sisältää yleislausekkeeseen perustuvan jäävin. Esteellisyyden voidaan seitsemännen kohdan nojalla katsoa syntyvän muissa kuin 1–6 kohdissa nimenomaisina esitetyissä tilanteissa.

Tähän tapaukseen näyttäisi ensi sijassa soveltuvan yleislausekkeen tarkoittama esteellisyyssperuste.

Hallintolain 28 §:n 1 momentin 7 kohdassa säädetään, että virkamies on esteellinen, jos ”luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu”.

Toisin kuin hallintolain 28 §:n 1 momentin 1–6 kohtien erityiset esteellisyyssperusteet, jotka ovat luonteeltaan muodollisiin kriteereihin perustuvia ja siten tulkinnaltaan selvempiä, 7 kohdan yleislausekkeen mukainen puolueettomuuden vaarantumis-jäävi on muotoilultaan väljempi, joustavampi ja arvostuksenvaraisempi. Tämän esteellisyyssperusteen kuten muidenkin esteellisyyssperusteiden tulkinta on oikeusharkintaa. Hallintolain säätämisen johtaneessa hallituksen esityksessä 72/2002 vp ei lakiehdotuksen pykäläkohtaisessa perustelussa puututtu säännöksen sisältöön tältä osin.

Johtoa säätämisperusteluihin saa kuitenkin siitä, että yleislauseke sisältyi samanasaisena aiemmin voimassa olleen hallintomenettelylain (598/1982) 10 §:n 1 momentin 6 kohtaan. Sen ottamista hallintomenettelylakiin perusteltiin lain valmisteluvaiheissa sillä, että on mahdotonta määritellä yleispätevästi kaikkia tilanteita, joissa virkamiehen suhde asiaan tai asianosaiseen on sellainen, että hänen puolueettomuuteensa vaarantuu. Hallituksen esityksessä hallintomenette-

OIKEUSKANSLERIN VIRASTO

KÄYNTIOSOITE Snellmaninkatu 1, Helsinki
POSTIOSOITE PL 20, 00023 Valtioneuvosto

PUHELIN (09) 16001
TELEFAKSI (09) 1602 3975

E-MAIL etunimi.sukunimi@okv.fi
INTERNET www.okv.fi

lylaiksi (HE 88/1981 vp) lausuttiin yleislausekkeen osalta säännösehdotuksen erityisperusteissa näin:

”Kun tämän perusteen mukainen esteellisyys syntyisi vain, jos luottamus virkamiesten puolueettomuuteen vaarantuu erityisen syyn vuoksi, olisi säännösehdotuksessa tarkoitettuna tällaisen syyn oltava yleensä myös ulkopuolisen havaittavissa ja sen puolueettomuutta vaarantavan vaikutuksen oltava suunnilleen samanasteinen kuin erityisesti määritellyissä esteellisyyssperusteissa. Näin olleen yleislauseketta sovellettaessa olisi kiinnitettävä erityistä huomiota esteellisyyden noudattamiseen siten, että kansalaisten luottamus virkamiesten puolueettomuuteen vahvistuisi ja etteivät virkamiehet toisaalta voisi jäädä itseään sellaisten syiden nojalla, jotka ovat esteellisyyden kannalta epäolennaisia.”

Hallintolain 28 §:n 1 momentin 7 kohdan yleislausekkeen mukainen esteellisyys syntyy, kun puolueettomuus vaarantuu (muusta kuin 28 §:n 1 momentin 1–6 kohtien tarkoittamasta) erityisestä syystä. Puolueettomuuden vaarantuminen esteellisyyssperusteena on arvioitava objektiivisesti tapauksen ominaispiirteiden mukaan. Lainkohdan sanamuoto ja sen aiemmasta hallituksen esityksestä ilmenevät perustelut huomioon ottaen säännös edellyttää soveltajalta harkintaa, jossa tulee arvioida ja punnita tapaukseen liittyviä tosiseikkoja niiden puolueettomuutta vaarantavan vaikutuksen kannalta sen arvioimiseksi, voidaanko esteellisyyden katsoa syntyvän.

Yleislausekkeen erityisen syyn on merkittävyydeltään rinnastuttava hallintolain 28 §:n erityisiin esteellisyyssperusteisiin ja sen on oltava sellainen, että myös ulkopuolinen voi saada sen tietoonsa, vaikka se ei olisikaan laajasti tunnettu. Tyhjentävästi on mahdotonta määritellä sellaisia erityisiä syitä, jotka vaarantavat luottamuksen virkamiesten puolueettomuuteen. Yleislausekkeen keskeisin tehtävä on turvata asian käsittelyn objektiivista puolueettomuutta eli erityisesti yleistä luottamusta menettelyn objektiivisuuteen ja riippumattomuuteen.³

Perustuslakivaliokunta on ottanut kantaa ministerin esteellisyyttä koskeviin ongelmiin mm. mietinnössään nro 5/1990 vp hallituksen toimenpiteistään vuonna 1988 antaman kertomuksen johdosta. Mietintöön sisältyvässä laajahkossa valtioneuvoston jäsenen esteellisyyttä koskevassa jaksossa valiokunta lausui esteellisyyssäännösten merkityksestä (s. 1): ”Esteellisyyssperiaatteen noudattamisen keskeisiä tarkoituksia valtioneuvostossa ja ministeriössä on vaalia yleisön luottamuksen ylläpitämistä ministereiden toiminnan tasapuolisuuteen. Tältä kannalta hallintomenettelylain esteellisyyssäännösten soveltaminen valtioneuvoston jäseniin on perusteltua.” Mietinnössään nro 5/1993 vp valtioneuvoston jäsenen virkatoimen lainvastaisuudesta tehdyn muistutuksen johdosta perustuslakivaliokunta korosti esteellisyyssäännösten soveltamisen ja tulkinnan osalta sitä näkökohtaa, että ministerin henkilökohtaisten taloudellisten sidonnaisuuksien johdosta saattaa ministerille kuuluvien tehtävien hoitamisessa syntyä tilanteita, jotka ovat omiaan horjuttamaan yleisön luottamusta hänen puolueettomuuteensa asiassa. Valiokunta lausui tässä yhteydessä (s. 14): ”Mainittu yleisön luottamusta koskeva näkökohta vaikuttaa hyvin keskeisesti hallintomenettelylain esteellisyyssääntelyn sisältöön, ja tarkoituksena oli suojata tätä luottamusta.”

Taloudelliset etuudet ovat olleet kannanottoopyyntöjen tai kanteluiden johdosta esillä oikeuskanslerinvirastossa käsiteltäessä valtioneuvoston jäsenten mahdollista esteellisyyttä. Tällaisia ovat esimerkiksi olleet seuraavat tapaukset. Oikeuskansleri oli suositellut liikenne- ja viestintäministerille, että tämä ei käyttäisi Linja-autoliitto ry:ltä saamaansa vapaalippua (pikavuorolippu arvoltaan 350 markkaa). Ministeri palautti vapaalipun sillä perusteella, ettei synny epäi-

³ Laakso-Suviranta-Tarukannel: Yleishallinto-oikeus. Tampereen yliopisto, oikeustieteiden laitos 2006 s. 199–200 ja Olli Mäenpää: Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. Edita 2008 s. 138–139.

lystä hänen kyvystään tehdä joukkoliikennettä koskevia ratkaisuja riippumattomasti. Kauppa- ja teollisuusministeri, joka omisti noin 500 000 markan edestä erään merkittävän puunjalostusyhtiön osakkeita, oli esteellinen käsittelemään kyseisen yhtiön erään toisen merkittävän puunjalostusyhtiön kanssa omistaman yhtiön energiahuollon investointiavustusasiasiaa. Kulttuuriministeri oli esteellinen käsittelemään golfkentän, jonka osakkeita hän ja eräät hänen lähisukulaisensa omistivat, avustusasiasiaa (oikeuskanslerin päätös 12.6.2002, dnro OKV/12/50/2002).

Eräänä lainkohdan tarkoittamalla tavalla luottamusta vaarantavana tyyppitilanteena on oikeuskirjallisuudessa mainittu virkamiehen saama taloudellinen etu. Esimerkiksi Mäenpää kirjoittaa: ”Yhteisön virkamiehelle osoittama tavanomaista runsaampi vieraanvaraisuus tai muut huomattavat taloudelliset edut voivat epäilemättä myös kuulua esteellisyysyden yleislausekkeen piiriin, joskin niitä arvioidaan myös lahjomina.”⁴

Pelkästään se seikka, että taloudellinen etu on saatu vaalituen muodossa, ei estä hallintolain esteellisyysäännösten soveltuvuutta. Vaalirahoituksenkin vastaanottamisesta voi tapauskohtaisesti syntyä esteellisyys tehdä hallintopäätöksiä. Vaikka tuki kierrätettäisiin erilaisten vaaliorganisaatioiden kautta, hyöty kuitenkin tulee ehdokkaan hyväksi. Luottamusta vaarantavat elementit ovat siten olemassa. Ehdokkaan vaalirahoituksen ilmoittamisesta annetun lain (414/2000) tarkoituksena oli vaalirahoituksen avoimuuden lisääminen, ei puuttuminen hallintomenettelyyn. Lakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 8/2000 vp s. 8–9) lausutaan lain tarkoituksena olevan ”selvittää vaaliavustusten mahdollisesti synnyttämät sidokset”. Hallituksen esitys jatkuu: ”Sidos eroaa esteellisyydestä. Viimeksi mainittu on oikeudellinen käsite, joka kuvaa tilanteet ja perusteet, joiden vaikuttaessa päätöksentekijä ei voi eikä saa osallistua päätöksen tekemiseen missään käsittelyvaiheessa. --- Sidos ei yleensä estä osallistumasta päätöksentekoon vastaavalla tavalla.”

Siitä, että Vanhanen on yhtäältä saanut Nuorisosäätiöltä yli 23 000 euron taloudellisen tuen vaalikampanjaansa varten ja toisaalta sen jälkeen toistuvasti ollut päättämässä samalle säätiölle yhteensä miljoonaluokan avustuksista, on muodostunut asetelma, joka on vaarantanut luottamuksen hänen puolueettomuutensa hallintolain 28 §:n 1 momentin 7 kohdan tarkoittamalla tavalla. Näin ollen Vanhanen on ollut esteellinen osallistuessaan Raha-automaattiyhdistyksen avustuksista päättämiseen valtioneuvoston yleisistunnossa vuosina 2006–2009. Koska hallintolain 27 §:n mukaan virkamies ei saa esteellisenä osallistua asian käsittelyyn, Vanhanen on menettellyt asiassa lainvastaisesti.

Arvioitaessa Vanhasen menettelyn moitittavuutta ja moitittavuuden astetta on otettava kantaa siihen, voidaanko hänen avustuspäätöksiä tehdessään katsoa olleen tietoinen saamastaan tuesta ja sen suuruudesta tai olisiko hänellä ollut velvollisuus ainakin ottaa näistä seikoista selvää. Nämä kysymykset johtavat arvioimaan Vanhasen menettelyä myös rikoslain säännösten kanalta.

4.3 Rikosoikeudellisen arvioinnin tarpeesta

Sen kysymyksen luotettavaan arviointiin, täyttääkö Vanhasen kanteluissa tarkoitettu menettely jonkin virkarikoksen tunnusmerkistön, ei käytettävissä oleva laillisuusvalvonnallisin keinoin hankittu aineisto anna mahdollisuutta. Rikosoikeudellisen vastuun arviointi on tehtävissä vain asianmukaisesti toimitetun esitutkinnan pohjalta. Tämän vuoksi ja toimivaltani mukaisesti voin seuraavassa esittää siitä vain joitakin yleisiä päätelmiä objektiivisesti havaittavien seikkojen

⁴ Mäenpää: Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet s. 139. Ks. myös Mäenpää: Hallinto-oikeus. WSOY Lakitieto 2003 s. 284.

perusteella.⁵ Tarkastelun tarkoitus ei näin ollen ole ottaa kantaa siihen, onko Vanhanen syyllistynyt rangaistavaan tekoon, vaan selvittää, *olisiko hänen menettelyään syytä arvioida virkariikoksia koskevien säännösten valossa vai riittääkö laillisuusvalvonnallinen esteellisyysarviointi*.

Rangaistussäännöksistä kysymykseen voisivat tulla lähinnä rikoslain 40 luvun 9 ja 10 §:ssä tarkoitettut virkavelvollisuuden rikkominen tai sen tuottamuksellinen tekomuoto.

Nämä säännökset kuuluvat lainmuutoksen 12.7.2002/604 jälkeen näin:

Rikoslain 40 luvun 9 §. *Virkavelvollisuuden rikkominen*. Jos virkamies virkaansa toimittaessaan tahallaan muulla kuin edellä tässä luvussa säädetyllä tavalla rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava *virkavelvollisuuden rikkomisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Virkamies voidaan tuomita myös viralta pantavaksi, jos hän on syyllistynyt 1 momentissa mainittuun rikokseen rikkomalla jatkuvasti tai olennaisesti virkavelvollisuutensa ja rikos osoittaa hänet ilmeisen sopimattomaksi tehtävänsä.

Rikoslain 40 luvun 10 §. *Tuottamuksellinen virkavelvollisuuden rikkominen*. Jos virkamies virkaansa toimittaessaan huolimattomuudesta muulla kuin 5 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin ja määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava *tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta* varoitukseen tai sakkoon.

Aluksi on pohdittava, voidaanko Vanhasen avustuspäätösten tekoon osallistuessaan arvioida rikkoneen ”virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa”.

Hallintolain 27 §:n mukaan virkamies ei saa osallistua asian käsittelyyn, jos hän on esteellinen. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on mietinnössään nro 5/1993 vp korostanut, että esteellisyysäännösten rikkominen ministerintehtävässä voi aiheuttaa rikoslain virkavelvollisuuden rikkomista koskevan vastuun. Valtakunnanoikeus lausui entisen kauppa- ja teollisuusministerin virkatoimen lainvastaisuutta koskeneessa tuomiossaan 29.10.1993: Hallintomenettelylain 10 §:n 1 momentin 6 kohtaan sisältyy se periaatteellinen menettelysääntö, jonka mukaan virkamiehen ei virkatoiminnassa tule käsitellä asioita, joiden kytkennöistä hänen omiin asioihinsa johtuu, että luottamus hänen puolueettomuuteensa vaarantuu. Velvollisuutta pidättäytyä esteellisenä käsittelemästä asiaa on pidettävä tyypillisenä virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin perustuvana virkavelvollisuutena.⁶ Myös oikeuskirjallisuudessa on todettu, että velvollisuus pidättäytyä esteellisenä käsittelemästä asiaa on tyypillinen ”virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin perustuva virkavelvollisuus”.⁷

⁵ Selvyyden vuoksi totean myös seuraavan: Koska Vanhanen on antanut pyytämäni selvitykset laillisuusvalvonnallisessa menettelyssä perustuslain 111 §:n 1 momentin perusteella eikä rikosprosessuaalisessa esitutkimamenettelyssä, katson parhaaksi olla käyttämättä niitä rikosoikeudellisessa arvioinnissa, jotta ns. itsekriminoinnin suoja ei vaarantuisi.

⁶ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus 1993 s. 49. Valtakunnanoikeuden tuomiossa mainittu hallintomenettelylain säännös vastaa nykyisin voimassa olevan hallintolain 28 §:n 1 momentin 7 kohtaa.

⁷ Pekka Viljanen: Virkarikokset ja julkisyhteisön työntekijän rikokset. Lakimiesliiton kustannus 1990 s. 457. Samoin Frände-Matikkala-Tapani-Tolvanen-Viljanen-Wahlberg: Keskeiset rikokset. Edita 2006 s. 790–791.

Edellä olen katsonut, että Vanhanen on hallintolain 28 §:n 1 momentin 7 kohdassa ilmaistun yleislausekkeen perusteella ollut esteellinen. Osallistuessaan valtioneuvoston yleisistunnossa mainituin tavoin päätöksentekoon Vanhanen olisi siten menetellyt vastoin virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin perustuvaa virkavelvollisuuttaan.

Hallintolain esteellisyyttä koskeva yleislauseke on tosin suhteellisen avoin säännös, joten voidaan kysyä, käykö siitä virkavelvollisuus riittävällä täsmällisyydellä ilmi. Rikosoikeudellinen legaliteettiperiaate nimittäin rajoittaa mahdollisuutta johtaa rangaistavuuden perustavia velvollisuuksia kovin yleispiirteisistä säännöksistä (esim. Lappi-Seppälä ym: Rikosoikeus. WSOY-pro 2009 s. 1129–1132).

Kiinnitän kuitenkin huomiota siihen, että korkeimman oikeuden tuoreessa ratkaisussa (KKO 2008:95) on katsottu oikeudenkäymiskaaren vastaavanlaisen esteellisyyttä koskevan yleislausekkeen voivan tulla sovellettavaksi rangaistavaa käyttäytymistä määrittävänä normina. Samoin on todettu valtakunnanoikeuden edellä mainitussa tuomiossa silloin voimassa olleen hallintomenettelylain 10 §:n 1 momentin 6 kohdan esteellisyyden yleislausekkeen osalta. Totean lisäksi, että saman sisältöistä nykyisin voimassa olevan hallintolain 28 §:n 1 momentin 7 kohtaa on vakiintuneesti tulkittu siten, että taloudellisen edun vastaanottaminen voi muodostaa esteellisyyden tehdä antajaa koskevia hallintopäätöksiä.⁸ Varsinkin sellaisessa asetelmassa, jossa hallintopäätöksen tekijä vähänkin merkittävämmän taloudellisen edun antajalleen myöntäisi avustusta julkisista varoista, on puolueettomuutta kohtaan tunnettavan luottamuksen vaarantuminen objektiivisesti ajatellen niin ilmeistä, että virkavelvollisuuden asettamista vaatimuksista tuskin voi olla epäselvyyttä. Se, että taloudellinen etu olisikin vastaanotettu vaalituen muodossa, ei voi vaikuttaa hallintopäätöksien tekemistä koskeviin virkavelvollisuuksiin.

Tunnusmerkistöjen edellyttämän tahallisuuden (RL 40:9) tai tuottamuksen (RL 40:10) arvioinnissa on lähtökohtaisesti olennaista sen kysymyksen selvittely, onko Vanhanen tiennyt esteellisyyden perustavasta Nuorisosäätiön tuesta tai ainakin suhtautunut tällaisen tuen mahdollisuuteen välinpitämättömästi.

Ottaen huomioon Vanhasen asema entisenä pitkäaikaisena Nuorisosäätiön keskeisenä johtohenkilönä ja Nuorisosäätiön kauan jatkunut käytäntö vaalituen antajana on päteviä perusteita uskoa, että Vanhanen on Raha-automaattiyhdistyksen avustuksista päättäessään tiennyt, että hän oli vaalikampanjaansa varten saanut Nuorisosäätiöltä ainakin jonkin verran tukea. Samasta syystä on vahvoja perusteita lähteä siitäkin, että Vanhanen on voinut odottaa säätiön tukevan entistä hallituksensa puheenjohtajaa tasavallan presidentiksi jopa merkittäväällä taloudellisella panoksella.

Toisaalta on otettava huomioon, että tasavallan presidentin vaaleissa ehdokkaana oleva ei voi tietää kaikkia tukijoitaan ja näiden tukisummaa. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, etteikö Vanhanen olisi aikaisemman asemansa vuoksi voinut olla keskimääräistä huomattavasti paremmin selvillä nimenomaan Nuorisosäätiön tuesta, koska hänellä ilmeisesti on ollut edelleen läheinen suhde säätiöön. Tässä sanottu koskee osaltaan myös sitä kysymystä, voidaanko Vanhasella katsoa olleen ainakin selonottovelvollisuus asiassa.

Virkavelvollisuuden rikkominen (samoin kuin sen tuottamuksellinen tekemuoto) on rankaisematon, jos teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat on kokonaisuutena arvostellen vähäinen. Lainvalmisteluasiakirjojen mukaan vähäisiä ovat

⁸ Oikeuskirjallisuudessa on linjattu yksiselitteisesti, että yhteisön virkamiehelle tarjoamat taloudelliset edut ”voivat epäilemättä myös kuulua yleislausekkeen piiriin”; Mäenpää: Hallinto-oikeus s. 284 sekä Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet s. 139.

esimerkiksi sellaisten menettelytapasäännösten rikkomiset, joilla ei ole viran asianmukaisen hoidon tai yksityisten etujen kannalta sanottavaa merkitystä (LaVM 7/1989 vp s. 2 sekä Rikosoikeus s. 1140).

Osallistumista edellä kuvatulla tavalla esteellisenä valtioneuvoston päätöksentekoon voidaan ehkä tarkastella vähäpätöisenä muotovirheenä - varsinkin kun Vanhasen ei voida käytettävissä olevan aineiston perusteella osoittaa pyrkineen vaikuttamaan epäasiallisesti päätöksen sisältöön ja kyse on ollut tilanteesta, jossa varsin rutiinimaisesti samalla kertaa päätetään avustuksesta lukuisiin kohteisiin.

Toisaalta on todettava, että esteellisyys syntymisen ei vaadi sitä, että päätöksentekoon tosiasiallisesti vaikuttaisivat epäasialliset vaikuttimet. Esteellisyyssäännöksen yleislausekkeella on tarkoitus turvata luottamusta julkisten tehtävien hoidon puolueettomuuteen. Rikoslain virkavelvollisuuden rikkomista koskevan tunnusmerkistön vähäisyys-kynnyksen ylittymisessä on oikeuskäytännössä annettu merkitystä sille, miten vakavasti teko vaarantaa luottamusta viranomaistoiminnan asianmukaisuuteen (KKO 2001:54 sekä Rikosoikeus s. 1141). Asiaa on syytä tarkastella myös laajemmasta perspektiivistä. Julkisen vallankäytön lainmukaisuus on oikeusvaltion keskeinen tunnusmerkki ja samalla yksi sen perusedellytyksistä. Yhtä tärkeää on, että ihmiset luottavat vallankäytön lainmukaisuuteen ja kaikinpuoliseen asianmukaisuuteen. Tässä mielessä tilanne, että pääministerin asemassa oleva päätöksentekijä on valtioneuvostossa ollut myöntämässä toistuvasti avustusta julkisista varoista vaalikampanjansa huomattavalle taloudelliselle tukijalle, on omiaan vaarantamaan ylimmän vallankäytön uskottavuutta.⁹

5 RATKAISU

Vanhasen esteellisyyssäännösten vastaisen menettelyn arviointi myös virkarikostunnusmerkistöjen valossa olisi edellä todetuista syistä mielestäni perusteltua. Koska laillisuusvalvojalla ei ole tässä pidemmälle menevään rikosoikeudelliseen arvioon mahdollisuutta, ainoa keino tähän ja samalla Vanhasen menettelyn perusteellisempaan selvittämiseen olisi asian saattaminen tutkittavaksi eduskunnan perustuslakivaliokunnassa.

Kysymys on siitä, onko tässä tapauksessa oikeudellisia perusteita perustuslain 115 §:n tarkoittamaan ilmoitukseen.

Perustuslain 115 §:n mukaisen oikeuskanslerin ilmoituksen ”kynnyksestä” ei ole nimenomaisesti säädetty. Säännöksessä vain todetaan, että valtioneuvoston jäsenen virkatoimen lainmukaisuuden tutkinta eduskunnan perustuslakivaliokunnassa voidaan panna vireille oikeuskanslerin perustuslakivaliokunnalle tekemällä ilmoituksella. Perustuslakiuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä lausutaan (HE 1/1998 vp s. 168; ks. myös PeVM 10/1998 vp s. 33): ”Jos ministerin lainvastainen menettely on sellainen, että hänet voitaisiin asettaa siitä syytteeseen valtakunnanoikeudessa, oikeuskansleri voi tehdä asiasta 115 §:n mukaisen ilmoituksen eduskunnan perustuslakivaliokunnalle.” Tästä ilmenee se muutoinkin asiayhteydestä selvä periaate, että kyseinen ilmoitus ei ole itsetarkoitus, vaan se liittyy ministerivastuuasian selvittelyyn, joten oikeuskanslerilla pitää olla esittää konkreettinen ja perusteltu epäily perustuslain 116 §:ssä tarkoitettusta menettelystä.¹⁰

⁹ Eduskunnan perustuslakivaliokunta on toistuvasti korostanut esteellisyyssäännösten noudattamisen tärkeyttä valtioneuvoston päätöksenteossa, esim. PeVM 4/1990 vp, PeVM 5/1990 vp ja PeVM 5/1993 vp. Samaa tähdennetään oikeuskirjallisuudessa, muun muassa Matti Niemivuori-Marietta Keravuori: Hallintolaki. WSOY Lakitiето 2003 s. 218.

¹⁰ Jonkka: Oikeuskansleri valtioneuvoston valvojana s. 116.

Perustuslain 116 §:ssä säädetään eduskunnan päätöksellä tehtävän ministerisyyteen nostamisen edellytyksistä. Säännöksestä ilmenee, että syytteen nostamiselle on asetettu tavallista korkeampi kynnys: ”Syyte valtioneuvoston jäsentä vastaan voidaan päättää nostettavaksi, jos tämä tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta on olennaisesti rikkonut ministerin tehtävään kuuluvat velvollisuutensa tai menetellyt muutoin virkatoimessaan selvästi lainvastaisesti.” Hallituksen esitys linjaa (HE 1/1998 vp s. 171): ”Lähtökohtana tulee olla, että ministerisyytettä ei tulisi käyttää esimerkiksi merkitykseltään vähäisten menettelyvirheiden käsittelyyn.” Erityisiä edellytyksiä ministerin rikosoikeudellisen vastuun toteuttamiselle on perusteltu poliittisen järjestelmän ja valtioneuvoston toimintakyvyn turvaamisella. Samassa yhteydessä selvennetään tarkoitusta näin: ”Syyttämiskynnyksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole suojella yksittäistä ministeriä, vaan laajemmin koko valtioneuvoston toimintaedellytyksiä.”

Ottaen huomioon yhtäältä oikeuskanslerin ilmoituksen ja toisaalta eduskunnan päätöksen erilainen merkitys ministerivastuun käsittelyssä (ilmoitus tutkinnan käynnistämiseksi/syytteen nostaminen valtakunnanoikeudessa) sekä se, että ilmoitus ja päätös tehdään asian tutkinnan eri vaiheissa ja siihen liittyen erilaisen aineiston pohjalta, ei ilmoitusta tehtäessä voida eikä kuulukaan ennakoida syytteen nostamisen edellytysten täyttymistä. Riittää - mihin lainkohdan perustelukin viittaa - että teko on sellainen, että siitä voitaisiin nostaa syyte valtakunnanoikeudessa.¹¹ Ilmoituksen tarkoitus on tällaista tekoa koskevan epäilyn johdosta saada käynnistetyksi tutkinta ministerisyyteen edellytysten selvittämiseksi. Jos oikeuskansleri ryhtyisi arvioimaan, tulevatko perustuslain 116 §:ssä säädetty edellytykset täyttymään, hän asettuisi syyteharkinnan suorittajan rooliin - ja vieläpä enneaikaisesti. Ne periaatteet, jotka ovat perustuslain 116 §:n syyttämiskynnyksen kvalifioinnin taustalla, jollakin painoarvolla vaikuttavat jo ilmoitustakin harkittaessa, mutta itsenäistä merkitystä niillä ei kuitenkaan tässä harkinnassa nähdäkseni ole.

Perustuslaki antaa siis varsin väljät kriteerit ilmoitukselle. Harkittaessa, onko perustuslain 115 §:n mukaisen ilmoituksen tekemiseen riittävät perusteet, joudutaan viime kädessä punnitsemaan ilmoituksen puolesta ja sitä vastaan puhuvia oikeudellisesti merkityksellisiä argumentteja. Järjestelmä on luotu sellaiseksi, että ministerin oikeudellisen vastuun perinpohjainen selvittäminen ja kaikinpuolinen arviointi edellyttää asian saattamista perustuslakivaliokunnan tutkittavaksi. Mutta harkintatilanteessa on samalla otettava asianmukaisella tavalla huomioon ilmoituksen kohteen oikeusturva: keveillä perusteilla ei oikeuskanslerin pidä tällaista tutkintaa panna vireille. Jo pelkkä ilmoitus voi olla omiaan lyömään maineelle kielteisen leiman, vaikka ilmoituksella ei rikosoikeudelliseen syyllisyyteen kantaa otetakaan.

Koska kysymyksessä on *tutkinnan käynnistämistä* koskeva harkinta, voidaan harkintatilanne jäsentää niin, että on arvioitava yhtäältä *asian selvittämistä* ja toisaalta *yksilön oikeusturvaintressin* keskinäisiä painoarvoja ja punnittava niitä vastakkain.¹² Mitä tärkeämpänä taustatunne mahdollisimman perusteellista selvittämistä on pidettävä ja mitä todennäköisemmin asian tutkinta perustuslakivaliokunnan käytössä olevin keinoin toisi siihen merkityksellistä tie-

¹¹ Myös tuottamuksellisen rangaistava teko voi ilmeisesti muiden edellytysten täytyessä olla perustuslain 116 §:ssä tarkoitettu teko, jos tekijä on menetellyt ”törkeän huolimattomasti”. Ainakaan säännöksen sanamuoto sen paremmin kuin lain esityötkään eivät tätä estä. HE 1/1998 vp (s. 171) mm. lausuu: ”--- rangaistavuuden ulkopuolelle jäisivät tapaukset, joissa sinänsä olisi olennaisesti rikottu jotain valtioneuvoston jäsenyyteen liittyvää velvoitetta, mutta joissa tekijän viaksi jäävä syyllisyys olisi katsottava suhteellisen vähäiseksi. Syyksiluettavuuden astetta olisi arvioitava yleisten rikosoikeudellisten periaatteiden mukaisesti.”

¹² Tällaisesta punninnasta ja sen teoreettisesta perustasta tarkemmin Jonkka: Syytekynnys. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1991 erit. s. 167–172 ja 248–296 sekä artikkelini Syytekynnys ja syyttäjänrooli erit. s. 987–992. Defensor Legis 2003. Punnettamallin käytännön sovelluksista mm. laillisuusvalvonnassa viitataan Jonkka: A model for the Weighing and Balancing of Interests in the Prosecutor’s Legal Discretion erit. s. 251–260. Teoksessa: Procedural Law. Scandinavian Studies in Law. Volume 51. Stockholm 2007.

toa, sitä korkeammaksi selvittämisentressin painoarvo kohoaa. Oikeusturvaintressi puolestaan puhuu tapauskohtaisesti määräytyvällä painoarvolla pääsääntöisesti tällaista ilmoitusta vastaan.

Esitän seuraavassa joitakin selvittämisentressin painoarvoon vaikuttavia näkökohtia.

Esitutinnan käynnistäminen – mikä on luotettavan rikosoikeudellisen arvioinnin perusedellytys – on vain perustuslakivaliokunnan vallassa oleva tutkintakeino.

Keskusrikospoliisissa on parhaillaan vireillä Nuorisosäätiön antamia vaalitukia koskeva laaja esitutkinta, jossa tutkittavana on muun muassa säätiön eräille Suomen Keskustan poliitikoille ja puoluetta lähellä oleville tahoille antama tuki. Tuolla tutkinnalla on ainakin rakenteellinen yhteys nyt tässä käsiteltävään tapaukseen. Vanhasen saamaa tukea olisi syytä tarkastella osana esitutkinnassa olevaa asiakokonaisuutta. Käsitykseni on, että *ilman tämän kontekstin huomioon ottamista ei Vanhasen osallistumisesta avustuspäätöksien tekemiseen Nuorisosäätiölle saada oikeaa kuvaa*. Oikeuskanslerilla on varsin rajalliset mahdollisuudet mainitun esitutinnan ja Vanhasen menettelyä koskevan selvitystyön yhdistämiseen.¹³ Perustuslakivaliokunnan käytettävissä olevin keinoin tällainen mahdollisuus olisi.

Nuorisosäätiö on jakanut varsin huomattavassa määrin poliittista tukea ilman säännöissään olevaa mainintaa. Pelkästään viimeisten vajaan kymmenen vuoden ajalta vaalitukea on julkisuudessa olleiden tietojen mukaan annettu yli 100 000 euroa. Käytettävissäni olevin keinoin en voi ottaa kantaa siihen, onko säätiö näin menetellessään toiminut myös lainsäädännön vastaisesti, mutta tukikäytännöstä joka tapauksessa on käynnistetty esitutkinta. Vanhasen on täytynyt Nuorisosäätiön hallituksen entisenä pitkäaikaisena jäsenenä ja puheenjohtajana tuntea sen säännöt¹⁴ ja tietää myös siitä, että säätiö tällaista tukea antaa, koska tukikäytäntö on todennäköisesti linjattu hallituksessa tai joka tapauksessa sen tieteen. *Näyttää siltä, että Raha-automaattiyhdistyksen varoilla on avustettu sääntöjensä mukaan yleishyödyllistä toimintaa harjoittavaa mutta tosiasiallisesti – ja ainakin johonkin mittaan Vanhasen tieteen – säännönmukaisesti myös puoluepoliittista toimintaa rahoittanutta säätiötä*. Tämänkin seikan merkitystä Vanhasen tekemien säätiötä koskevien avustuspäätösten arvioinnissa olisi perusteltua tarkemmin selvittää.

Kokoavasti totean seuraavan: Vanhasen nyt kysymyksessä olevan menettelyn saattaminen eduskunnan perustuslakivaliokunnassa tutkittavaksi *on omiaan tuomaan ministerivastuun selvittämiseksi oikeudellisesti olennaista lisävalaistusta*, joka mahdollistaisi myös rikosoikeudellisen arvioinnin. Asian *perusteelliselle selvittämislle on aito tarve*, sillä onhan kyse yhteiskunnallisesti merkittävää valtaa käytettäessä tapahtuneen epäillyn lainvastaisuuden tutkinnasta. Tapahtuman tosiseikaston lisäselviämisen ohella on aiheellista ottaa huomioon sekin, että eduskunnan perustuslakivaliokunnan käsittely *on omiaan monipuolistamaan nyt tarkasteltavana olevan tyyppisen tapahtuman harkintaa, johon sisältyy osaltaan myös arviota poliittisen toiminnan oikeudellisen hyväksyttävyyden rajoista*. Oikeusturvanäkökohdatkaan eivät tässä tapauksessa koko painollaan puhu perustuslain 115 §:n mukaista ilmoitusta vastaan. Kun otetaan huomioon vireillä oleva esitutkinta Nuorisosäätiön vaalituista sekä siihen kytkeytyvät Vanhasen osuutta koskevat julkisuudessa esiintyvät spekuloinnit, asian mahdollisimman perusteellinen selvittäminen ei välttämättä ole Vanhasen oikeusturvan kannalta pelkästään kielteistä – varsinkin kun verrataan siihen, että asian selvittely lopetettaisiin laillisuusvalvonnallisella päätöksellä. Näin ollen selvittämisentressin ja oikeusturvaintressin punninnassa ensin mainittu painaa tässä tapauksessa nähdäkseni enemmän.

¹³ Laillisuusvalvonnallista selvitystyötä ja esitutkintaa ei pidä sekoittaa.

¹⁴ Säätiölaki 10 § 1 momentti: ”Hallituksen tulee hoitaa säätiön asioita lakia ja säätiön sääntöjä noudattaen.”

6 TOIMENPITEET

Edellä esitetyistä syistä perustuslain 115 §:n tarkoittaman oikeuskanslerin ilmoituksen tekeminen eduskunnan perustuslakivaliokunnalle entisen pääministerin Matti Vanhasen virkatoimen lainmukaisuuden tutkimiseksi on oikeudellisesti perusteltua. Tämän vuoksi päätän asian laillisuusvalvonnallisen käsittelyn ja toimitan tämän päätökseni sekä asiassa tähän asti kertyneen aineiston perustuslain 115 §:n mukaisessa tarkoituksessa eduskunnan perustuslakivaliokunnalle.

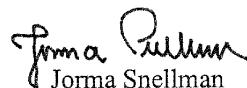
Lopuksi totean vielä seuraavan: Koska asian tutkinta tämän päätökseni myötä siirtyy perustuslakivaliokunnalle, en ole selostanut Vanhasen antamia selvityksiä. Näin perustuslakivaliokunnalla on aito mahdollisuus päättää tutkinta-aineiston julkisuudesta sekä myös siitä, millä tavalla se halutessaan hyödyntää laillisuusvalvonnallisessa tarkoituksessa hankittuja selvityksiä.

Oikeuskansleri

Jaakko Jonkka

Esittelijäneuvos

Jorma Snellman

OIKEUSKANSLERINVIRASTO

KÄYNTIOSOITE Snellmaninkatu 1, Helsinki
POSTIOSOITE PL 20, 00023 Valtioneuvosto

PUHELIN (09) 16001
TELEFAKSI (09) 1602 3975

E-MAIL
INTERNET

etunimi.sukunimi@okv.fi
www.okv.fi

Perustuslakivaliokunnalle

Vastine Oikeuskansleri Jaakko Jonkkan päätökseen kanteluun osallistumisestani valtioneuvostossa RAY-avustuksista päättämiseen

1. Eriyttämisperiaate

Oikeuskansleri Risto Leskinen antoi vuoden 1982 presidentinvaaleihin valmistauduttaessa seuraavan ohjeen Johannes Virolaisen kampanjapäällikölle Paavo Pirttimäelle. Pirttimäen alkuperäisten muistiinpanojen mukaan ohjeessa oli nyt käsiteltävän asian kannalta muutama tärkeä ohje:

- On pidettävä tarkkaan huolta, että lahjoittajan ja ehdokkaan välille ei synny yhteyttä
- Kampanjan taloudenhoito on annettava itsenäiselle organisaatiolle, joka vastaa taloudesta
- ehdokkaalle ei saa antaa yksilöityjä tietoja siitä, kuka on lahjoittanut varoja kampanjaa hoitavalle organisaatiolle.

Tämän oikeuskansleri Leskisen antaman ohjeen jälkeen on myös lainsäädännössä vahvistettu eriyttämisperiaatetta. Lain mukaan presidenttiehdokas ei itse anna kampanjan vaalirahoituksesta ilmoitusta vaan sen antaa puolue, joka on asettanut ehdokkaan. Presidenttiehdokkaan asettamisesta päättää puoluekokous, tämän jälkeen puolue vastaa kampanjasta ja sen rahoituksesta. Vastuu näistä järjestelyistä on muilla kuin ehdokkaalla. Vaalikampanjan omistajuus on siis puolueella. Kansainvälinen Suomi ry on juuri em. mainitun ohjeen mukainen täysin itsenäinen vuonna 1987 presidentinvaaleja varten perustettu yhdistys.

Hyväksyessäni ehdokkuuden tiesin, että näitä periaatteita kampanjassa noudatetaan ja niitä noudatettiin. Ja tällä periaatteella on suuri merkitys ehdokkaan oikeusturvan kannalta. Suuressa kampanjassa, johon väkeä lappaa sisään viimeisinä viikkoina paljon, ehdokas ei millään voisi kyetä kontrolloimaan ja tietämään vaalirahoituksen yksityiskohtia ja vastaamaan niistä lain edessä.

Nykyinen oikeuskansleri pyrkii kohdallani nyt taannehtivasti muuttamaan tämän pitkään noudatetun periaatteen ja katsoo, että minulla olisi ollut velvollisuus selvittää itselleni vaalirahoituksen yksityiskohdat. Ja kun en sitä tehnyt, pitää nyt minua päätöksenteossa sekä esteellisenä. Olen eri mieltä. Miksi eriyttämisperiaate on ollut voimassa sekä oikeuskanslerin aikaisemmissa ohjeissa, lainsäädännössä että tavassa organisoida kampanjat, ellei sillä ole mitään merkitystä? Oikeuskanslerin kanta ehdokkaan selonottovelvollisuudesta on oikeastaan päinvastainen kuin Risto Leskisen kanta.

Seuraavassa lausun vastineeni niihin kohtiin oikeuskanslerin päätöksessä, joihin haluan puuttua. Olen laatinut tämän juridiikan suhteen maallikkona. Otan kantaa itse asioihin ja odotan, että perustuslakivaliokunta löytää asiantuntijat, jotka esiin nostamiini oikeusturvaani koskeviin kysymyksiin löytävät lainsäädännöstä ja harjoitetusta oikeudenkäytöstä pykälät, käsitteet tai oikeustapaukset, joihin en ei-juristina itse pysty.

2. Esteellisyys

Tähänastinen lain tulkinta on ollut se, että vaalituki itsessään ei automaattisesti tee päättäjää esteelliseksi. Vaalirahoitus kuuluu kansanvaltaiseen järjestelmään. Tässä puolueettomuuden arvioinnissa vaalituen määrä ei voi olla ainoa tai ratkaiseva mittari eikä sellaista määrällistä rajaa ole koskaan asetettu. Nyt oikeuskansleri sivulla 12 perustelee päätöstään juuri sillä, että Nuorisosäätiö on ollut ”huomattava taloudellinen tukija”. Muuta esteellisyyssperustetta hän ei mainitse. Minusta määrä ei ole ratkaiseva, täytyy olla muitakin tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, onko päättäjää puolueeton asiassa vai ei. En hyväksy sitä, että puolueen presidentinvaalikampanjan rahoitukseen osallistuneet olisivat jollakin tavalla ”ostaneet” puolueettomuuteni muissa yhteiskunnallisissa tehtävissäni. Puolueettomuuden arviointiin pitää liittyä myös päättäjän muu toiminta. Tähän palaan omalta osaltani tuonnempana.

Sivulla 3 oikeuskansleri kuvaa mahdollisen ministerisyytteen nostamisen edellytyksiä. ”Syyte...voidaan nostaa, jos tämä (ministeri) tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta on olennaisesti rikkonut ministerien tehtävään kuuluvat velvollisuutensa tai menetellyt muutoin virkatoimessaan selvästi lainvastaisesti.”

Ymmärrän, että minun on pyrittävä tarkastelemaan asiaani nimenomaan tahallisuuden tai törkeän huolimattomuuden näkökulmasta. Mikäli valiokunta tarkastelee asiaani jostain muusta syystä, jota en ehkä ole oikeuskanslerin päätöksestä osannut tulkita, toivon, että tämä minulle valiokunnan käsittelyvaiheessa kerrotaan ja minulle varataan mahdollisuus antaa niihinkin vastineeni.

Sivulla 5 oikeuskansleri kertoo, että ajanjaksolla on 2004-2009 on järjestetty kolmet vaalit. Hän tarkoittaa vaaleja, joissa olen ollut ehdokkaana. Niitä on ajanjaksolla kuitenkin neljä. Vuosien 2004 ja 2008 kunnallisvaaleihin ja vuoden 2007 eduskuntavaaleihin henkilökohtaiset kampanjani eivät eivätkin tietojeni mukaan pyytäneet tai saaneet Nuorisosäätiöltä vaalitukea. Tietojeni mukaan myös Nuorisosäätiö ei ole hankkinut kampanjamateriaalia näissä henkilökohtaisissa vaalikampanjoissani ministerikauteni aikana. Presidentinvaalien rahoitukseen osallistuneen Kansainvälinen Suomi ry:n kampanjamateriaalia ja –palveluita säätiö hankki nyt käytössä olevien tietojen mukaan. Presidentinvaalien rahoituksesta pysyin alussa kuvaamani periaatteen mukaan sivussa eikä minulla ollut yksityiskohtaisia tietoja siitä.

Sivulla 5 oikeuskansleri kertoo, että julkisuudessa olleiden tietojen mukaan Nuorisosäätiö ja sen piirissä oleva yhtiö on hankkinut Kansainvälinen Suomi ry:ltä tauluja, seminaarilippuja ja kirjoja vuosien 2005 ja 2006 aikana 23 360 euron edestä

Kanslerin päätöksen tultua soitin Nuorisosäätiöön ja pyysin olisiko heiltä saatavissa reskontrasta listaa suorituksista. Olen tämän listan nyt saanut. Kokonaisbruttosumma on 23 410 euroa, eli eri summa, johon kansleri julkisuudessa olleiden tietojen perusteella viittaa. Mutta se on bruttosumma, nettoon palaan tuonnempana. Reskontrasta ilmenevä summa kertoo sen, että oikeuskanslerinvirasto ei ole ilmeisesti tarkistanut julkisuudesta saamaansa tietoa summan suuruudesta alkuperäislähteistä, jotka ovat viranomaisten käytössä.

Lähes 2/3 tästä summasta (13560 euroa) on tilitetty Kansainvälinen Suomi ry:lle ennen syyskuun 2005 loppua. Tällä on mielestäni merkitystä siksi, että minut asetettiin ehdokkaaksi 29.10.2005. Kansainvälinen Suomi on alussa kuvaamani Oikeuskansleri Leskisen ohjeen mukainen eriytetty organisaatio, joka on vuodesta 1987 asti ollut organisoimassa presidentinvaalikampanjoita ja tukemassa taloudellisesti presidentinvaaleihin liittyen puoluetta. Nytkin se oli traditionsa mukaisesti ryhtynyt valmistautumaan tuleviin vaaleihin vaikka ehdokasta ei ollut vielä olemassa.

Olin itse ilmoittanut pyrkiväni puolueen ehdokkaaksi sen jälkeen kun en ollut onnistunut puolueen puheenjohtajana löytämään puolueelle ehdokasta. Mutta ehdokas olin vasta 29.10.2005 alkaen. En maallikkona löydä pykälää tai oikeuskäsitteitä, jotka tähän asetelmaan sopisivat, mutta arvelen tällä olevan asian käsittelyssä merkitystä. Oikeuskanslerihan toteaa minut esteelliseksi asiassa ja käyttää perusteena julkisuudesta saamaansa tietoa 23 360 euron "tuesta". En hyväksy sitä, että minun mahdolliseen esteellisyteeni vaikuttaisi kampanjamateriaalin myynti aikana jolloin en ollut vielä edes ehdokas. Tämä ajoitukseen liittyvä kysymys olisi mielestäni pitänyt nostaa esille oikeuskanslerin tutkimuksissa ja hänen olisi pitänyt punnita sen merkitystä esteellisuuden arvioinnissa samalla tavalla kuin hän punnitsee muitakin argumentteja. Nyt hän on ottanut kannan esteellisyteeni puolesta selvittämättä tätä.

Toiseksi tästä reskontralistasta selviää toinen ajoitukseen liittyvä mielestäni olennainen tekijä. Yhteensä 5800 euroa on ollut eräpäiviltään maksussa 25.1.2006 ja 31.1.2006. Valtioneuvosto teki asiaa koskevan avustuspäätöksen 1.2.2006, siis seuraavana päivänä. Reskontralistasta ei näy, koska raha on kirjautunut Kv-Suomen tileille.

Molemmissa vastauksissani oikeuskanslerin kysymyksiin kerroin, että en tiennyt täsmällistä summaa kuin vasta kesällä/syysyllä 2009, kun se kerrottiin minulle. Summan ja faktat olen tarkistanut vasta kanslerin päätöksen jälkeen. Minulle kerrotun mukaisesti noin 20 000 yksityishenkilöä tai yhteisöä eri tavoin osallistui kampanjan rahoittamiseen. Monet heistä näin seminaareissa tai kirjoja ostamassa, mutta yksityiskohtaisia tietoja minulla ei ollut.

Nyt saamieni päivämäärätietojen perusteella väitän, että minulla ei olisi edes voinut olla 1.2.2006 Valtioneuvoston päättäessä Ray-avustuksista täsmällistä tietoa säätiön tai sen piirissä olevien yhteisöjen osallistumisesta kampanjamateriaalin hankintaan. Kuitenkin oikeuskanslerin keskeinen peruste on se, että minun olisi pitänyt ottaa selvää. Minusta valiokunnan on kysyttävä oikeuskanslerinvirastolta ja asian valmistelijalta, miten he ovat punninneet näitä aikataulutietoja ja miksi he ovat jättäneet ne merkityksettömiksi tai eivätkö ole faktoja edes selvittäneet vaan luottaneet vain "julkisuudessa olleisiin tietoihin". Kyse on kuitenkin myös minun oikeusturvastani.

Kolmas summan kertymiseen liittyvä vastineeni on seuraava: Oikeuskansleri toteaa sivulla 5, että säätiö on osallistunut Vanhasen presidentinvaalikampanjan "tukemiseen" 23 360 eurolla. Ja koko esteellisyysarviointi perustuu siihen, että "Nuorisosäätiö on ollut kampanjani huomattava taloudellinen tukija".

Miksi hän käyttää tässä tärkeässä kohdassa termiä "tukeminen", vaikka toisaalla samassa kappaleessa hän kertoo kirjojen, taulujen ja seminaarilippujen hankinnasta? Näillä kahdella on selvä keskinäinen ero. Liikevaihdolla ja nettotuloksella on keskenään suuri ero.

Kansainvälinen Suomi ry on harjoittanut presidentinvaaleihin liittyvää varainhankintaa vakiintuneen käytännön mukaisella tavalla kahdenkymmenen vuoden ajan. Keskeisin osa varainhankintaa on kampanjamateriaalin myynti ja maksullisten seminaarien järjestäminen

Pyysin silloista kampanjapäälliköäni Jari Flinckä esittämään nyt arvion, paljonko Kv-Suomelle jäi puhdasta nettotulota hankintakulujen vähentämisen jälkeen. Hänen esittämänsä arvio on puolet bruttosummasta eli 11000-12000 euroa. Tämä summa on vähäinen, alle puoli prosenttia kampanjan kokonaiskuluista eikä millään mittarilla tarkastellen huomattava. Hän kertoi, että asiapaperit ovat viranomaisilla ja hän ei pysty täsmälleen laskemaan, mutta kertoi, että taulujen myynnissä tuotto oli yleensä paras yli 50 %, kirja tuotti noin 50 % ja seminaarit vaihtelevasti, heikoimmillaan vain 20 % bruttomyyntitulosta. Samalla laskukaavalla

voin arvioida, että sen jälkeen kun minut oli asetettu ehdokkaaksi, nettotulo kampanjalle on ollut yli 4000 euroa. Kun lisäksi Kansainvälinen Suomi ry:llä on luultavasti ollut myös omia kuluja, en voi tietää paljonko yhdistyksen puolueelle tulouttamasta 280 000 euron keräyssummasta lopulta tuli Nuorisosäätiöltä tai sen piirissä toimivalta osakeyhtiöltä.

Nostin tämän brutto/netto –näkökulman esille jo ensimmäisessä vastauksessani oikeuskanslerille. Mutta hän ei ole tätäkään millään tavalla päätöksessään kommentoinut eikä edes arvioinut sen merkitystä, mutta silti hän päätöksensä luvussa ”esteellisyyssarviointia” sivulla 9 toteaa, että ”tuen...hyöty tulee kuitenkin ehdokkaan hyväksi”. Koska ”tuen” määrällä on ollut vaikutusta hänen tekemäänsä esteellisyyspäätökseen kohdallani, pitää hänen mielestäni kyetä osoittamaan, kuinka suurta todellinen tuki on ollut. Tätä tietoa ei ole vuoden tutkimusten aikana selvitetty ja silti hän katsoo hyvin yksiselitteisesti, että olen ollut esteellinen. Nämä tiedot on saatavissa ilman esitutkintaa.

Sivula 5 oikeuskansleri toteaa, että ”Keskustan vaaliorganisaatioon kuului Kansainvälinen Suomi ry.” Samoin hän kertoo, että yhdistys myönsi puolueelle 280 000 euroa avustusta.

Kansainvälinen Suomi ry on itsenäinen yhdistys. En ole sen jäsen enkä ole osallistunut sen kokouksiin. Myöskään Keskusta ei ole yhdistyksen jäsen eikä ole koskaan tehnyt päätöksiä yhdistykseen liittyen. Yhdistys valitsee itse hallituksensa ja toimihenkilönsä. Se myös täysin itsenäisesti päättää miten se kerää varoja ja avustaako se puolueen presidentinvaalikampanjaa ja millä summalla. Sillä on tietävästi jonkin verran myös omaan toimintaan liittyviä kuluja. Yhdistys ja sen toiminta suhteessa puolueeseen ja ehdokkaaseen on järjestetty juuri alussa kuvaamani oikeuskanslerin ohjeen mukaisella tavalla.

Oikeuskansleri otti kantaa viime keväänä pyynnöstäni siihen, olenko esteellinen käsittelemään ydinvoimalupahakemuksia koska kaksi hakijayhtiötä oli hankkinut seminaarilippuja johtamaltani puolueelta vajaan 8000 euron arvosta. Toisin kuin presidenttiehdokkaana puolueen puheenjohtajana allekirjoitan puolueen tilit ja varainhankinnan. Olen siitä vastuussa, presidentinvaaleissa en lainsäädännön mukaan ole vastuussa rahoituksesta. Oikeuskansleri ilmoitti kantansa nopeasti, että esteellisyyttä ei synny.

Näitä kahta hänen kannanottoaan on hyvä tarkastella rinnakkain. Kanteluun antamassaan vastauksessa oikeuskansleri voimakkaasti alleviivaa sitä, että kansalaisten on voitava luottaa päätöksentekijän puolueettomuuteen ja etteivät epäasialliset sivuvaikutukset ohjaa hänen toimintaansa.

RAY-avustuspäätöstä kansleri luonnehtii sivulla 12 rutiininomaiseksi (”kyse on ollut tilanteesta, jossa varsin rutiininomaisesti samalla kertaa päätetään avustuksesta lukuisiin kohteisiin”) ja lisäksi hän toteaa, että ”Vanhasen ei voida käytettävissä olevan aineiston perusteella osoittaa pyrkineen vaikuttamaan epäasiallisesti päätöksen sisältöön”. Lukuisten kohteiden sijasta yhdellä rutiinipäätöksellä, josta valtioneuvosto ei kokemukseni mukaan juuri koskaan keskustele lainkaan hyväksytään lähes tuhannen järjestön tuhansia avustuskohhteita. Päätöslite on erittäin paksu yksityiskohtainen riviluettelo avustuskohhteista. Pääministerinä en koskaan pyrkinyt vaikuttamaan asian valmisteluun ja jos tällä on vaikutusta esteellisyyden arvioinnissa tai siihen, mitä mahdollisesti estyneenä toimiessani olisin tavoitellut, niin toivon, että valiokunta pyytää valmisteluorganisaatiolta lausunnon siitä, olenko pyrkinyt vaikuttamaan vai en.

Sen sijaan ydinvoimalupien määrästä ja valituista yhtiöistä ministerit tekivät aidosti päätöksen ja osallistuivat ratkaiseviin neuvotteluihin. Minusta oikeuskanslerin keväinen kannanotto esteellisyyteeni oli oikea – ydinvoimakantani muuttumisen taustalla olivat aivan muut tekijät kuin seminaariosallistumiset. Mutta tätä

taustaa vasten on vaikea ymmärtää, miten täydellisessä rutiinipäätösasiassa olenkin esteellinen, vaikka juridinen asemani ”tuen vastaanottajana” toisessa oli puolueen tilit allekirjoittava puheenjohtaja ja toisessa nimenomaan en ollut vaalirahailmoituksen tekijä eli en ollut juridisessa enkä käytännöllisessä vastuussa rahoituksesta. Kuten olen edellä kuvannut kampanjapäällikköni arviota presidentinvaalien todellisesta nettotuesta, se on tosiasiaa nettosummaltaankin jokseenkin samaa suuruusluokkaa kuin em. ydinvoimayhtiöiden panostus ja virallisen ehdokasaikana saatu osuus on nettovaikutukseltaan ilmeisesti ydinvoimatukea pienempi. Ristiriita oikeuskanslerin kahden päätöksen välillä on ilmeinen eikä helpota poliitikkojen työtä selvittää, missä esteellisyyden arvioinnin raja menee ja mitä siinä on otettava huomioon.

Kiinnitän huomiota siihen, että oikeuskansleri viittaa aikaisempiin päätöksiin tai ottaa itse kantaa kysymykseen voimakkaasti henkilökohtaisen taloudellisen edun näkökulmasta: ”joiden kytkennöistä häneen omiin asioihinsa johtuu, että luottamus hänen puolueettomuuteensa vaarantuu” (s. 10), ”että taloudellisen edun vastaanottaminen voi muodostaa esteellisyyden tehdä antajaa koskevia hallintopäätöksiä” (s. 11), ”Se, että taloudellinen etu olisikin vastaanotettu vaalituen muodossa, ei voi vaikuttaa hallintopäätösten tekemistä koskeviin virkavelvollisuuksiin” (s.11). Huomaan, että omissa silmissäni puolueen kampanjavarojen keräämiseksi tehty materiaalin ja palvelujen myynti on muuttunut tässä juridisessa arvioinnissa koko liikevaihdon osalta henkilökohtaiseksi taloudelliseksi edukseni. Kuvaamissaan esimerkeissä hän nostaa esille mm. esimerkin, jossa ministeri sai omistuksensa kautta henkilökohtaista taloudellista etua – tuloksena vain huomautus. Minun kohdallani ei voi puhua itselleni tulleesta taloudellisesta edusta.

Sivulla 8 oikeuskanslerin päätöksessä siteerataan laajasti perustuslakivaliokunnan mietintöä ja viittaa siihen, että ministerin henkilökohtaisten taloudellisten sidonnaisuuksien vuoksi saattaa syntyä tilanteita, jotka ovat omiaan horjuttamaan yleisön luottamusta hänen puolueettomuuteensa asiassa. Sen jälkeen hän esittelee sivuilla 8 ja 9 esimerkkejä siitä, miten henkilökohtaiseen talouteen vaikuttavia etuuksia on aikaisemmissa tapauksissa käsitelty ja tämän perään hän toteaa, että ”vaikka tuki kierrätettäisiin erilaisten vaaliorganisaatioiden kautta, hyöty kuitenkin tulee ehdokkaan hyväksi. Luottamusta vaarantavat elementit ovat siten olemassa”. Tätä seuraavassa kappaleessa hän päätyy siihen, että koska Vanhanen on ”saanut Nuorisosäätiöltä yli 23 000 euron taloudellisen tuen vaalikampanjaansa varten ja toisaalta olen sen jälkeen toistuvasti ollut päättämässä samalle säätiölle yhteensä miljoonaluokan avustuksista, on muodostunut asetelma, joka on vaarantanut hänen puolueettomuutensa....Näin ollen Vanhanen on ollut esteellinen...ja koska virkamies ei saa esteellisenä osallistua asian käsittelyyn, Vanhanen on menetellyt asiassa lainvastaisesti.”

Kansleri ei päätöksessään punnitse lainkaan Valtioneuvostolaki 2008 –työryhmän mietintöä. Kansleri perustaa esteellisyyuspäätöksensä hallintolain 27-29 pykälään ja niistä haaviin jää 28 pykälän viimeinen eli seitsemän kohta, yleislauseke. Juuri tähän seitsemänteen kohtaan työryhmä on puuttunut ja todennut: ”Työryhmän arvion mukaan hallintolain säännökset esteellisyydestä ja siihen liittyvästä päätöksenteosta eivät sellaisenaan täysin sovellu ministerin asemaan, huomioon ottaen aseman erityispiirteet. Eritoten tällä voidaan viitata hallintolain 28 pykälän 7 kohdan yleislausekkeeseen. Työryhmän arvion mukaan ministereitä koskevaa sääntelyä voitaisiin selkeyttää lisäämällä valtioneuvostolakiin hallintolakia täydentävät erityissäännökset ministerin esteellisyydestä ja sitä koskevasta päätöksenteosta.” Minusta 7.kohdan soveltuvuutta voidaan laillisuusperiaatteen kannalta pitää vähintäänkin epäselvänä ja toivon, että valiokunta tarkastelee myös tätä kysymystä – varsinkin kun vielä vaalirahoituslainsäädännössä on pyritty siihen, että presidenttiehdokas ei joutuisi muiden järjestämän kampanjan tähden tällaisiin jääviyskiistoihin.

Oikeuskanslerin päätöksen ratkaisevaan osaan esteellisyydestä haluan tiivistetysti lausua seuraavaa:

1. Presidentinvaalikampanja on ehdokkaan asettaneen puolueen kampanja. Ehdokkaasta päättäessään puolue ottaa vastaan kampanjoinnin ja sen rahoituksen. Se ei ole henkilökohtainen kampanja enkä ole vastuussa millään tavalla kampanjan rahoituksesta. Eduskuntavaaleissa ja kunnallisvaaleissa ehdokas itse viime kädessä maksaa rästiin jääneet kampanjalaskutkin, presidentinvaaleissa kampanja ei ole ehdokkaan vaan sen omistus kuuluu ehdokkaasta päättäneelle puolueelle. Tätä alleviivaa toisaalta muussa lainsäädännössä oleva periaate, jonka mukaan toisin kuin muissa vaaleissa, ehdokas ei presidentinvaaleissa anna vaalirahoitusilmoitusta. Kiistan oikeuskanslerin kannanoton, että kyseinen kampanja olisi ollut henkilökohtainen kampanjani, johon hän kytkee edellä kuvatulla tavalla ministerin henkilökohtaiset taloudelliset sidonnaisuudet puolueettomuutta vaarantavana tekijänä. Kampanja oli organisoitu oikeuskanslerin antamien ohjeiden mukaan ja presidenttiehdokas oli noiden ohjeiden mukaisesti pidetty vaalirahoituksen yksityiskohtien ulkopuolella.
2. Toiseksi en voi hyväksyä sitä, että oikeuskansleri päätöskappaleessaan pitää yli 23000 euron summaa ”tukena vaalikampanjalleni”. Kyse on ollut hankinnoista, joista puolueen vaalikampanjalle on jäänyt jokin summa nettovaikutuksena puolueen kampanjan järjestämiseen. Hän ei myöskään ole päätöstä laatiessaan ilmeisesti paneutunut lainkaan siihen, miten ja milloin tuo 23 000 euron summa on syntynyt ja miten se on suhteessa ehdokkuuteeni. Tähän summaan liittyvät paperit ovat tietojeni mukaan olleet sekä säätiön että Kansainvälisen Suomen osalta viranomaisten hallussa ja oikeuskansleri olisi saanut pyytämällä niistä tarkat tiedot. Viime talvena vastauksia antaessani oletin, että en noista poliisilla olleista papereista voi saada tietoja ja siksi en osannut silloin vastauksissani kaivaa niihin liittyviä tietoja. Minulla oli syy olettaa, että kansleri huolehtii siitä, että faktat asian käsittelyssä kerätään virallisista aineistoista. Todellinen tukiosuus tuosta summasta oli vähäinen ja vaalikampanjan kokonaisuuden kannalta merkityksetön eli 11000-12000 euroa (alle 0,5 % kampanjan kokonaiskuluista) ja noin kaksi kolmasosaa siitä on hankittu ennen kuin olen edes ollut presidenttiehdokas. Presidenttiehdokkuuden jälkeen nettosumma lienee ollut alle 5000 euroa.
3. Aiemmat ohjeet ja käytännöt presidentinvaaleissa sekä tuoreet esimerkit esteellisyystulkinnoina – kulttuuriministerin päätös valtionavusta yhtiölle, jonka osakas hän itse oli tai kanslerin viimekeväinen vapauttava päätös ydinvoimayhtiöiden tuesta – eivät puolla tapauksessani esteellisyystulkintaa saati edellytä rikosoikeudellisia toimia.
4. Valtioneuvoston päätös oli täysin rutiininomainen – päätöksen sisältö olisi toteutunut täysin samansisältöisenä minusta riippumatta.
5. On täysin riidatonta, että en ole millään tavalla pyrkinyt vaikuttamaan päätöksen sisällön muodostumiseen.
6. Hallintolain 28 pykälän 7. kohta on epäselvä ja valtioneuvostolakia valmistellut työryhmä on juuri tästä syystä esittänyt sen täsmentämistä.
7. Kaikesta edellä sanotusta seuraa se, että hyväksy esteellisyystulkintaa kohdallani.

En siis yhdy kanslerin päätökseen esteellisyydestä ja siitä johdetusta päätelmästä, että olen menetellyt lainvastaisesti. Tästä päätelmästä oikeuskansleri siirtyy käsittelemään rikosoikeudellista kysymystä.

Tässäkin osiossa vastinnettani korostan sitä, että en ole juristi enkä ehkä huomaa kaikkia nyansseja kanslerin päätöksessä, mutta ymmärsin tekstistä, että huomiota kiinnitetään arvioinnissa teon haitallisuuteen ja vahingollisuuteen sekä tahallisuuteen

3. Selonottovelvollisuus

Oikeuskansleri päättlee, että minulla olisi ollut syytä odottaa, että säätiö tukee ”entistä puheenjohtajaansa tasavallan presidentiksi jopa merkittävällä taloudellisella panoksella” (s.11). Tämä on kanslerin olettamusta. Olen sekä julkisuuteen että kanslerille antamissani vastauksissa kertonut sen, että oma kokemukseni säätiön osallistumisesta kampanjamateriaalin hankkimiseen omiin vaaleihini liittyen on päinvastoin ollut hyvin vähäistä. Aikaisempi kokemus ei luonut mitään ennustearvoa tähän.

2000-luvulla olen ollut henkilökohtaisissa vaalikampanjoissa ehdokkaana vuosina 2000, 2003, 2004, 2007 ja 2008. Tietojeni mukaan vain yksissä näistä vaaleista, eli 2003 Nuorisosäätiö oli hankkinut työtäni tukeneelta yhdistykseltä mm. tauluja ja seminaarilippuja. Eli aikaisemman tukikäytännön perusteella kanslerin väitteet vakiintuneesta käytännöstä eivät pidä paikkaansa. Lisäksi säätiön tekemien hankintojen määrä vuoden 2003 eduskuntavaaleihin liittyen oli niin vähäinen, että senkään perusteella ennako-odotusta ei voi määrittää. Nuorisosäätiö ei ole ollut itselleni tai puolueelle lainkaan säännöllinen ”tukija” eivätkä tiedot sen aiemmasta osallistumisesta seminaareihin tai taidehankintoihin antaneet oikeuskanslerin päättlemää ennako-odotusta presidentinvaaleihin liittyen.

Edelleen kansleri katsoo, että juuri säätiöön liittyen olisin ollut ”huomattavasti paremmin selvillä nimenomaan Nuorisosäätiön tuesta, koska hänellä on ollut edelleen läheinen suhde säätiöön.”

Tähän liittyen oikeuskansleri ei minulle esittänyt kysymyksiä. Väite, että minulla on edelleen ollut läheinen suhde säätiöön, on outo ja väärä.

Vuoden 2005 aikana Valtioneuvoston kanslian hallinnollisen avustajan keräämien kalenteritietojen mukaan minulla oli yksi yhteys Nuorisosäätiöön: annoin videokuvaukselle lyhyen haastattelun säätiön asuntomessuvideolle 8.2.2005. Seuraava yhteyteni säätiöön on ollut 27.10.2006 vieraillessani säätiön 45-vuotisjuhlien asukastapaamisessa. Samanlaisia vähäisiä kontakteja ylläpidin pääministerikaudella muihin vanhoihin yhteisöihini ja työpaikkaani, säätiön saama huomio ei millään tavalla ole poikennut normaalista kohteliaisuudesta. Kanslerin väite, että minulla on ollut edelleen läheinen suhde säätiöön on virheellinen eikä hän kysynyt minulta asiaa eikä selvästikään ole edes sihteereiltäni pyytänyt tietoja.

Tultuani valtioneuvoston jäseneksi keväällä 2003 jätin säätiön ja sen yhtiöt. Pääministeriksi tultuani säätiön hallitus kävi kalenteritietojen mukaan lyhyellä jäähyväiskäynnillä syksyllä 2003 työhuoneessani. Muissakin luottamus- ja työtehtävissäni periaatteeni on ollut se, että jätettyäni tehtävän en jää roikkumaan edes niiden liepeille.

Oikeuskansleri esittää yksinkertaisesti väärän otaksuman. Sen perusteella hän kuitenkin esittää kysymyksen, olisiko minulla pitänyt olla nimenomaan säätiön vaalirahoitusosuuteen liittyen olla ”selonottovelvollisuus asiassa” (s.11).

Kun periaate oli se, että presidenttiehdokas pidetään erillään puolueen kampanjarahoituksesta, niin selonottovelvollisuutta tarkasteltaessa pitää kiinnittää juuri tähän toimintaperiaatteeseen huomiota. Kun periaate ja toimintatavoite oli, että ehdokas ei tiedä rahoituksen yksityiskohtia niin oikeusturvani kannalta on outoa, että nyt taannehtivasti yhden yhteisön kohdalla minulla olisi ollut syy poikkeukseen ja

selonottovelvollisuuteen. Jos yhden kohdalla tekee poikkeuksen, niin mihin olisi rajan vetänyt ja miksi. Eikö samalla logiikalla minun olisi pitänyt pyytää yksilöityä listaa vaalirahoituksen muodostumisesta kaikkien osalta. Rajan vetäminen olisi ollut todella vaikeaa. Ja luultavasti täydellistä listaa ei olisi saatu koottua, koska Kansainvälinen Suomi ry:n tapaan monet muutkin puolueen piirissä toimivat järjestöt (piiri- ja kunnallisjärjestöt) harjoittivat omaa hyvin itsenäistä varainhankintaansa ja organisoivat ja maksoivat suoraan kampanjaa. Piiloon olisi voinut jäädä olennaista tietoa.

En hyväksy sitä, että minulla olisi pitänyt olla selonottovelvollisuus, koska kanslerin väitteen mukaan säätiön aiempi tuki olisi ollut säännöllistä ja koska kansleri väittää, että minulla on ollut läheinen suhde säätiöön. Molemmat vaatimuksen taustalla olevat tiedot ovat vääriä. Käsitykseni mukaan puolueilla on lukuisia, ehkä satoja säätiöön verrattuna säännöllisempiä tukijoita, jotka osallistuvat tukemiseen vaaleista vaaleihin ja joita ihmisiä presidenttiehdokkaat tapaavat eri yhteyksissä vähintään yhtä paljon kuin minulla oli kontakteja säätiöön. Presidenttiehdokas joutuisi täysin suojattomaan asemaan, mikäli tämän jutun kriteereillä jälkikäteen ryhdytään vaatimaan, että ehdokkaan tällaisissa tapauksissa pitää ottaa selvä rahoituksesta. Omassa kampanjassani ehdot täyttyisivät todennäköisesti satojen muidenkin tukijoiden kohdalla, useimmilla paljon selvemmin kuin säätiön kohdalla.

Tässä tullaan nyt ydinkysymykseen presidentinvaalin suhteesta valittavan presidentin ja muiden ehdokkaana olleiden oikeusturvaan jääviysväitteiden käsittelyssä. Erityisesti valittu presidentti, jonka kohdalla siis tukijoiden tavoite on toteutunut, joutuu tekemään valtavan määrän mm. yksityisiä ihmisiäkin koskevia päätöksiä (arvonimet, ritarimerkit, virkanimitykset, armonanomukset). Samoin hän esimerkiksi vienninedistämistyössä antaa asemansa tuomaa arvovaltapalvelua yrityksille.

Pääministerinä työni liittyi erityisesti yhteen näistä tehtävistä ja kerron sen esimerkkinä ongelmista, joihin valittu presidenttikin voisi joutua. Pääministeri toimii esittelijänä presidentin esittelyssä arvonimien myöntämisessä. Hakemuksia oli vuosittain satoja ja hakijoita hakemusten takana oli tuhansia, edustaen yleensä hyvin aktiivisia toimijoita yhteiskunnassa ja taloudessa. Omassa vaalikampanjassa rahoituksen kokoamiseen osallistui arviolta noin 20 000 kansalaista tai yhteisöä – useimmat yhteiskunnassa ja taloudessa aktiivisia ihmisiä tai yhteisöjä. En koskaan vakavasti harkinnut, että nämä kaksi listaa pitäisi – joista jälkimmäistä ehdokkaana olleella ei ole käytössään, ristiintaulukoida ja katsoa ettei synny puolueettomuutta vaarantavaa asetelmaa. Varsinkin kun mennään yksityisiä ihmisiä koskevaan päätöksentekoon ratkaisevaa puolueettomuuden vaarantumisessa ei varmastikaan ole mahdollisen tukisumman suuruus vaan jokainen asetelma saattaa sisältää eri syistä johtuen puolueettomuutta vaarantavia elementtejä. Tällaista ristiintaulukointia ei koskaan kyettäisi tekemään täydellisenä. Ja mahdollisesti paljastuvat puutteet kärjistäisivät puolueettomuuden epäilyjä entisestään.

Uskon, että juuri tällaisten asetelmien välttämiseksi vaalirahoituslainsäädännössä presidenttiehdokkaat ja kampanjat on asetettu erilaiseen asemaan kuin muut vaalit, joissa ehdokkaalla on inhimillisesti parempi mahdollisuus pitää mielessään tukijansa. Toivon, että perustuslakivaliokunta paneutuu tähän lainsäädännön presidenttiehdokkaita koskevaan kohtaan ja kuulee esimerkiksi viimeistä vaalirahoitustyöryhmää, sen puheenjohtajaa ja jäseniä eri puolueista. Uudet presidenttiehdokkaat asetetaan noin vuoden päästä ja heidän on todella tiedettävä juridinen asemansa suhteessa jääviyssyytöksiin. Itse koen, että periaatteet, joita pidin selvinä vuonna 2006, asetetaan nyt oikeuskanslerin toimesta vuonna 2010 kyseenalaisiksi.

Tässä näkökantani kanslerin esillä pitämään selonottovelvollisuuteen ja kysymykseen siitä, miten olisin voinut rajata tämän velvollisuuden vain yhteen. Meleistäni selonottoakaan tuista ei olisi ratkaissut kysymystä

siitä, että presidentinvaalikampanjan rahoitukseen osallistumisessa on kyse muiden järjestämän kampanjan rahoittamisesta, ei ehdokkaan henkilökohtaisesta kampanjasta. Lisäksi viitataan aikaisempiin reskontratietoihin. Selonotto tuesta ei olisi tuottanut edes päätöksentekoa edeltäneellä viikolla tehtynä vielä täydellistä tietoa kokonaisuudesta.

Mutta velvollisuuksieni näkökulmasta en voi ymmärtää sitä, että kun aiemmin on korostettu sitä, että presidenttiehdokas ei vastaa rahoituksesta, hänet on eriytetty puolueessa sen käsittelystä ja hän ei allekirjoita rahoitusilmoitusta, niin sitten kaiken tämän jälkeen olisi vaadittu, että minun pitää kyetä lukemaan erityistapaukset suuresta joukosta ja selvittämään itselleni yksityiskohdat. Tällainen järjestelmä ei todellakaan olisi selkeä ja jättäisi ehdokkaan oikeusturvaan todella suuren jälkikäteen tulkittavan aukon.

4. Haitallisuus, vahingollisuus tai yksityinen etu

Tähän väliin haluan sanoa muutaman sanan siitä, että ”tuki” olisi jotenkin lopulta tullut ehdokkaan hyväksi. Näkökulma tähän ehdokkaana olleella ja oikeuskanslerilla on aivan erilainen. Olin suostunut ehdokkaaksi palvellakseni vaaliosallistumisella kansanvaltaa. On hyvin tiedossa, että pyrin ensisijassa löytämään puolueelleni toisen ehdokkaan, mutta puheenjohtajana olin lopulta velvollinen itse suostumaan ehdokkaaksi. Jokainen varsinkin suuri puolue on velkaa kansanvaltallemme, että presidentinvaaleissa on uskottavia ehdokkaita, että kansalaisilla on valinnanvaraa.

Missään vaiheessa valintani ei näyttänyt mitenkään mahdolliselta. Istuva presidentti oli kyselyissä minuun verrattuna ylivoimainen. Tästä lähtökohdasta käsin minun on vaikea hyväksyä ajattelutapaa, että tiedettäessä vaalien todennäköinen lopputulos vaalirahoitukseen osallistuneet olisivat jotenkin pyrkineet epäasiallisilla motiiveilla rahoituksella vaikuttamaan työhöni presidentinvaalien jälkeen tehtävässä, josta olivat tukemassa minua pois toiseen tehtävään. Varsinkaan rajun vaalitappion jälkeen kysymyksellä vaalirahoituksesta ei ollut mielessäni tällaista näkökulmaa. Jos silti tästä asetelmasta olisi jälkepäin katsoen syntynyt esteellisyytilanne, niin olisiko se ollut haitallinen ja vahingollinen.

Kansleri toteaa sivulla 11, että ”virkavelvollisuuden rikkominen on rankaisematon, jos teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat on kokonaisuutena arvostellen vähäinen”. Edelleen hän toteaa sivulla 12, että ”vähäisiä ovat esimerkiksi sellaisten menettelytapasäännösten rikkomiset, joilla ei ole viran asianmukaisen hoidon tai yksityisten etujen kannalta sanottavaa merkitystä”.

Yksityisten etujen kannalta asialla ei ole ollut itselleni mitään merkitystä, ei pienintäkään hyötyä. Päinvastoin poliittisen urani ja edessä nopeasti olleiden eduskuntavaalien näkökulmasta, presidentinvaaleihin osallistuminen ja niissä häviäminen oli itselleni yksiselitteisesti vain haitallista. Osallistumisessa yleinen velvollisuus puolueen puheenjohtajana meni yksityisen etuni edelle oikein reippaasti. Yksityisen edun näkökulmasta presidenttiehdokkuudesta ei ollut hyötyä vaan haittaa itselleni. Nuorisosäätiön ja Kansainvälinen Suomi yhdistyksen keskinäisestä kaupankäynnistä minulle ei koitunut mitään yksityistä tai henkilökohtaista etua.

Onko sitten muuta haitallisuutta tai vahingollisuutta tapahtunut?

Mielestäni ei ole.

En ole millään tavalla pääministerivuosiensa aikana pyrkinyt vaikuttamaan RAY-avustuspäätösten valmisteluun. Tämä on selvitettävissä virkavastuulla toimivilta valmistelijoilta ja kaudellani toimineilta STM-

ministereiltä. Uskon, että tämä selvitys on tehty, koska oikeuskansleri toteaa, että ”Vanhasen ei voida käytettävissä olevan aineiston perusteella pyrkiä vaikuttamaan epäasiallisesti päätöksen sisältöön”. Pääministerivuosieni aikana olen puhunut lääkärihelikoptereiden rahoituksen puolesta, muilta osin en ole ottanut kantaa tai vaikuttanut muutoinkaan Ray-päätöksiin.

Valtioneuvoston päätöksenteossa työ perustuu keskinäiseen luottamukseen. Pääministerinä toimintatapani oli kaikkien tiedossa, tuin aina esittelevää ministeriä kun hän toimii hallitusohjelman mukaisesti. Tähän liittyy myös se, että RAY-päätösten tullessa en ensimmäistä vuoden 2004 kertaa lukuun ottamatta paneutunut päätöksen sisältöön lainkaan. Luotin valmisteluun. Paksu päätösesitys, jossa yhdellä kertaa hyväksyttiin tuhansia avustuskohteita, tuli työhuoneeseeni muun esittelyaineiston kanssa joitakin tunteja ennen raha-asiainvalidikunnan ja valtioneuvoston istuntoa. Normaalisti en edes avannut liiteaineistoja sisältävää kansiota vaan toimin valtioneuvostossa päätöslistaa käyttäen. Siksi useimmiten huomasin, että RAY-avustukset ovat listalla, vasta lukiessani istunnossa päätöksen otsikkoa. Tämä johtuu siitä, että pääministerivuosieni aikana RAY-varojen jakamispäätös ei ollut hallitusryhmien välisessä poliittisessa keskustelussa lukuun ottamatta jotain erityistapausta. Sen luonne on ollut viime vuosina puhdas rutiinipäätös, joka on alemmissa portaissa valmisteltu huolellisesti ja puolueettomasti. Oikeuskansleri myös itse toteaa päätöksentekoon liittyvän rutiininomaisuuden. Hän on ollut itse näkemässä kuinka asia valtioneuvostossa käsitellään.

Jos katsotaan, että olisin ollut esteellinen, on osallistumiseni asiasta päättämiseen ollut em. perusteilla korkeintaan vähäpätöinen muutovirhe, joka sinällään olisi moitittava, mutta ei yllä rangaistavaksi. Oikeuskansleri itekin viittaa siihen, että asiaa kohdallani ”voidaan ehkä tarkastella vähäpätöisenä muutovirheenä”. Mutta tämän muutovirheväitteenkin kyseenalaistan. Miksi olisin tietoisesti tai edes huolimattomuuttani toiminut tavalla, joka aikaansaisi esteellisysepäilyn? Mitä ihmeen hyötyä siitä minulle tai vaalikampanjalleni olisi ollut? Miksi olisin toiminut rutiinipäätöksessä siten? Olen jäävänyt itseni luultavasti kymmeniä kertoja valtioneuvoston istunnoissa ja sen tekemiseen riittää kaksi sanaa: ”olen esteellinen”. Ei kukaan vahingossa saati tarkoituksella halua esteellisysongelmaa niskoilleen. Pääministerivuosiinani osallistuin yleisistunnossa luultavasti noin 10 000 päätöksen tekemiseen. Tavoitteeni kaikissa niissä oli toimia oikein. Kyllä yleensä kaikella toiminnalla on jokin motiivi tai vaikutin miksi toimii tietyllä tavalla. Minun esteellisenä toimimiseen ei olisi mitään ymmärrettävää loogista syytä, perustetta tai ymmärrettävää käyttäytymisselitystä. Saati motiivia tai hyötyä jollekin.

Huomaan, että oikeuskanslerikaan ei haitallisuuden tai vahingollisuuden tai yksityisten etujen saannin näkökulmasta ole esittänyt mitään perustetta asian rikosoikeudellisen vastuun peräänkuuluttamiseksi. Jäljelle hänelle jää sivulla 12 ”turvata luottamusta julkisten tehtävien hoidon puolueettomuuteen”. Hän toteaa samassa kappaleessa, että oikeuskäytännössä on annettu merkitystä sille, ”miten vakavasti teko vaarantaa luottamusta viranomaistoiminnan asianmukaisuuteen”. Ja sen jälkeen hän tarkastelee asiaa vielä ”laajemmasta perspektiivistä” ja pohtii sitä miten ihmiset luottavat vallankäytön lainmukaisuuteen ja kaikinpuoliseen asianmukaisuuteen.

Minun on vaikea hyväksyä sitä ajatusta, että tässä laajemmassa perspektiivissä ihmisten luottamus vallankäytön lainmukaisuuteen heikkenisi valtakunnanoikeuden koolle kutsumista vaativalla tavalla kiistassa, joka koskee rutiinipäätöstä ja kiistaa presidenttiehdokkaan vastuusta puolueen kampanjasta. Ymmärränkin viittauksen laajempaan perspektiiviin liittyvän tämän tapauksen jotenkin yleisellä tasolla viime vuosina käytyyn keskusteluun vaalirahoituksesta. Mutta oikeusvaltiossa yksilön oikeusturvan

kannalta ei yksilöä viedä oikeuteen symbolina jostakin yleisemmästä vaikeasti hahmotetusta julkisesta keskustelusta.

Ja tästä oikeuskansleri kuitenkin päätyy johtopäätökseen, että olisi perusteltua tarkastella toimintaani myös virkarikostunnusmerkistöjen valossa. Mielestäni se, miten hän määritti virkavelvollisuuden rikkomisen tunnusmerkistön haitallisuuden ja vahingollisuuden tai yksityisen edun hankkimisen näkökulmasta, rankaisemisen ehdot eivät todellakaan täyty. Ja lisäksi kiistan mielestäni hyvillä perusteilla koko tämän harkinnan pohjana olevan oikeuskanslerin esteellisyyskannanoton.

Itse maallikkona hahmotan asian käsittelyn valiokunnan kannalta kolmeen portaaseen. Ensinnäkin on tarkasteltava olenko ollut esteellinen vai onko oikeuskanslerin kanta ollut väärä. Mikäli presidenttiehdokkaana ollut todetaan esteelliseksi tässä tapauksessa, sitten on tutkittava ylittääkö teko rangaistavuuden rajan. Mielestäni ei ylity. Ministerisyytteen nostamisen edellytys perustuslaissa on, että Valtioneuvoston jäsen on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rikkonut ministerin velvollisuutensa. Tämä ei mielestäni missään tapauksessa täyty ja silloin ei myöskään esitutkinnalle ole perusteita. Korkeintaan kyse on kanslerin viittaamasta vähäisestä muotovirheestä. Vaikka esteellisyys todettaisiin ei sillä viran asiallisen hoitamisen tai yksityisten etujen kannalta ole ollut mitään merkitystä.

Kolmantena portaana lienee harkinta siitä tarvitaanko asiassa poliisitutkintaa. Minusta sitä on verrattava siihen, mitä tietoja oikeuskanslerinvirasto olisi voinut saada jo omassa selvitystyössään ja mitä tietoja haitallisuuden, vahingollisuuden tai tahallisuuden näkökulmasta valiokunta voi itse saada pyytämällä selvityksiä asianomaisilta ja viranomaisilta. Ymmärtääkseni kaikki tämän arvioinnin kannalta relevantit tiedot on saatavissa ilman poliisitutkintaa. Esteellisuuden tai syytekyynnyksen tunnusmerkistön kannalta ratkaisun vaatimat tiedot ovat olemassa ja valiokunnan saatavissa. Kanslerin viittaus rakenteelliseen yhteyteen muihin tutkimuksiin on perustelematon.

Kansleri lopuksi arvioi sivulla 13 ja 14, että jatkotutkimuksessa on yhtäältä asian selvittämistä intressi ja toisaalta yksilön oikeusturvaintressi ja niitä on punnittava vastakkain.

Sivulla 13 hän pohjustaa tätä oikeusturvaintressin kannalta: ”Mutta harkintatilanteessa on samalla otettava asianmukaisella tavalla huomioon ilmoituksen kohteen oikeusturva: keveillä perusteilla ei oikeuskanslerin pidä tällaista tutkintaa panna vireille. Jo pelkkä ilmoitus voi olla omiaan lyömään maineelle kielteisen leiman, vaikka ilmoituksella ei rikosoikeudelliseen syyllisyyteen kantaa otetakaan.” Sivulla 14 hän päätyy punninnassaan puolestani siihen, että tutkinta ei olisi oikeusturvani kannalta pelkästään kielteistä ja viittaa ”Vanhasen osuutta koskeviin julkisuudessa oleviin spekulointeihin”. Ilmoitan vastineessani, että olen tottunut julkisuuden spekulointeihin ja siihen, että pääkirjoitustasolla ja professoritasollakin otetaan kantaa olettamusten ja heikkojen lähtötietojen varassa. Tätä intressiä hän vertaa siihen vaihtoehtoon, että asian selvittely olisi lopetettu laillisuusvalvonnallisella päätöksellä (sivun 14 alareunassa). Tämä viimeinen vertailu viittaa siihen, että oikeuskansleri ei ole pitänyt yleisen luottamuksen näkökulmasta riittävänä/uskottavana, että hän olisi valtaansa kuuluvalla tavalla lopettanut laillisuusvalvonnallisella päätöksellä asian käsittelyn. En ymmärrä tätä pelkoa. Mielestäni jokaisella viranomaisella on paitsi oikeus myös velvollisuus toimia virkansa edellyttämällä tavalla. Jos asian eteenpäin viemiseen perustuslakivaliokunnalle vaikutti se, että oikeuskansleri punnitsi asian käsittelyn lopettamista hänen selvitykseensä julkiseen spekulointiin ympärillään, kertoo se oudosta vaikuttimesta. Minussa tässä punninnassa oikeusturvaani on punnittava vain siihen oletukseen, onko lisätutkinnalla saatavissa ”ministerivastuun selvittämiseen oikeudellisesti olennaista lisävalaistusta”. Kansleri ei ole mielestäni kyennyt esityksessään esittämään, mitä olennaista lisävalaistusta hän vielä kaipaisi. Sen sijaan perustuslakivaliokunnan käynnistämä poliisitutkinta vaikuttaisi

erittäin voimakkaasti kanslerin pohtimaan maineeseeni. Mikäli tähän lisätutkimustarpeeseen tulee valiokunnan käsittelyssä tulee lisävalaistusta, pyydän saada lausua siitä vastineeni ennen valiokunnan päätöstä.

Tässä prosessissa maineeni kannalta on ollut useita ongelmallisia kohtia. Oikeuskanslerin harkinta kesti todella kauan. Hän perusteli julkisuudessa tätä kestoja sillä, että hän halusi saada tietoja Nuorisosäätiötä koskevista muista tutkimuksista. Päätöksestä ei ilmene, mitä tietoja tästä on tullut. En löydä yhtään perustetta, joka olisi saatu kyseisistä tutkimuksista. Sen sijaan näen, että oikeuskanslerinvirasto ei ollut poliisilta selvittänyt edes ns. tukeen liittyviä faktoja vaan on toiminut julkisuudessa olleiden tietojen pohjalta. Tämä loukkaa oikeusturvaani. Toiseksi tavalla tai toisella kanslerin ja muiden viranomaisten tapaamisesta valui tieto julkisuudelle ja se uutisoitiin osassa lehdistöä teemalla ”poliisi on Vanhasen perässä”. Minulle näistä tapaamisista ei kerrottu. Kolmanneksi oikeuskanslerin toinen kysymysluettelo laskettiin sellaisenaan julkisuuteen, josta syntyi hyvin syyllistävä ja kielteinen julkisuus. Tämän kaiken perusteella oikeusturva ja mainekysymystä on punnittava tarkkaan. Monet asiaa sivusta kommentoineet oikeustieteen asiantuntijatkin ovat arvovalloillaan olleet puoltamassa menettelyä, jossa tätä asiaa pitää käsitellä valtakunnanoikeudessakin, jotta yleinen luottamus paranisi. Pelkään, että asian käsittelyssä yleisemmät ajankohtaan liittyvät yleiset keskustelunaiheet ja epäilykset johtavat paineeseen, että yksittäinen asia halutaan nähdä symbolina jollekin laajemmalle. Tämä ei olisi oikeusturvani eikä oikeusvaltion periaatteiden mukaista. Oikeudellisesti kysymys on pidettävä siinä olenko ollut esteellinen ja jos olen ollut, onko asia vahingon, haitallisuuden tai yksityisen edun saamisen näkökulmasta ollut rangaistava.

5. Lopuksi

Käsitykseni mukaan asia voidaan ja pitäisi ratkaista erityisesti huomioiden ainakin seuraavat seikat:

- aikaisempi käytäntö, ohjeistus ja soveltamiskäytäntö muissa tapauksissa
- presidentinvaalien erityispiirteet
- ministerin aseman erityispiirteet
- RAY-avustusten jakamiseen liittyvän päätöksenteon rutiininomaisuus ja riippumattomuus roolistani tai asemastani
- en ole osallistunut asian valmisteluun tai vaikuttanut siihen millään tavalla
- en ole saanut mitään henkilökohtaista hyötyä
- vaaliorganisaatiolta tehtyjen hankintojen vähäinen määrä ja niiden ajankohdat
- olen pitäytynyt ja minut on pidetty yksityiskohtaisten tietojen ulkopuolella
- yhdenvertaisen kohtelun ja legaliteettiperiaatteen huomioiminen
- mitään haittaa tai vahinkoa ei ole aiheutunut kenellekään
- asialla ei ole ollut viran asianmukaisen hoidon tai yksityisten etujen kannata mitään merkitystä
- kysymys enintään täysin rutiiniluontoisen asian käsittelyn yhteydessä tapahtuneesta vähäisestä muotovirheestä, jolla ei ole ollut mitään vaikutusta päätöksen sisältöön
- ministerisyytteen edellytyksenä olevasta tahallisuudesta tai törkeään huolimattomasta, olennaisesta velvollisuuksieni rikkomisesta ei ole esitetty mitään selvitystä eikä sellaista ole esitettävissä
- kohtuus ja yksilön oikeusturva

Perustuslakivaliokunnalla käytössä jo nyt olevan materiaalin ja edellä mainittujen seikkojen huomioiminen johtaa väistämättä siihen, ettei asiassa ole mitään perusteita esitutkinta- tai muillekaan jatkotoimille.

Pyydän saada ennen valiokunnan päätöstä käyttööni kaiken asian valmistelussa ja valiokuntakäsittelyn aikana kertyneen materiaalin, josta varaan mahdollisuuden saada vielä lausua kirjallisesti.

30.9.2010 *Matti Vanhanen*

Perustuslakivaliokunnalle

Vastineeni 1.10.2010 valiokunnalta saamaani eri viranomaisten tuottamaan aineistoon sekä oikeuskansleri Jaakko Jonkan kuulemiseen 1.10.2010 valiokunnassa.

1. Aluksi esitän huomioni valiokunnalle esitetystä aineistosta ja lopuksi esitän vastineeni Jonkan 1.10. kuulemistilaisuudessa sanottuun.

Aineistossa on huomattava määrä sellaista aineistoa, joka ei liity esteellisyystudkintaani tai aikaisempaan toimintaani Nuorisosäätiössä. Siihen osaan aineistosta en ota kantaa. Valtaosa siitä käsittelee aikaa, jolloin en ole ollut Nuorisosäätiön toiminnassa mukana. Pyrin poimimaan osat, joissa tavalla tai toisella viitataan minuun.

Keskusrikospoliisin 10.3.2010 muistiossa todetaan seuraavasti:

”1. Oikeuskanslerin virastossa 2.2.2010 pidetyn palaverin jälkeen esitutkinnassa on tehty etsintöjä, takavarikkoja, kuulusteluja ja kokonaisvaltaisesti tutkintaa muun muassa Kansainvälinen Suomi ry:n toimintaan liittyen. Esitutkinnassa on mm. kuultu (ja kerrottu lista kuulluista). Lisäksi maaliskuun loppupuolella kuullaan ulkomaan matkalta Suomeen palaavaa säätiön entistä asiamiestä.
2. Edellä kohdassa 1 mainittujen henkilöiden kuulusteluissa ei ole tullut näyttöä siitä, että Matti Vanhanen olisi osallistunut itse Nuorisosäätiön ja KV-Suomen välisiin toimenpiteisiin hänen presidentinvaalikampanjansa yhteydessä. Myöskään näyttöä siitä, että hän olisi ollut tietoinen Nuorisosäätiön antamasta vaalituesta säätiöstä lähtönsä jälkeen ei kuulusteluissa ole tullut ilmi.”

Myös myöhemmin muista asiakirjoista (Keskusrikospoliisi 17.5.2010) käy ilmi, että todistajien kuulusteluja on jatkettu ja vastausten perusteella heiltä on nimenomaisesti kysytty ja haettu tietoja mahdollisesta osallistumisestani tai tietämyksestäni kampanjarahoitukseen. Vastaukset ovat olleet kielteisiä.

Minusta olisi ollut kohtuullista ja kokonaiskuvan ymmärtämisen kannalta välttämätöntä, että oikeuskansleri olisi päätöksessään kertonut – vaikka hän ei olisi tietoja kanteluvastauksessaan käyttänytkään, että poliisi on jo suorittanut laajan esitutinnan (etsintöjä, takavarikkoja ja kuulusteluja) ja sen tuloksena poliisi on ilmoittanut hänelle, että ei ole mitään näyttöä siitä, että olisin osallistunut tai tiennyt presidentinvaalien kampanjarahoituksesta suhteessa Nuorisosäätiöön. Tämä tutkimustulos vastaa kertomaani kanslerille ja vastauksiini perustuslakivaliokunnalle viime viikolla ja vahvistaa kantaani siitä, että en ollut esteellinen. Mielestäni tämän 10.3.2010 poliisin muistion jälkeen oikeuskansleri olisi jo voinut tehdä päätöksen kantelusta.

Päätöksessään kantelusta oikeuskansleri kertoo seuraavaa:

”Keskusrikospoliisi on käynnistänyt Nuorisosäätiön osalta tutkimuksiaan, joissa selvitetään muun muassa säätiön antamia vaalitukia. Olen saanut keskusrikospoliisilta tutkinnan laajuutta ja kohdentumista koskevia tietoja.”

Hänellä on ollut poliisin tutkimuksista tosiasiaa siis paljon laajempi tieto kuin vain ”tutkinnan laajuutta tai kohdentumista” koskeva.

Oikeuskansleri kertoo 1.10.10 valiokunnalle edustaja Hakolan kysymykseen vastatessaan, että ”minulla ei tätä aineistoa ole kuin yksi keskusrikospoliisin muistio”. Toisaalla hän kertoo, että muistio on elokuulta. Samoin hän kertoo, että tutkimuksia ei ole kohdistettu Vanhaseen, hänen tietoisuutensa selvittämiseen. Valiokunnalle toimitettu aineisto kertoo kuitenkin, että hänellä on ollut KRP:n muistiot 25.8., 11.8., 17.5., 10.3. ja 2.2., yhteensä viisi muistiot. Kanslerin valiokunnalle kertoma elokuun muistio (salainen leimalla varustettu 25.8.2010) on osoitettu Jonkalle ja se on valiokunnan kovakantisessa mapissa. Sen mapin lisäksi sain toisen mapin, jossa ovat mainitut neljä muuta krp:n muistiot, joista juuri 10.3. on jakelulistan mukaan toimitettu oikeuskanslerille. Nämä neljä on varustettu ”luottamuksellinen” leimalla. Valiokunnassa vastattavakseni saamieni kysymysten taustasisällöt olivat kaikki tuosta elokuun muistiosta.

Poliisin tutkimustulos 10.3. ja 17.5. on todiste sen puolesta, että en ollut esteellinen.

Lisäksi poliisin toinenkin johtopäätös on vastakkainen kuin oikeuskansleri päättelee. Kanslerihan oletti, että suhteeni säätiöön on ollut hyvin läheinen. Poliisin johtopäätös on, että ei ole mitään näyttöä, että olisin ollut tietoinen säätiöstäni lähdön jälkeen (alkuvuodesta 2003) ylipäätään säätiön vaalirahoitustoiminnasta. Tämä poliisin johtopäätös on linjassa sen kanssa, mitä viime viikolla kerroin valiokunnalle, jonka pohjana olivat myös vnk:n minulle toimittamat kalenteritiedot presidentinvaaleja edeltävältä vuodelta 2005.

Poliisin johtopäätös kertoo siitä, että minulla ei ole ollut mitään sellaista ”rakenteellista yhteyttä”, jonka tutkimista oikeuskansleri käyttää perusteenaan esittäessään uuden esitutinnan aloittamista.

Normaalista esitutinnasta puuttumaan on vain jäänyt asianomaisen kuulustelu, mutta sitä vastaavan annoin kahtena kirjallisena vastauksenani oikeuskanslerille alkuvuodesta ja olin perustuslakivaliokunnan kuultavana ja annoin vastineeni kanslerin päätöksessä esittämiin seikkoihin. Lisäksi jos halutaan tietää, olenko vaikuttanut avustuspäätöksen valmisteluun, se voidaan selvittää ilman poliisitutkintaa kysymyksellä viranomaisille. Oikeuskanslerihan jo päätöksessään tosiasiaa totesi, että tällaisen epäilyyn ei ole mitään näyttöä.

Tätä taustaa vasten en pidä perusteltuna oikeuskanslerin esitystä vielä toisen esitutinnan käynnistämisestä. Poliisi on oikeuskanslerin 2.2.2010 kanssa pidetyn palaverin jälkeen suorittanut tapaukseeni liittyvää esitutkintaa Nuorisosäätiötä koskevan muun esitutinnan yhteydessä harkitsemassaan laajuudessa ja sen pohjalta poliisi on jo esittänyt em. johtopäätökset. Muistiosta ei käy ilmi kuka esitutinnasta: kuulusteluista, takavarikoinneista ja etsinnöistä on päättänyt. Muistioiden sisältämän poliisin johtopäätöksen ja lyhyesti siteerattujen (17.5.muistio) kuulusteltujen vastausten mukaan, tutkimusten fokus on nimenomaan ollut näytön hakeminen tietoisuuteni määrästä ja näytön hakeminen esteellisyysepäilyyn.

Olen itse tulkinnut perustuslain ja ministerivastuulain siten, että em. kuvauksen mukaisen esitutinnan käynnistämisestä, jossa etsitään ministerin kohdalle näyttöä, pitää tehdä erikseen päätös. Oikeuskansleri on päätöksessään itse tulkinnut, että vain perustuslakivaliokunta voi antaa tähän oikeuden ja siksi asia on nyt valiokunnassa. Poliisin joka tapauksessa jo suorittama esitutkinta vahvistaa johtopäätöksiensä osalta sitä, että näyttöä perustuslakivaliokunnan käynnistämän uuden esitutinnan tarpeesta on vielä vähemmän kuin viime viikon kuulemisen aikaan.

Seuraavassa esitän huomioita muistioissa ja aineistoissa oleviin yksittäisiin havaintoihin.

Keskusrikospoliisin muistio 11.8.2010:

1. Tosite vuodelta 2001, jossa varmentaja merkinnyt: "Sovittu Matti Vanhasen kanssa". Säätiö oli tositteen mukaan ostanut Kolme Kierrosta kirjoja (Otava) reilulla 300 eurolla. Kirja on Esko Ahon lähihistoriaa kuvaava muistelma. Ollessani säätiön puheenjohtaja ostimme vuosittain poliittista historiaa tai politiikkaa käsitteleviä kirjoja. Niitä annettiin lahjoina mm. yhteistyökumppaneille. En suosinut alkoholin antamista vaan pyrin siihen, että lahjat ovat jotain muuta. Useimmiten kirjat olivat kirjakaupoista hankittuja, mutta mikään ei tietenkään kieltänyt ostamasta vastaavia kirjoja yhdistykseltä. En pysty muistamaan kyseistä toimeksiantoa, mutta uskon, että näin on tapahtunut, koska muinakin vuosina vaikutin siihen, millaisia kirjoja annetaan. Lukeminen kannattaa aina. Muissa asiakirjoissa näkyy, että säätiö oli ostanut myös kirjoittamaani kirjaa. Toisin kuin asiakirjoissa väitetään, niitä ei ostettu minulta vaan yhdistykseltä, en ole kustantanut kirjojani enkä ole niitä omaan tiliini myynyt. Kyseisessä kirjassa oli laaja osuus asuntopoliitikasta- ja yhdyskuntasuunnittelusta ja sinällään soveltuu hyvin alalla toimivan yhteisön lahjaksi yhteistyökumppaneille. Mielestäni tällä vuoden 2001 tositteen mukaisella kirjojen hankinnalla ei ole yhteyttä nyt käsiteltävään esteellisyytutkintaan.
2. Toisen tositteen mukaan Nuorisoseurojen Isännöinti Oy on ostanut 18.12.2001 tauluja noin 1100 eurolla ES-innovaatio ry:ltä. Kyseessä on tositteiden mukaan ollut vastikkeellinen kauppa, jossa yhtiö on ostanut taidetta, gallerian sijasta yhdistykseltä, mutta sitä ei ole missään kielletty. Mielestäni kyseisellä kaupankäynnillä ei ole merkitystä nyt käsiteltävänä olevaan esteellisyytutkintaan.
3. Vastaava vastikkeellinen taulukauppa 18.12.2001, mutta tässä poliisi kertoo, että taulut myynyt Uudenmaan suunta ry. "on Matti Vanhasen tukiyhdistys". Kyseinen yhdistys on tukenut eduskuntavaalikampanjoitani, mutta poliisin pelkistys on harhaanjohtava. Heillä on ollut käytettävissään aineisto, joka kertoo, että vuoden 2003 eduskuntavaaleissa yhdistys toteutti ja kustansi yli 30 Uudenmaan vaalipiirin ehdokkaan yhteisen laajan kampanjakiertueen, sen tilaisuuksien järjestämisen ja mainonnan. Oma kampanjani oli vain siivu yhdistyksen toiminnasta. Heti seuraavissa EU-parlamenttivaaleissa yhdistys toimi erään EU-ehdokkaan tukiyhdistyksenä. Poliisin valiokunnalle välittämä tieto siitä, että kyseinen yhdistys on minun tukiyhdistykseni on harhaanjohtava ja johdattaa muistion lukijan väärille jäljille. Toisaalla todistajien kuulustelujen sisällön kuvauksessa kerrotaan, että tukiyhdistyksen edustajat olivat tarjonneet tauluja säätiön asiamiehelle. Vuoden 2001 taulukaupalla Uudenmaan Suunta ry:n kanssa ei ole merkitystä nyt käsitellyssä olevan esteellisyytutkinnan kannalta.

Kohdat 2 ja 3 todistavat aiemmin valiokunnalle ja keväällä kanslerille kertamani todeksi, että kohdallani säätiön "tukihistoria" on ollut hyvin vähäistä ja summat vähäisiä.

4. Säätiön asiamies on kertonut poliisille 3.6.2010, että säätiön pikkujoulussa 2006 (täytynee olla vuoden 2006 lopussa) olin seisonut kabinetin oven suussa ja vieressä olleella pöydällä oli ollut pino "Se on ihan Matti" -kirjoja. "Ne erottuivat muista kirjoista". Se on Ihan Matti -kirja oli kaupallisen kustantamo Maahenki Oy:n kustantama 50-vuotisjuhlakirja, toisten tekemä elämäkerta minusta. Se oli normaalissa kirjakauppamyynnissä ja Kansainvälinen Suomi ry myi sitä myös. Kertomus vahvistaa sen, että säätiöllä oli pitkä perinne antaa yhteistyökumppaneille politiikkaa ja poliittista historiaa käsitteleviä kirjoja. Tuossakin tilaisuudessa oli kertomuksen mukaan "muuta kirjoja". Kirjan tekoon annoin haastatteluja ja materiaaliani, mutta en saanut kustantamolta mitään palkkiota tai provisiota vaan muutaman kymmenen ilmaista kirjaa. Kirjapinolla oven vieressä vajaa vuosi kiistanalaisen valtioneuvoston Ray-päätöksen jälkeen ei mielestäni ole merkitystä nyt käsiteltävän esteellisyysasian kannalta. Asian sivusta kommentoin mielelläni, että ei liene tavatonta

suomalaisten yhteisöjen elämässä, että yhteisö jakaa liikelahjana entisestä puheenjohtajastaan tehtyä elämänekertaa. Edellisessä vastineessani kerroin perustuslakivaliokunnalle kaksi tietovuotoa tutkinnoista, jotka ovat vaikuttaneet oikeusturvaani. Toiseen niistä oikeuskansleri vastasi valiokunnan kuulemisessa Tästä kirjaopinosta toimittaja xx on osannut kysyä minulta kaksi kertaa tuon 3.6.2010 päivämäärän jälkeen eli 15.6. ja 20.9. Sattuma on todella suuri. Minulla on syy epäillä, että tässä on jo kolmas oikeusturvaani heikentävä tietovuoto viranomaisten toiminnassa.

Keskusrikospoliisin muistiossa 17.5.2010 on kerrottu 21.3.2002 tositteesta, jossa eräaseen kiinteistöyhtiöön on hankittu kalustusta ja tauluja. Asiamies on kirjannut tositteeseen ”Matti Vanhasen pyynnöstä”. En voi muistaa yksittäisten taloyhtiöiden kalusto/taidehankintoja. Rakennuskohteet yleensä tehtiin valmiiksi ja niihin liittyen tehtiin paljon hankintoja. Tässä hankinnan on tehnyt osakeyhtiö ja asiakkaana on ollut yksityisen yhtiön sijasta rekisteröity yhdistys: Suomalainen Suunta ry. Olin vasta vuonna 2006 – en vuonna 2002 - tuon yhdistyksen tukema presidenttiehdokas. Hankinnan määrä 1345 euroa, vaikken kyseisen taloyhtiön kalustuspäätöstä muista, vahvistaa aiemman kertomukseni siitä, että amat kokemukseni säätiön hankinnoista yhdistyksiltä olivat pienimittakaavaisia eivätkä antaneet mitään oikeuskanslerin pääättelemää ennakkoarviota siitä, minkälaisella summalla säätiö tekee kauppaa myöhemmin vuosien päästä. Tämäkin tosate, jonka kirjausta en voi vahvistaa, kertoo siitä, että esteellisyystulkintaa seurannut oikeuskanslerin selonottovaatimus minulle on väärä.

Samassa muistiossa ja keskusrikospoliisin muistiossa 25.8.2010 kerrotaan vuoden 2007 aikana lähetetyistä sähköposteista, joissa on kirjattu, että säätiö tukisi eduskuntavaaleissa vain minua ja toista nimeltä mainittua henkilöä. Nämä sähköpostien kirjoittajat eivät ole olleet millään tavalla vuoden 2007 eduskuntavaalien vaalityössäni mukana eikä kampanjani pyytänyt eikä saanut säätiöltä noihin vaaleihin liittyen mitään tukea. Keskusrikospoliisin 25.8. muistiossa kampanjapäällikköni vahvistaa todistajana kuultuna tämän ja koko aineistossa olevat luettelot eri vastikkeellisista hankinnoista vahvistavat saman. Minulla tai vaalikampanjallani ei ollut mitään yhteyttä säätiöön vuoden 2007 eduskuntavaaleissa. KRP:n 10.3. muistio kertoo myös, että säätiöstäni lähten jälkeen (alkuvuosi 2003) en ole ollut tietoinen säätiön vaalituista. Sähköpostiviesteillä ei ole merkitystä nyt käsittelyssä olevan esteellisyystutkinnan kannalta.

Koko käytettävissä oleva aineisto todistaa sen, että valiokunnalle aiemmin kertamani tieto siitä, että henkilökohtaiset vaalikampanjani eivät 2000-luvulla ole olleet kaupankäyntiyhteistyössä säätiön kanssa mitenkään vaaleissa 2000, 2004, 2007 tai 2008. Vuoden 2003 eduskuntavaaleissa vastikkeellista kauppaa oli tehty pienessä mittakaavassa ES-Innovaatio ry:n kanssa, joka yhdistys asiakirjojenkin mukaan tuki minua ja erästä toista ehdokasta sekä Uudenmaan suunta ry:n kanssa, joka organisoii yli 30 Uudenmaan vaalipiirin ehdokkaan yhteisen kampanjakiertueen. Asiakirjoista (25.8.2010) käy myös ilmi, että eduskuntavaaleihin liittyen minä en ole ollut myymässä mitään säätiölle, vaan kampanjaani tukeneen yhdistyksen edustajat ovat tarjonneet tuotteita säätiön asiamiehelle. Itse en ole ollut edes kyseisen yhdistyksen jäsen. KRP:n yhteenvetotaulukot 10.3. muistiossa kertovat, että vaalityötäni tukenut Uudenmaan Suunta ry. on tehnyt vastikkeellista kauppaa säätiön tai isännöintiyhtiön kanssa 1400 euron edestä vuosina 2002-2009. Tämä on tapahtunut ennen vuoden 2003 eduskuntavaaleja, joissa kyseinen yhdistys järjesti yli 30 ehdokkaan yhteisen kiertueen ja vastasi kiertueen rahoituksesta. Summasta osa on siis tullut vaalityöni hyväksi. ES-Innovaatio on vastaavana aikana tehnyt vastikkeellista kauppaa 900 euron edestä ja poliisin aineistosta käy ilmi, että kyseinen yhdistys tuki rinnallani myös toisen ehdokkaan kampanjaa. Varainkeruuseminaarien tuotto jaettiin tasan kahtia hänen kampanjansa kanssa. Lisäksi KRP:n 11.8. muistiossa on eritelty Keskusta rp:n, saamat ”tuet”. Näitä listassa on vuosina 2000-2009 kuusi luultavasti seminaariosallistumista. Näistä vain yksi osuu omalle säätiökaudelleni vuodelle 2000 ja sen summa on ollut 756,85 euroa. Senkään osalta ei

väitetä, että olisin tiennyt siitä – kyseessä on ollut luultavasti normaali operatiivinen päätös. Muista yksikään ei ajoitu ennen aikaa 1.2.2006, jolloin kiistelty Ray-avustuspäätös valtioneuvostossa tehtiin.

Tämän ”tukihistorian” epäsäännöllisyys ja vastikkeellisen kaupan vähäinen määrä eivät anna perusteita oikeuskanslerin johtopäätökselle, että hänen väitteensä mukaisesti tuntiessani säätiön tukikäytännöt minulla olisi ollut syy odottaa huomattavaakin taloudellista tukea presidentinvaalikampanjassakin.

Oikeuskanslerin johtopäätös on väärä. Päinvastoin puolueella, sen piireillä ja ehdokkailla on huomattava määrä historiallisesti paljon säännöllisempiä tukijoita, jolloin kanslerin linjaamasta selonottovelvollisuudesta tulisi erittäin laaja, koskien käytännössä koko presidentinvaalikampanjan varainhankinnan selvittämistä ehdokkaalle. Tällaisen tulkinnan omaksuminen veisi presidenttiehdokkaat täysin suojaamattomaan asemaan ja veisi merkityksen muualla lainsäädännössä ja aiemmin annetuissa ohjeissa olleelta eriyttämisperiaatteelta.

Aineistossa on joukko muita tositteita, jotka eivät liity millään tavalla minuun eivätkä esteellisyystutkintaan. Ne todistavat itse asiassa vain sen, että säätiö on suorittanut vastikkeellisia hankintoja kaupallisten toimijoiden rinnalla myös useiden yhdistysten kanssa, joilla on poliittinen tausta. Ne ovat em. poikkeuksia lukuun ottamatta minulle aivan vieraita ja syntyneet valtaosaltaan aikana, jolloin en ole enää ollut millään tavalla säätiön hallinnossa mukana. Tässä esteellisyysarkinnassa ei mielestäni käsitellä sitä, onko säätiöllä ollut säätiölain mukaan oikeutta tehdä kyseisiä vastikkeellisia hankintoja. Se kysymys on muussa tutkinnassa ja aikanaan siihen saataneen oikeuslaitoksen päätös. Sillä ei ole yhteyttä esteellisyysasian käsittelyyn. Ylipäätään kanslerin viittaus rakenteelliseen yhteyteen tähän muuhun tutkintaan jää aineistot luettuani entistäkin hämäremmäksi. Kaikki aineistot ovat jo pöydällä ja arvioitavissa. Ja viime viikkona käytettävissäni olevan tiedon lisäksi aineistot kertovat nyt selvästi sen, että poliisi on jo suorittanut laajan esitutkinnan tietoisuudestani, jonka tulos on selvä.

Seuraavassa esitän aikajanalla poliisin tutkimusten havainnot tietoisuudestani:

Vuosi 2000

- ei tukea kunnallisvaalikampanjaani

Vuosi 2001

- ostettu liikelahjaksi yhteistyökumpaneille Esko Ahon kirjaa
- vastikkeellinen taulukauppa, ostajana ES-innovaatio ry.
- vastikkeellinen taulukauppa, ostajana Uudenmaan suunta ry.

Vuosi 2002

- eräs kiinteistöyhtiö suorittanut kalusto/taidehankinnan Suomalainen suunta ry:ltä

Vuosi 2003

- ei merkintöjä
- poliisi todennut, ei näyttöä, että olisi tiennyt säätiön tuista

Vuosi 2004

- ei tukea kunnallisvaaleihin
- poliisi todennut, ei näyttöä, että olisi tiennyt säätiön tuista

Vuosi 2005

- poliisi todennut, ei näyttöä, että olisin tiennyt säätiön tuista

Vuosi 2006

- poliisi todennut, ei näyttöä, että olisin tiennyt säätiön tuista
- olen seisonut vuoden lopussa minusta kirjoitetun elämäkertakirjapinon lähellä

Vuosi 2007

- ei tukea eduskuntavaaleihin
- poliisi todennut, ei näyttöä, että olisin tiennyt säätiön tuista

Vuosi 2008

- ei tukea kunnallisvaaleihin
- poliisi todennut, ei näyttöä, että olisin tiennyt säätiön tuista

Vuosi 2009

- poliisi todennut, ei näyttöä, että olisin tiennyt säätiön tuista.

Tämän aikasarjan perusteella oikeuskanslerin kanta siitä, että minulla olisi pitänyt olla erityinen selonottovelvollisuus presidentinvaaleissa juuri yhden mahdollisen tukijan osallisuuteen on kohtuuton. Samalla se kertoo sen, että törkeää huolimattomuutta tai tahallisuutta kohdallani ei ole tapahtunut.

Seuraava asiakirja, johon kiinnitän huomiota on RAY:n 28.10.2009 kirjaama erillisellä tilintarkastajalla teetetty raportti säätiön varojen käytöstä. Huomio ei sinällään liity esteellisyyteni arviointiin, mutta koska raportti on minulle jaettu nostan siitä yhden julkisuuden vääriä tulkintoja korjaavan yksityiskohdan. Kiinnitän huomiota siihen, että raportin mukaan esimerkiksi vuonna 2006 säätiöllä oli noin 360 000 euroa omia liiketoiminnan tuottoja, jotka eivät kytkeytyneet mitenkään Ray-avustuksiin tai asuntorahaston lainoihin tai korkotukiin vaan ovat olleet tarkastuksen mukaan nettotuottoja, joiden ”käyttöön ei liity mitään rajoituksia” tai ”säätiö voi siltä osin toimia markkinaehtoisesti” tai isännöintiyhtiön osalta ”osakeyhtiölain mukaisesti yhtiön toiminnan tarkoituksena on tuottaa voittoa”. Tämä on kommentti siihen yleisempään epäilyyn, että säätiö olisi käyttänyt RAY-varoja tai valtion lainoittamien kohteiden tuottoja muuhun toimintaansa kuin mihin ne on tarkoitettu.

2. Huomioni oikeuskanslerin 1.10.kuulemisessa esiinnousseisiin asioihin:

Sivulla 2 oikeuskansleri perustelee kantelupäätöksessään ollutta väitettään ”läheisestä suhteestani” säätiöön sillä, että olin itse pitänyt vastauksissani pohdittavana sitä, että jääväkö pitkstä luottamustoimesta aiheutuva henkinen side minut. Tämän kysymyksen nostin esille tultuani valtioneuvoston jäseneksi ja silloinen oikeuskansleri Nikula totesi, että vanha jäsenyys yhteisössä ei jäävää ministeriä kun en enää ollut luottamustehtävissä. Olen kertonut edellisessä vastineessani, että vuonna 2003 jätin jäähyväiset säätiölle, enkä ole osallistunut enää sen toimintaan. Poliisin raportti 10.3. vahvistaa vaalirahoitukseen liittyen tämän. Kerroin tämän jääviyspohdintani vuodelta 2004 osoittaakseni sen, että aina kun olen kokenut epävarmuutta esteellisyyden suhteen, olen myös pyrkinyt selvittämään asian. Näin

tein ennen kuin valtioneuvoston jäsenenä ensimmäisen kerran osallistuin ray-avustuksista päättämiseen tultuani ministeriksi. En hyväksy sitä, että tätä käytetään nyt jälkikäteen todisteena väitetystä edelleen jatkuvasta oletetusta läheisestä suhteesta. Eli minulla ei ole ollut alkuvuoden 2003 jälkeen kanslerin epäilemää läheistä suhdetta säätiöön – se suhde katkesi kun tulin valtioneuvoston jäseneksi ja erosin kaikista luottamustehtävistäni säätiössä ja sen omistamissa yhtiöissä. Oikeuskanslerin väite on väärä eikä poliisin tutkimuksissa esiinnoussut yksikään tositem tai kuulustelutieto todista kanslerin epäilyn puolesta. Muutoin kerroin jo viimeksi, että olen ministerinä jäävänyt itseni luultavasti kymmeniä kertoja, aina kun olen siihen nähnyt perusteita. Tämän historian valossa olisi ollut äärimmäisen epäloogista käyttäytymistä, että olisin jättänyt jääväämättä itseäni jos minulla olisi ollut arvio siitä, että olen mahdollisesti jäävi. Mitään järkevää motiivia sellaiseen ei olisi ollut.

Samassa kappaleessa kansleri vastaa kysymykseeni siitä, tarkistiko virasto ”tukisumman”. Kansleri vastaa seuraavasti: ”Nämä faktaväitteet mitä Vanhasen vastineessa on, niin ne ovat vähän tämän tyyppisiä, että niihin kyllä vastaus tuolta aineistosta käsitykseni mukaan löytyy.” Niin löytyy. KRP:n muistion 25.8.2010 taulukkotietojen kaksi summaa yhteenlaskemalla päädytään minun viime viikolla ilmoittamaani summaan. Kanslerin päätöksessä kerrottiin julkisuuden tietoihin viitaten eri summa. KRP:n muistiokaan ei ole avannut summan aikataulutietoja ja siksi kansleri päätöstä tehdessään ei ole kiinnittänyt lainkaan huomiota edellisessä vastineessani esiin tuomiin aikataulutekijöihin. Niiden merkitystä esteellisyysnäkökulmasta saati edes teoreettisesta mahdollisuudestani tietää päätöksentekohetkellä todellista ”tukisummaa”, ei ole siksi punnittu. Tämä punninta jää nyt perustuslakivaliokunnan tehtäväksi – se olisi pitänyt tehdä jo siinä vaiheessa kun ratkaistaan tuodaanko asia ilmoituksena perustuslakivaliokuntaan.

Kansleri kertoo sivulla 2, että aikaisemmissa oikeustapauksissa tai edes oikeuskirjallisuudessa ei ole kertaakaan asiantuntijoiden toimesta pohdittu ”tukisumman” merkittävyttä ja presidenttiehdokkaan eriytettyä asemaa suhteessa vaalirahoitukseen. Silti minun olisi pitänyt hänen mielestään jäävät itseni vaikka en tiennyt ”tukisummaa”. Olen eri mieltä esteellisyydestäni. Sivulla 6 hän päätyy siihen, että ”tällainen summa, jos sitä ajatellaan tavallisen ihmisen kannalta...”. Mielestäni summa vastikkeellisen kaupan muodossa on tullut varainkeruuorganisaatiolle, joka vähentää siitä kulut ja summan merkittävyys on suhteessa koko kampanjaan – ei sitä pidä ajatella tavallisen yksityisen ihmisen näkökulmasta, koska saajanakaan ei ole ollut yksityinen ihminen. Millä laskentatavalla hyvänsä – brutto tai nettosumma - se on alle prosentin, mahdollisesti vain puoli prosenttia kampanjan kuluista – mielestäni se on vähäinen ja koko kampanjan kannalta merkityksetön.

Sivulla 3 ja 4 kansleri ottaa kantaa viime kevään selvitykseen ydinvoimapäätöksenteokoon liittyvästä esteellisyyksikysymyksestä. Hän sanoo, että ”silloin ei ollut kysymys Vanhasen esteellisyydestä vaan puhuttiin näistä Keskustapuolueen puoluehallituksen jäsenistä yleensä”.

Pyysin tuolloin valtiosihteeri Volasta kysymään kanslerin kannan, koska puolueen sääntöjen mukaan puoluehallitus vastaa puolueen taloudesta, ovatko puoluehallituksen jäsenet Vanhanen ja Lehtomäki jäävejä. Puolueen puheenjohtaja on puoluehallituksen jäsen. Kanslerin kannanotto oli selvä, jääviyttä ei synny. Jos hän ei ymmärtänyt, että puheenjohtaja on puoluehallituksen jäsen, niin kannanotto koski kuitenkin jokaista valtioneuvoston jäsentä, jotka allekirjoittavat puolueen tilit. Sivulla 8 hän palaa siihen, tekisikö puoluehallituksen jäsenyys esteelliseksi ja toteaa, että ”*silloin vähän päästä ei valtioneuvosto saisi esteettömiä ollenkaan, kun olen ymmärtänyt, että näitä puolueen lehtiin ja vastaaviin verkkojulkaisuihin tällaisia kannatusmainoksia tulee. Se raja vedettiin siihen, mikä on mielestäni hallintolain esteellisyyssäännöksen mukaista, että ei tuommoisen puoluehallituksen jäsenyys, mutta jos se tulee niin*

kuin konkreettisesti omaan vaalikampanjaan...niin siinä se esteellisyys tulisi.” Tässä pohdinnassa oikeuskansleri ei mielestäni ole looginen. Puolueen nimenkirjoittajan vastuu johtamansa puolueen rahoituksesta on konkreettinen, kun taas presidenttiehdokas on muodollisestikin irrotettu rahoituksesta ja vastuusta siihen. Jos johdat yritystä, jonka asiaa käsitellään hallintopäätöksenä kunnassa tai valtion tasolla, et voi mahdollisessa luottamustehtävässä osallistua asian käsittelyyn – olet jäävi. Se mihin puoluehallituksen jäsentä koskeva esteellisyyspäätös johtaisi valtioneuvoston päätöksentekokyvyssä pitää oikeuskanslerin johtopäätöksenä paikkaansa. Juuri niin kävisi. Mutta juuri samaa olen yrittänyt peräänkuuluttaa presidenttiehdokkaan kohdalla: jos kanslerin kriteereistä tästä tapauksesta muodostuisi selonottovelvollisuus presidenttiehdokkaana olleelle, joutuisi presidenttiehdokas jälkikäteisten jääviysepäilysten osalta täysin suojaamattomaan tilanteeseen. Olisi pakko jäävätä varmuuden vuoksi todella suuresta mitassa päätöksentekotilanteita. Presidentinvaaleissa erilaisten tukien lukumäärä on valtavasti suurempi kuin puolueen normaalitoiminnassa harjoittamassa varainkeruussa. Presidenttiehdokkaan ja erityisesti valitun presidentin pitää voida luottaa siihen, että kun hän ei tunne kampanjarahoituksen yksityiskohtia, niin hän voi ilman rikosepäilyjä ottaa osaa normaaliin päätöksentekoon, josta suurin osa on ray-päätöksen kaltaista täysin rutiininomaista päätöksentekoa. Presidenttikampanja ei ole ehdokkaan oma, vaan sen omistus on puolueella tai kansanliikkeellä, joka on ehdokkaan asettanut! Tässä käsitykseni presidentinvaalin luonteesta ehdokkaan näkökulmasta ja roolista on aivan toinen kuin kanslerilla, joka korostaa kampanjan henkilökohtaisuutta.

Sivuilla 4 ja 5 kansleri pohtii tietoisuuttani vaalituesta. Sen osalta hän toteaa, että tämän aineiston pohjalta se ei ole täysin selvinnyt. Hän toteaa olemassa olevaan aineistoon liittyen, että se on tullut muun tutkimuksen sivutuotteena, ”sanoisinko ylimääräisenä” eikä ota kantaa siihen paljastuisiko sieltä vielä muuta.

Tämä kannanotto on outo. Tätä käsitteelin jo edellä muistioita kommentoidessani. Kansleri kertoo, että hänellä on ollut vain yksi KRP:n muistio, kun niitä kansioissa on viisi ja ne on hänelle osoitettu tiedoksi. Niihin on käyty läpi säätiön ja sen yhtiöiden tositteet vuosilta 2000 vuoteen 2009. Siellä on kirjattu erilaisia kuitteja, joiden on oletettu liittyvän poliittiseen toimintaan. En voi ymmärtää, miksi sieltä olisi välistä jäänyt minun liittyvää aineistoa vielä puuttumaan. Ne kaikki on näissä muistioissa poliisin luetteloimina esitetty ja niitä toivottavasti jokaista kommentoin jo edellä. Lisäksi tietoisuuteeni liittyen kaksi muistioista kertoo todistajien kuulusteluista. Ja johtopäätöksenä (etsinnät, takavarikoinnit, kuulustelut ja muu kokonaisvaltainen tutkinta) poliisi toteaa 10.3. muistiossa, että ei ole näyttöä, että olisi osallistunut varainhankintaan presidenttikampanjassa tai tiennyt säätiön rahoituksesta vuodesta 2003 alkaen mitään.

Poliisi on mielestäni selvillä esitutkimametodeilla tehnyt tutkimuksia juuri minun tietämykseni selvittämiseksi. Kanslerin väite sivulla 5, että ”Vanhanen ei ole ollut tutkinnan kohteena” ja saman hän toistaa sivulla 13, ei maaliskuun ja toukokuun krp-raporttien mukaan pidä paikkaansa. Minun tietoisuuttani on tutkittu ja poliisi on esittänyt siitä yhteenvetonsa. Muistion 17.5.2010 otsikko on: ”Tutkinnan aikana ilmi tulleet seikkoja liittyen Matti Vanhasen tietoisuuteen hänen saamasta vaalituesta 2002-2009”. Tähän ja 10.3. muistioon ei kanslerin kuulemisissa eikä valiokunnan kysymyksissä ole lainkaan puututtu. Toivon, että valiokunta on keskuudessaan kuitenkin käynyt läpi näiden muiden krp-muistioiden sisältämän informaation tietoisuudestani. Kansleri sivuuttaa poliisin johtopäätökset kokonaan päätöksessään ja myös valiokunnan kuulemisessa, jossa hän pohtii tietoisuuteni tasoa. Lisäksi tiedän, että minua osittain vuoden 2003 eduskuntavaaleissa tukeneen Uudenmaan suunta ry:n asiakirjat on poliisin toimesta takavarikoitu helmi-maaliskuun vaihteessa 2010. Poliisin muistioissa ei ole tästä aineistosta kirjausta, mutta senkin takavarikointi on selkeästi liittynyt minun tietoisuuteeni tutkintaan ja takavarikointi

on tehty vastineeni alussa mainitun 2.2.2010 oikeuskanslerin virastossa pidetyn neuvottelun jälkeen.

Minusta tähän poliisin jo tekemään tutkintaan ja johtopäätökseen olisi pitänyt kiinnittää valiokunnan huomiota – nyt vain on väitetty, että tutkintaa ei ole kohdistettu minuun.

Sivulla 7 eräs valiokunnan jäsen kiinnittää huomiota siihen, että julkisuudessa olen sanonut, että en huomannut jäävätä itseäni. Vastasin kanslerin päätöksen tultua monta kertaa päivän aikana, että ”en hoksannut jääviysriskiä” tai jos kysyttiin suoraan kanslerin kannasta, niin vastasin, että ”en hoksannut jäävätä”. Sillä tahdoin sanoa, että en tiennyt, että olisin jäävi. Se oli vastaus olettaen, että kanslerin kanta on oikea. Olen jokaisessa vaiheessa kiistänyt jääviyteni.

Useissa puheenvuoroissa on pohdittu sitä, olenko tiennyt, että säätiössä tai sen omistamissa yhtiöissä olisi tehty lainvastaisia päätöksiä. Vastaan, että en todellakaan ole tällaista tiennyt. Ovatko esillä olleet vastikkeelliset kaupat lain vastaisia, sen tutkiminen on käynnissä ja oikeuslaitos antanee siihen aikanaan vastauksen.

Lopuksi yhteenvedon omaisesti totean:

Käsitykseni mukaan asia voidaan ja pitäisi ratkaista erityisesti huomioiden ainakin seuraavat seikat:

- aikaisempi käytäntö, ohjeistus ja soveltamiskäytäntö muissa tapauksissa
- presidentinvaalien erityispiirteet
- ministerin aseman erityispiirteet
- RAY-avustusten jakamiseen liittyvän päätöksenteon rutiininomaisuus ja riippumattomuus roolistani tai asemastani
- en ole osallistunut asian valmisteluun tai vaikuttanut siihen millään tavalla
- en ole saanut mitään henkilökohtaista hyötyä
- vaaliorganisaatiolta tehtyjen hankintojen vähäinen määrä ja niiden ajankohdat
- olen pitäytynyt ja minut on pidetty yksityiskohtaisten tietojen ulkopuolella
- yhdenvertaisen kohtelun ja legaliteettiperiaatteen huomioiminen
- mitään haittaa tai vahinkoa ei ole aiheutunut kenellekään
- asialla ei ole ollut viran asianmukaisen hoidon tai yksityisten etujen kannalta mitään merkitystä
- kysymys enintään täysin rutiiniluontoisen asian käsittelyn yhteydessä tapahtuneesta vähäisestä muotovirheestä, jolla ei ole ollut mitään vaikutusta päätöksen sisältöön
- ministerisyytteen edellytyksenä olevasta tahallisesta tai törkeän huolimattomasta, olennaisesta velvollisuuksieni rikkomisesta ei ole esitetty mitään selvitystä eikä sellaista ole esitettävissä
- kohtuus ja yksilön oikeusturva
 - Poliisi on jo suorittanut tietoisuuttani selvittävää esitutkintaa todistajien kuulusteluihin ja takavarikoimalla aineistoja, tämän esitutkinnan tulos 10.3. ja 17.5. krp:n muistioissa kertoo yksityiselitteisesti, että en tiennyt kansainvälinen Suomi r:n varainhankinnasta enkä ole tiennyt vuoden 2003 alun jälkeen säätiön päätöksistä mitään.
 - Poliisin muistioissa on kattavat tositeaineistot vuosilta 2000-2009 ja ne todistavat, että aikaisemmin kertamani tietoisuuteni säätiön tukikäytännöstä rajautuu pienimittakaavaisiin vastikkeellisiin hankintoihin pitää paikkaansa.
 - Minulla ei ollut valtioneuvostossa ray-avustuksia käsiteltäessä tietoa Kv-Suomen harjoittamasta varainkeruusta ja tietoisuuteni säätiön aiemmasta ”tukikäytännöstä” oli sellainen, että se ei anna perustetta kanslerin kannan mukaiselle selonottovelvollisuudelle.
 - Uutta esitutkintaa ei tarvita.

Perustuslakivaliokunnalla käytössä jo nyt olevan materiaalin ja edellä mainittujen seikkojen huomioiminen johtaa väistämättä siihen, ettei asiassa ole mitään perusteita esitutkinta -tai muillekaan jatkotoimille.

Lisäksi pyydän, että ennen valiokunnan päätöstä esitutkinnan tarpeesta saan mahdollisuuden kommentoida asiantuntijoiden ja valtakunnan syyttäjän kuulemisissaan esittämiä mahdollisia kantoja.

6.10.2010 Matti Vanhanen

UOTI, SOTAMAA & WELIN OY
ASIANAJOTOIMISTO, ADVOKATBYRÅ, ATTORNEYS-AT-LAW

PERUSTUSLAKIVALIOKUNNALLE

Asia Lausunto
Lausunnon antaja Matti Vanhanen
Lausunnon antajan asiamies

Asianajaja Petteri Sotamaa
Asianajotoimisto Uoti, Sotamaa & Welin Oy
Aleksanterinkatu 48 B, 00100 Helsinki
Puh. (09) 686 0650, faksi (09) 630 290
Sähköposti petteri.sotamaa@usw.fi

SISÄLLYS

- 1. Kysymyksenasettelusta perustuslakivaliokunnassa**
 - 1.1 Yleistä**
 - 1.2 Mistä asiassa on Vanhasen osalta kysymys?**
 - 1.3 Mistä asiassa ei saisi olla kysymys?**
- 2. Muutamia havaintoja rikosoikeudellisessa arvioinnissa huomioitavista seikoista**
 - 2.1 Väitetty esteellisyys**
 - 2.2 Vähäisyys**
 - 2.3 Tahallisuus, törkeä huolimattomuus ja olennaisuus**
- 3. Yhdenvertaisuus ja kohtuus**
- 4. Toisen esitutinnan tarpeettomuus**
- 5. Vanhasen kanta jatkotoimiin ja mahdollinen lisäkuuleminen**
- 6. Pyyntö lisämateriaalin toimittamisesta ja Vanhasen kuuleminen tästä materiaalista**
- 7. Lopuksi**

PERUSTUSLAKIVALIOKUNNALLE

Matti Vanhasen valtuuttamana asiamiehenä totean kunnioittavasti seuraavaa:

1. Kysymyksenasettelusta perustuslakivaliokunnassa

1.1 Yleistä

Perustuslain 114 §:n 2 momentin mukaan ministerisyyteen nostamisesta päättää eduskunta saatuaan perustuslakivaliokunnan kannanoton valtioneuvoston jäsenen menettelyn lainvastaisuudesta. Perustuslakivaliokunnan on tutkittava Vanhasen toiminnan lainmukaisuus.

1.2 Mistä asiassa on Vanhasen osalta kysymys?

Perustuslakivaliokunnan on ratkaistava kysymys siitä, onko Vanhasen katsottava syyllistyneen lainvastaiseen menettelyyn ja minkä rikostunnusmerkistön tämä menettely toteuttaisi.

Pelkkä esteellisyysäännösten rikkominen ei tähän riitä.¹ Vanhasen menettelyn tulisi tämän lisäksi täyttää virkavelvollisuuden rikkomisen tunnusmerkistö.²

Tämän jälkeen valiokunnan tulee vielä arvioida ylittyykö ministerisyyteelle asetettu korotettu syytekynnys.³

Perustuslakivaliokunnan kannanotossa on kysymys rikosoikeudellisesta ratkaisusta, jonka on perustuttava voimassaoleviin rikosoikeudellisiin säännöksiin ja periaatteisiin, joissa vastaajan oikeusturvanäkökohdilla on korostettu merkitys.⁴

¹ Hallintomenettelylain 28 §:n 1 momentin 7-kohdan yleislauseke

² Rikoslain 40 luvun 9 ja 10 §:t

³ Perustuslain 116 §

⁴ Muun muassa puolustuksen suosimisen-periaate: epäselvät tapaukset on ratkaistava vastaajan eduksi ja laintulkintatilanteessa lakia on sovellettava sen tulkinnan mukaisesti, joka johtaa vastaajan kannalta lievempään vaihtoehtoon. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteet puolestaan edellyttävät, että Vanhasella on oikeus saada tieto kaikesta asiassa esille tulleesta selvityksestä ja aito mahdollisuus sekä riittävä aika tulla kuulluksi tästä selvityksestä (kuulemisperiaate).

1.3 Mistä asiassa ei saisi olla kysymys?

Vaalirahoitukseen liittyvien kysymysten esille nostaminen on tärkeää ja siitä käytävä julkinen keskustelu on hyödyllistä. Kansalaisten luottamusta vallankäytön lainmukaisuuteen on varjeltava. Perustuslakivaliokunnan ja oikeuskanslerin välisiä toimivaltasuhteita on ministerivastuuasioissa mahdollisesti selvennettävä.

Nämä kysymykset tulee kuitenkin pitää täysin erillään Vanhasen menettelyn rikosoikeudellisesta arvioinnista. Oikeusvaltiossa yksilön oikeusturva rikosoikeudellisissa kysymyksissä ei saa ratketa yleisen mielipiteen, syyttäjän ennakoasenteen tai poliittisin perustein. Yksilöä ei myöskään voida viedä Suomessa oikeudelliseen prosessiin symbolina jostakin yleisemmästä ongelmasta.

Perustuslakivaliokunta ei voi perustaa ratkaisuaan Vanhasen osalta mihinkään muuhun kuin voimassaolevaan lakiin.

2. Muutamia havaintoja rikosoikeudellisessa arvioinnissa huomioitavista seikoista

2.1 Väitetty esteellisyys

Esteellisyyden yleislausekkeen mukainen esteellisyys virkatoimessa voi syntyä ”jos luottamus hänen (Vanhasen) puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu”⁵. Säännöksessä mainitun erityisen syyn on merkittävyydeltään rinnastettava hallintomenettelylain 28§:n 1 momentissa määriteltyihin konkreettisiin esteellisyyssperusteisiin. Professori Mäenpään lausunnon mukaan tällaisia erityisiä syitä on mahdotonta täsmällisesti määritellä. Hänen mukaansa erityinen syy voisi olla esimerkiksi virkamiehen erityisen merkityksellinen tai kiinteä suhde asianosaiseen.

Tässä asiassa on kysymys presidentinvaalien rahoitukseen osallistuneen Kansainvälinen Suomi ry:n ja Nuorisosäätiön välillä vuosien 2005 ja 2006 aikana tapahtuneista taulu-, kirja-, ja seminaarilippuhankinnoista. Vanhasella ei ole ollut näissä mitään roolia, eikä hän ole ollut niistä tietoinen. Puolueen presidentinvaalikampanjaa hoitavan itsenäisen yhdistyksen saama tavanomainen tuki ei ole hallintomenettelylain tarkoittama erityinen syy ainakaan tilanteessa, jossa Vanhanen ei ole tiennyt tällaisesta tuesta ja jossa Vanhasella ei ole ollut RAY-avustuksen päätöksentekohetkellä vuonna 2006 enää mitään suhdetta tuen antajaan. Asiassa ei ole yleislausekkeen tarkoittamia erityisiä syitä, jotka olisivat tehneet Vanhasesta esteellisen.

Vaalirahoituksen ja hallintomenettelylain mukaisen esteellisyyden suhde voi edellyttää omaa erityistä, uutta sääntelyä. Vanhasen tapauksessa taannehtiva, rikosoikeudelliseen

⁵ hallintomenettelylain 28§:1, 7-kohta

vastuuseen johtava uudenlainen, aikaisemmasta ratkaisukäytännöstä (esim. OKA 12.6.2002 12/50/02) poikkeava tulkinta ei voi olla kuitenkaan mahdollinen.

Asetelman merkitystä esteellisyysperusteena on myös käsitelty Mäenpään lausunnossa. Lausunnossa jää epäselväksi se, mitä asetelmaa Mäenpää täsmällisesti ottaen tarkoittaa. Tätä (väitettyä) asetelmaa arvioitaessa on otettava huomioon edellä mainitun lisäksi ainakin seuraavat seikat: presidentinvaalien rahoitukseen liittyvät hankinnat on tehty kahden itsenäisen yhdistyksen välillä, joissa Vanhasella ei ole ollut tuolloin mitään asemaa. Vanhanen on saanut täsmällisen tiedon näistä hankinnoista vasta kesällä/syksyllä 2009. Vanhanen ei ole saanut mitään henkilökohtaista etua. Vaaliorganisaatiolta tehtyjen hankintojen määrä on ollut tavanomainen. Vuonna 2006 tiedossa ollut aikaisempi käytäntö ja ohjeistus eivät ole asettaneet esteitä presidentinvaalikampanjan rahoituksen toimintamallille ja presidentinvaalien rahoitus on myös esteellisyyskysymysten osalta hoidettu tämän ohjeistuksen mukaisesti. Vanhasen näkökulmasta RAY-avustuspäätöksessä ei ole missään tapauksessa ollut kysymys vastasuorituksesta, vaan rutiinitoimesta, jonka valmisteluun tai sisältöön Vanhanen ei ole puuttunut. Esteellisyyttä ei voida perustella oikeuskanslerin ratkaisussa kuvatulla asetelmalla, jota ei ole ollut.

Pääministerin tietoisuus Nuorisosäätiöltä tulleesta rahoituksesta on saanut oikeuskanslerin ilmoituksessa ja professori Mäenpään lausunnossa keskeisen merkityksen. Mäenpään mukaan, jos pääministeri ei ole ollut perillä rahoituksesta

- on todennäköistä, ettei ulkopuolinen arvioijakaan ole ollut siitä tietoinen,
- ei Vanhaselle ole ollut edellytyksiä arvioida esteellisyyttään ja todeta itseään esteelliseksi.⁶

Mäenpään lausunnon voi pelkistää siten, että jos tietoisuutta ei ole, ei ole esteellisyyttäkään.

Mäenpään mukaan mahdollisen lisäselvityksen tarve liittyisikin lähinnä Vanhasen tietoisuuden selvittämiseen. Mäenpäällä ei ole ollut käytössä Vanhasen 6.10.2010 päivätty ns. II-vastine eikä tietoa keskusrikospoliisin suorittamista kuulusteluista ja muista selvitystoimista.

Perustuslakivaliokunnalle toimitetussa aineistossa on keskusrikospoliisin muistioita, joista ilmenee, että asia on jo laajasti tutkittu⁷ ja että asiassa on kuulusteltu kaikki asian kannalta merkitykselliset henkilöt. *Laajoissa poliisitutkimuksissa on selvitetty, ettei Vanhasella ole ollut tietoa Nuorisosäätiön antamasta vaalituesta ja ettei hän ole osallistunut siihen liittyviin toimenpiteisiin.* Tämä vastaa myös Vanhasen johdonmukaista kertomusta tapahtumien kulusta.

Mäenpään lausunto osoittaa, että Vanhasen esteellisyyttä ei voida perustella myöskään tietoisuudella. Päinvastoin lukemalla keskusrikospoliisin muistioita ja professori Mäenpään lausuntoa yhdessä voidaan havaita, ettei esteellisyyttä ole ollut.

⁶ professori Mäenpään lausunto s.10

⁷ keskusrikospoliisin muistiot 10.3.2010 ja 17.5.2010, jotka ovat toimitettu oikeuskanslerille

2.2 Vähäisyys

Rangaistusvastuuta virkavelvollisuuden rikkomisesta ei synny, jos ”teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyneet seikat on vähäinen.”

Vähäisyys-kriteeri poistaa teon rangaistavuuden virkavelvollisuuden rikkomista koskeissa rikoslain säännöksissä.⁸ Ministerisyyttä ei ole tarkoitettu käytettäväksi vähäisten menettelyvirheiden käsittelyyn.⁹

Myös oikeuskansleri on katsonut, että Vanhasen ”osallistumista edellä kuvatulla tavalla valtioneuvoston päätöksentekoon voidaan ehkä tarkastella vähäpätöisenä muotovirheenä...”¹⁰

Oikeuskanslerin kanta on tältä osin ymmärrettävä ja oikea, kun sitä vertaa esimerkiksi oikeuskanslerin ministerin esteellisyyttä koskeneessa asiassa 12.6.2002 antamaan päätökseen.¹¹ Oikeuskansleri totesi esteellisyyden ja katsoi, että ”..asia ei puoleltani anna aiheutta muihin toimenpiteisiin, kuin että huomautan Lindenä hänen virheellisestä menettelystään ja tässä tarkoituksessa saatan tämän päätökseni sisällön hänen tietoonsa.”

RAY-avustuksiin liittyvä päätöksenteko on rutiinitoimenpide, joka on ollut täysin riippumaton Vanhasen roolista tai asemasta. Avustuspäätös olisi ollut sisällöltään aivan sama Vanhasesta riippumatta: mitään haittaa tai vahinkoa ei siis ole edes teoriassa voinut aiheutua. Vanhanen ei ole saanut päätöksestä mitään hyötyä, eikä hän ole vaikuttanut asian valmisteluun millään tavoin.¹² Vanhasella ei ole ollut RAY-päätökseen mitään henkilökohtaista sidettä toisin kuin ministerillä oli edellä mainitussa vuoden 2002 ratkaisussa.

Väitettyyn esteellisyyteen ei liity tässä asiassa mitään seikkoja, jotka veisivät sen vähäisyys-kriteerin soveltamisen ulkopuolelle. Päinvastoin kaikki asiassa jo aikaisemmin Vanhasen puolesta esitetty osoittaa, että kysymys voi vakavimmillaankin olla täysin rutiiniluontoisen asian käsittelyn yhteydessä tapahtuneesta vähäisestä muotovirheestä, jolla ei ole ollut mitään merkitystä päätöksen sisällön, pääministerin viran hoidon tai kenenkään yksityisten etujen kannalta.

Tällaisissa olosuhteissa tapahtuneen väitetyn esteellisyyden osalta rikosvastuu ei voi toteutua saati ministerisyytekynnys ylittyä.

⁸ RL 40 luku 9 ja 10§:t

⁹ HE 1/1998 s.171

¹⁰ ks.OKAN päätös edellisessä alaviitteessä mainittu kohta

¹¹ OKA 12.6.2002 ministeri Lindenin esteellisyys liikuntalain mukaisen avustuksen myöntämisessä golf-yhtiölle, jonka osakas hän oli

¹² Oikeuskanslerin päätöksessä on todettu:...”Vanhasen ei voida käytettävissä olevan aineiston perustella osoittaa pyrkineen vaikuttamaan epäasiallisesti päätöksen sisältöön ja kyse on ollut tilanteesta, jossa varsin rutiininomaisesti samalla kertaa päätetään avustuksesta lukuisiin kohteisiin.” OKA 16.9.2010 s.10 toinen kappale

2.3 Tahallisuus, törkeä huolimattomuus ja olennaisuus

Vanhasen toteaminen esteelliseksi ei riitä perusteeksi asian jatkokäsittelylle. Esteellisyyden lisäksi asiassa tulisi olla seikkoja, jotka veisivät asian vähäisyys-kriteerin soveltamisen ulkopuolelle. Vanhasen pitäisi todeta olleen esteellinen ja tämän lisäksi hänen tulisi katsoa syyllistyneen rikoslain 40 luvussa tarkoitettuun virkavelvollisuuden rikkomiseen tavalla, jota ei sen haitallisuus ja vahingollisuus ja tekoon liittyvät muut seikat huomioon ottaen voitaisi pitää vähäisenä.

Ministerisyyteen nostaminen edellyttää edellä mainittujen kriteerien lisäksi vielä perustuslain 116§:n mukaan sitä, että Vanhasen katsottaisiin *tahallisesti tai törkeän huolimattomasti ja olennaisesti* rikkoneen ministerin tehtäviin kuuluvat velvollisuutensa. Tällaiselle arviolle ei ole mitään perusteita.

Asiaa on selvitetty laajasti ja keskusrikospoliisi on kuulustellut asiaan liittyvät henkilöt ja selvittänyt rahaliikenteen. Näissä selvityksessä ei ole ilmennyt mitään kriittistä Vanhasen osalta. Päinvastoin ne vahvistavat hänen johdonmukaisen kertomuksensa siitä, että hän ei ole tuntenut presidentinvaalikampanjan rahoituksen yksityiskohtia.

Vanhanen on koko poliittisen uransa ajan pyrkinyt huolellisesti selvittämään tunnistamansa esteellisyytilanteet. Näin hän on menetellyt sekä oikeuskansleri Nikulan että oikeuskansleri Jonkan aikana. Esimerkiksi vuoden 2010 ydinvoimapäätöksentekoon liittyen esteellisyydsasiaa selvitettiin juuri Vanhasen aloitteesta ja oikeuskanslerin kanta oli selvä: esteellisyyttä ei ole.

Tahallisuus edellyttäisi sitä, että Vanhanen olisi tarkoittanut menetellä lain vastaisesti tai että hänen olisi ainakin tullut mieltää menettelevänsä lain vastaisesti.¹³ Törkeässä huolimattomuudessa on kyse vaadittavan huolellisuusvelvoitteen törkeästä laiminlyönnistä. Tämän lisäksi ministerivelvollisuuksien rikkomisen tulisi olla olennaista.

Hallintomenettelylain esteellisyyssäännöksen yleislauseke on avoin ja tulkinnanvarainen.¹⁴ Oikeuskanslerikin on kiinnittänyt huomiota säännöksen avoimuuden ja laillisuusperiaatteen väliseen suhteeseen.

Yleislausekkeen avoimuus, sen aikaisempi soveltamiskäytäntö ja oikeuskanslerin muut kannanotot eivät ole asettaneet Vanhasen osallistumiselle RAY-avustuksiin liittyvään päätöksentekoon mitään sellaisia tiedossa olleita rajoituksia, joiden perusteella Vanhanen olisi mieltänyt menettelevänsä olennaisesti velvollisuuksiensa vastaisesti.¹⁵

Oikeuskansleri on pitänyt päätöksessään tahallisuuden ja tuottamuksen arvioinnissa lähtökohtaisesti olennaisena sitä, ”onko Vanhanen tiennyt esteellisyyden perustuvasta

¹³ ks. KKO 2008:90:tuomarin virkarikossyyte hylättiin, vaikka hänen katsottiin tuntevan ne säännökset, joita hän rikkoi, mutta koska ei voitu tehdä päätelmää, että hän olisi virkavelvollisuuksiensa vastaisesti menetellessään toiminut tarkoituksellisesti tai tietoisesti lakia rikkoen ei kysymys ollut tahallisuudesta.

¹⁴ Näin oikeuskansleri Linden-päätöksessä sivu 6

¹⁵ Viitataan myös rikoslain 4 luvun 1§:n tunnusmerkistöerehdystä ja 2§:n kieltoerehdystä koskeviin säännöksiin

Nuorisosäätiön tuesta tai ainakin suhtautunut tällaisen tuen mahdollisuuteen välinpitämättömästi.” Vanhanen on eri mieltä siitä, onko tällä tahallisuusarvion kannalta ratkaisevaa merkitystä.

Valiokunnalla on käytössään vastaus kanslerin olennaisena pitämään kysymykseen: *Keskusrikospoliisin kuulusteluissa ja muissa laajoissa selvityksissä ei ole tullut näyttöä siitä, että Vanhanen olisi ollut tietoinen Nuorisosäätiön antamasta vaalituesta.¹⁶*

Olisi ollut Vanhasen oikeusturvan kannalta välttämätöntä ja kohtuullista, että oikeuskansleri olisi kiinnittänyt perustuslakivaliokunnan huomion tähän tiedossaan olleeseen selvitykseen tärkeänä pitämistään kysymyksestä, varsinkin kun selvitys on Vanhasen kannalta vapauttava. Se, että oikeuskansleri ei tuonut tätä esiin kirjallisessa päätöksessään tai valiokunnan kuulemisessa, on hyvin erikoista.

RAY-avustuspäätöksessä on riidattomasti kysymys täysin rutiiniluontoisesta päätöksenteosta, jossa Vanhasella ei ole ollut päätöksenteon missään vaiheessa mitään erityisasemaa. Vanhasen rikosoikeudellisen vastuun kannalta kysymys voi olla enintäänkin vähäisestä muotovirheestä. Kuvatun kaltaisessa, hyvin tulkinnanvaraisessa esteellisyytilanteessa ei voi olla kysymys sellaisesta tahallisesta tai törkeän huolimattomasta ja olennaisesta velvollisuuksien rikkomisesta, jossa ministerisyytteen nostamisen edellytykset voisivat täyttyä.

3. Yhdenvertaisuus ja kohtuus

Oikeuskansleri on vuonna 2002 antamassaan ratkaisussa huomauttanut ministeriä hallintomenettelylain esteellisyyssäännöksen (yleislausekkeen) rikkomisesta. Asia ei ole antanut aihetta muihin toimenpiteisiin.

Nyt käsiteltävänä oleva avustuspäätös on selvästi rutiiniluontoisempi kuin mainitussa vuoden 2002 ratkaisussa ministerin tekemä valtionavustuspäätös yhtiölle, jonka osakkeita ministeri ja hänen lähipiirinsä omisti. Vanhasella ei ole asiaan mitään henkilökohtaista liittymää tai suoraa taloudellista intressiä, toisin kuin vuoden 2002 ratkaisussa, jossa ministerillä oli tällainen liityntä. Vuoden 2002 ratkaisussa esteellisyys oli ”riidatonta”, tässä asiassa esteellisyyttä ei ole. Molempiin asioihin sovelletaan samaa lain säännöstä. Vuoden 2002 tapauksessa ministerille annettiin huomautus. Vanhasen asiassa harkitaan vakavia rikosoikeudellisia toimia.

Vanhasen asian käsittelyn tulisi olla yhdenvertaista ja kohtuullista. Asiassa ei ole mitään perusteita poiketa vuoden 2002 ratkaisu- ja seuraamuslinjasta.

Yhdenvertaisen kohtelun-periaate edellyttää, että asia ei enää anna aihetta muihin toimenpiteisiin.

¹⁶ Perustuslakivaliokunnalle toimitetussa aineistossa olevat KRP:n muistiot 10.3.2010 ja 17.5.2010

4. Toisen esitutkinnan tarpeettomuus

Peruslakivaliokunnalla on käytettävissään keskusrikospoliisin 5 muistiota, joista ilmenee, että Matti Vanhasen tietoisuutta ja osallisuutta on selvitetty poliisin toimesta hyvin perusteellisesti ja yksityiskohtaisesti. Samoin asiaan liittyvä rahaliikenne on selvitetty.

Näissä selvityksissä ei ole tullut esille mitään sellaista, joka osoittaisi Matti Vanhasen syyllistyneen tahalliseen tai törkeän tuottamukselliseen ja olennaisesti velvollisuuksiaan rikkovaan menettelyyn.

Asian oikeudellinen arviointi ei edellytä lisäselvityksiä tai toista esitutkintaa.

Vanhasen oikeusturvaintressi on selvästi tärkeämpi kuin toisen esitutkinnan käynnistäminen selvittämään asioita, jotka keskusrikospoliisi on kuulusteluihin, takavarikoin ja etsinnöin jo kerran selvittänyt.

Esitutkinnan aloittaminen olisi Vanhaselle täysin kohtuutonta. Se merkitsisi tosiasiaa syylliseksi leimautumista.

”Jos tutkitaan vain esteellisyyttä ja jääviyttä, en ymmärrä mitä tutkittavaa tässä oikeastaan on.”¹⁷

5. Vanhasen kanta jatkotoimiin ja mahdollinen lisäkuuleminen

Totean kunnioittavasti, että asiassa ei ole mitään perusteita Vanhaseen kohdistuville rikosoikeudellisille jatkotoimille. Perustuslakivaliokunnalle toimitetun materiaalin perusteella sillä on perusteet ja edellytykset antaa kannanotto, jolla asia katsotaan Vanhasen osalta loppuun käsitellyksi.

Mikäli perustuslakivaliokunta vastoin käsitystämme harkitsee jatkotoimia, ei valiokunnan kannanottoa voida antaa ennen kuin Vanhaselle on varattu mahdollisuus tulla kuulluksi jäljempänä kohdassa 6 mainituista selvityksistä.

¹⁷ Lauri Tarasti Helsingin Sanomissa 10.10.2010

6. Pyyntö lisämateriaalin toimittamisesta ja Vanhasen kuuleminen tästä materiaalista

Perustuslakivaliokunta tekee asiassa Vanhasta koskevan rikosoikeudellisen ratkaisun. Tämän vuoksi menettelyn valiokunnassa on täytettävä normaalit oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset.

Vähimmäisvaatimuksena tähän kuuluu

- Vanhasen oikeus saada tieto kaikesta materiaalista ja selvityksistä, jotka valiokunnalle on asiassa on annettu
- Vanhasen oikeus tulla kuulluksi kaikista näistä selvityksistä ja riittävä aika valmistautua kuulemiseen (kuulemisperiaate).

Perustuslakivaliokunta on kuullut viime viikolla oikeudellisia asiantuntijoita. 18 Heidän kuulemisissaan esille tulleet seikat eivät ole Vanhasen tiedossa, eikä hän ole saanut tilaisuutta lausua niistä käsitystään. Vanhasella on asianosaisena aina oikeus saada mainittu materiaali käyttöönsä ja hänelle on varattava asianmukainen mahdollisuus tulla niistä kuulluksi.

Perustuslakivaliokunta on kuullut perjantaina 8.10.2010 valtakunnansyyttäjää, joka tulisi seuraamaan ja ohjaamaan mahdollista esitutkintaa ja myös ajamaan syytettyä valtakunnanoikeudessa. Hänen edustamansa viraston apulaisvaltakunnansyyttäjä on esittänyt julkisuudessa tähän asiaan julkisuudessa yhdistetyn poikkeuksellisen ja voimakkaan ennakkokannanoton. Valtakunnansyyttäjä on prosessuaalisesti Vanhasen mahdollinen vastapuoli. Vanhasella on oikeus saada valtakunnansyyttäjän kuulemisessa esille tulleet seikat ja materiaali käyttöönsä ja on välttämätöntä, että hänelle varataan asianmukainen mahdollisuus tulla kuulluksi mahdollisen vastapuolensa esittämistä näkemyksistä ja väitteistä.

Vastaajalla tai syytetyllä tulee aina olla oikeus lausua viimeisenä käsityksensä kaikesta asiassa esitetystä selvityksestä. Tämä on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ehkä keskeisin periaate, josta ei pitäisi asian käsittelyssä poiketa.

7. Lopuksi

Perustuslakivaliokunta joutuu ratkaisemaan rikosoikeudellisen kysymyksen. Tätä varten valiokunta on kuullut rikosoikeuden asiantuntijaa, jolla on vuosikymmenten kokemus ministerivastuuasioista.

Hänen käsityksensä on, että ministerivastuun kynnys ei ylity.

¹⁸ Vanhasella on käytössään ainoastaan professori Mäenpään ja professori Koskisen kirjalliset lausunnot, jotka on annettu ennen kuin Vanhanen on toimittanut valiokunnalle päivätyn 6.10.2010 vastineensa (ns.II-vastine).

Näkemyks on rikosoikeudellisesti ainoa mahdollinen ja yhdenvertaisuuden sekä kohtuuden näkökulmasta ainoa oikea. Tämän vuoksi ja kaiken Matti Vanhasen aiemmin ja edellä lausuman perusteella katsomme, että arvoisan perustuslakivaliokunnan tulisi antaa kannanotto, jossa todettaisiin, ettei asia anna Matti Vanhasen osalta aihetta mihinkään enempään toimenpiteisiin.

Helsingissä 11. päivänä lokakuuta 2010

Petteri Sotamaa

asianajaja

Matti Vanhasen valtuuttamana asiamiehenä

UOTI, SOTAMAA & WELIN OY
ASIANAJOTOIMISTO, ADVOKATBYRÅ, ATTORNEYS-AT-LAW

1

Valtakunnansyyttäjänvirasto
Valtakunnansyyttäjä Matti Nissinen
PL 333
00181 HELSINKI

Keskusrikospoliisi
Tutkintaosasto/talousrikollisuus
Tutkinnanjohtaja Erkki Rossi
PL 285
01301 VANTAA

MATTI VANHASSEN LOPPULAUSUNTO ASIASSA 2400/R/390/10

Loppulausunnon antaja

Matti Vanhanen

Asiamies ja prosessiosoite

Asianajaja Petteri Sotamaa
Asianajotoimisto Uoti, Sotamaa & Welin Oy
Aleksanterinkatu 48 B, 00100 HELSINKI
Puhelin (09) 686 0650
Faksi (09) 630 290
Sähköposti petteri.sotamaa@usw.fi

Rikosepäilyn kiistäminen

Matti Vanhanen kiistää jyrkästi syyllistyneensä virkavelvollisuuden rikkomiseen.

Suoritettu esitutkinta ei ole tuonut rikosepäilyn tueksi mitään selvitystä, päinvastoin. Esitutkinta-aineisto on täysin yhdensuuntainen niiden näkemysten ja väitteiden kanssa, jotka Vanhanen on jo aiemmin esittänyt perustuslakivaliokunnalle. Viimeistään nyt pitäisi olla selvää, että Vanhanen ei ole syyllistynyt mihinkään rikokseen.

Vanhanen ei ole ollut esteellinen osallistumaan valtioneuvoston yleisistuntoon, jossa on päätetty Raha-automaattiyhdistyksen tuotoista myönnettyistä avustuksista vuosina 2006 -2009¹. Vanhasen menettely ei täytä virkavelvollisuuden rikkomisen tunnusmerkistöä².

Ministerisyytteen nostaminen edellyttäisi perustuslain 116 §:n mukaan sitä, että Vanhasen osallistuminen pääministerinä vuosina 2006 – 2009 valtioneuvoston yleisistunnossa tehtyihin täysin rutiiniluontoiisiin RAY-avustuspäätöksiin katsottaisiin tahalliseksi tai törkeän huolimattomiksi rikoksiksi, joilla Vanhanen olisi olennaisesti rikkonut ministerin tehtäviin kuuluvat velvollisuutensa.

Esitutkinta osoittaa, että syytteen nostamisen edellytykset eivät missään tapauksessa täyty.

Esitutkimateriaalista ja loppulausunnon aikataulusta

Suoritettu esitutkinta on laaja ja yksityiskohtainen. Esitutkintapöytäkirja sisältää lukuisia viittauksia esitutkintaan numero 2400/R/343/09, jonka aineisto on tuhansia sivuja.

Vanhaselle annettu aika materiaalin läpikäymiseksi ja loppulausunnon laatimiseksi on materiaalin laajuus ja ajankohta huomioon ottaen ollut täysin riittämätön.

¹ Hallintomenettelylain 28 § 1 momentin 7-kohdan yleislauseke.

² Rikoslain 40 luvun 9 ja 10 §.

Väitetystä esteellisyydestä

Esteellisyyden yleislausekkeen mukainen esteellisyys virkatoimesta voi syntyä ”jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu”. Säännöksessä mainitun erityisen syyn on merkittävyydeltään rinnastuttava hallintomenettelylain 28 § 1 momentissa määriteltyihin konkreettisiin esteellisyyssperusteisiin.

Poliitikon ja virkamiehen asema on esteellisyyden näkökulmasta erilainen. Mainitun esteellisyyssäännöksen soveltuminen valtioneuvoston jäseneseen on epäselvä oikeudellinen kysymys. Valtioneuvoston lakityöryhmä on kiinnittänyt epäselvyyteen huomiota. Työryhmä on arvioinut, että sääntelyä tulisi ministereiden osalta selkiyttää esimerkiksi lisäämällä valtioneuvostolakiin hallintolakia täydentävät erityissäännökset ministerin esteellisyydestä ja sitä koskevasta päätöksenteosta.

Hallintolain yleissäännöksen avoimuus ja soveltamisalan epäselvyys ovat legaliteettiperiaatteen näkökulmasta ongelma. Tämä lainsäädännöllinen tausta on otettava huomioon, kun asiakokonaisuutta arviotaan rikosoikeudellisesti. Ministeriaseman ja hallintomenettelylain mukaisen esteellisyyden sekä vaalirahoituksen suhde voi edellyttää omaa, uutta ja täsmällistä sääntelyä. Vanhaseen ei voida soveltaa avoimeen ja epä-täsmälliseen säännökseen perustuvaa, taannehtivaksi luokiteltavaa ja aikaisemmasta käytännöstä poikkeavaa, rikosoikeudelliseen vastuuseen johtavaa uudenlaista tulkintaa.

Vanhanen oli eronnut Nuorisosäätiön luottamustehtävistä vuonna 2003, kun hänestä tuli ministeri. Hänellä ei ole ollut säätiössä mitään asemaa tämän jälkeen. RAY-avustuspäätös on tehty 1.2.2006. Lienee riidatonta ja vakiintuneen käytännön mukaista, että aikaisempi päättynyt luottamustehtävä ei aiheuta esteellisyyttä.

Vanhasella ei ole ollut koskaan mitään asemaa Kansainvälinen Suomi ry:ssä. Esitutkimateriaali vahvistaa yksiselitteisesti, ettei Vanhasella ole ollut mitään roolia puolueen presidenttivaalikampanjaa hoitaneen itsenäisen yhdistyksen toiminnassa ja hänellä myöskään ole ollut tietoa tämän yhdistyksen tekemistä oikeustoimista tai sen sopimuskumppaneista.

Esitutkimateriaalista ilmenee, että Kansainvälinen Suomi ry:n ja Nuorisosäätiön välillä tapahtuneet hankinnat ovat olleet vastikkeellisia ja markkinaehtoisia oikeustoimia.

Nuorisosäätiön tilintarkastaja on tarkastustoiminnassaan huomioinut taulu- ja seminaarihankinnat. Hän on pyytänyt ja saanut selvityksen säätiön asiamieheltä, jota selvitystä hän on pitänyt riittävänä. Nuorisosäätiön tilintarkastaja on pitänyt kirjahankintoja täysin tavanomaisina³. Tilintarkastaja ei ole pitänyt hankintoja vaalirahoituksena tai vaalitukena. Tilintarkastaja on laatinut vuosittain valvontatilintarkastuskertomukset, jotka ovat olleet täysin puhtaita. Vanhaseen tilintarkastaja ei ole ollut yhteydessä. Vanhasen käsityksen mukaan myös viranomaistahot ovat tarkastaneet säätiön toimintaa eri aikoina, eikä hänen tiedossaan ole, että kukaan muukaan olisi pitänyt säätiön tekemiä hankintoja jollakin perusteella kriittisinä. *Itsenäisten oikeushenkilöiden välillä tehdyt vastikkeelliset oikeustoimet eivät ole voineet aiheuttaa Vanhasen esteellisyyttä*. Todetakoon, että, että edes suora vaaliavustus ei läheskään aina ole esteellisyysperuste⁴.

Vanhasen suhde Nuorisosäätiöön vuoden 2003 jälkeen on esitutkintamateriaalinkin perusteella ollut täysin muodollinen ja perustunut ainoastaan muutamiin yksittäisiin ja täysin tavanomaisiin yhteydenottoihin⁵. Vanhasella ei ole ollut säätiöstä lähtönsä jälkeen erityissuhdetta säätiöön. Esteellisyyttä ei voida perustella väitetyllä läheisellä suhteella Nuorisosäätiöön.

Vanhasen tiedot säätiön tekemistä hankinnoista hänen puheenjohtajuuskaudellaan eli ennen vuotta 2003 käyvät ilmi esitutkintamateriaalista. Poliisi on käynyt läpi kaiken mahdollisen materiaalin. Aineistossa on kuitenkin ainoastaan kaksi kuittia, joissa on Vanhaseen liittyvä merkintä. Kysymys on kahdesta pienestä hankinnasta, joita säätiön tilintarkastaja on kuulustelukertomuksessaan luonnehtinut tavanomaisiksi. Nuorisosäätiön tekemiä muita pieniä ja tavanomaisia hankintoja tai esimerkiksi päätöksiä seminaareihin osallistumisista ei ole Vanhasen puheenjohtajakaudella käsitelty hallituksessa, eikä niitä siellä olisi pitänytkaan käsitellä. Vanhasella ei ole ollut ennen tätä esitutkintaa tietoa muista tällaisista hankinnoista.

Vanhasen henkilökohtaisia vaalikampanjoita Nuorisosäätiö ei ole tukenut millään lailla vuosien 2000, 2004, 2007 tai 2008 vaalien osalta. Vuoden 2003 vaalikampanjaan liittyi yksittäinen pieni kauppa Nuorisosäätiön ja sellaisen tukiyhdistyksen kanssa, jossa Vanhanen oli yksi

³ ”Mielestäni kirjahankinta on varsin mitätöntä suhteutettuna koko Nuorisosäätiön toiminnan laajuuteen” (KHT Mäkiö, s. 298)

⁴ ks. esim. valtioneuvoston tiedonanto 1/2009 vp, näin myös oikeusministeri Brax esitutkintakertomuksessa, s. 198, vrt. myös oikeuskansleri Jonkan kannanotto keväältä 2010 ns. ydinvoima-asiansa.

⁵ Nämä yhteydennotot on tyhjentävästi analysoitu Vanhasen kuulustelussa, joka on yhdenmukainen esitutkinnassa kuuluttujen säätiön edustajien ja toimihenkilöiden kertomusten kanssa.

monista⁶ tuettavista ehdokkaista. Kaupan taloudellinen arvo oli vähäinen. Vuonna 1998 toteutuneen taulukaupan osalta viittaaan Jari Flinckin todistajakertomukseen⁷.

Esitutkimateriaalista ei saada mitään perusteita väitteelle, että Vanhasen olisi pitänyt vuosina 2006 – 2009 ”vanhan tukikäytännön”⁸ perusteella arvailla, tukeeko säätiö mahdollisesti puolueen presidenttivaalikampanjaa saati, että Vanhasen olisi tämän vuoksi tullut ryhtyä johonkin erityisiin toimenpiteisiin.

Nuorisosäätiön hallinnossa noudatettua menettelyä ja Vanhasen tietoisuutta siitä vuoden 2003 jälkeen on selvitetty esitutkinnaissa hyvin laajasti.⁹ Yhdenkään todistajana kuullun henkilön kertomuksesta ei löydy mitään kriittistä näyttöä Vanhasen tietoisuudesta. Esitutkinna johdannossa todetaan, että asiassa ei ole kirjallista selvitystä tai dataa siitä, että Vanhanen olisi nimenomaisesti tiennyt yksittäisistä Nuorisosäätiön hankinnoista erottuaan Nuorisosäätiön hallituksen puheenjohtajan paikalta keväällä 2003¹⁰.

Esitutkimateriaalin perusteella on selvitetty, ettei Vanhanen ole tuntenut Nuorisosäätiön yksittäisiä hankintoja eikä hän ole tällaisia hankintoja ohjeistanut tai käsitellyt, eikä hänellä ole ollut mitään tietoa Nuorisosäätiön käytännön toiminnasta vuoden 2003 jälkeen. Näillä seikoilla esteellisyyttä ei voida perustella.

Keskustapuolueen ja Nuorisosäätiön välisiä yhteyksiä ja tämän mahdollista vaikutusta Vanhasen esteellisyyteen on esitutkinnaissa käsitelty myös hyvin perusteellisesti. Asiasta on kuultu useita todistajia¹¹. Todistelun keskeinen viesti voidaan pelkistää toteamalla, että Keskustapuolueella ei ole ollut eikä ole edelleenkään sananvaltaa Nuorisosäätiössä¹². Kuvaavaa on esimerkiksi se, että kesästä 2007 alkaen Nuorisosäätiön asiamiehenä sekä Nuorisosasuntojen Isännöinti Oy:n toimitusjohtajana toiminut Seppo Pyykkönen ei ole ollut kertaakaan yhteydessä Matti Vanhaseen ennen syksyn 2009 tapahtumia¹³. Pyykkönen on todennut yksiselitteisesti, että hänen aikanaan Keskustapuolueen johdolla ei ole ollut mitään vaikutusvaltaa säätiön asioihin. Keskustapuolueella (kuten muillakin puolueilla) on lähipiirissään erilaisia yhteisöjä mm. säätiöitä,

⁶ noin 30 ehdokasta

⁷ s. 202 – 216.

⁸ poliisin käyttämä ja luoma termi

⁹ Ks. esim. Johdannon kohta 2.4.

¹⁰ Esitutkimapöytäkirjan s. 15.

¹¹ Ks. esitutkimapöytäkirja, johdannon kohta 3.2, esitutkimapöytäkirjan s. 16.

¹² Ks. Haaron esitutkimakertomus, esitutkimapöytäkirjan s. 116.

¹³ Ks. Pyykkösen todistajakertomus, s. 182.

joihin sillä on omistuksellinen tai muuhun määräysvaltaan liittyvä suhde. Puolue tekee tällaisiin yhteisöihin liittyviä kirjallisia päätöksiä vuosittain. Nuorisosäätiö ei ole koskaan kuulunut näihin yhteisöihin. Esituskinnassa tästä ei ole jostain syystä mainintaa, vaikka asia on varmasti poliisin toimesta läpikäyty. Esitutkinta osoittaa, ettei Nuorisosäätiöllä ja Keskustapuolueella ole sellaista omistuksellista tai muutakaan määräysvaltaan liittyvää suhdetta, joka voitaisiin rinnastaa ministeriön ohjeessa 2007 viitattuun esimerkkiin osallisuus- ja intressijäävistä osakeyhtiötapauksessa. Esteellisyyttä ei voida perustella Keskustapuolueen ja Nuorisosäätiön väitetyllä läheisyydellä.

Pääministerin tietoisuus Nuorisosäätiöstä tullee rahoituksesta on saanut sekä oikeuskanslerin ilmoituksessa, professori Mäenpään lausunnossa että perustuslakivaliokunnan valtakunnansyyttäjälle osoittamassa pyynnössä esitutkinnan toimittamisesta keskeisen merkityksen. Professori Mäenpään lausunnon mukaan, jos pääministeri ei ole ollut perillä rahoituksesta

- on todennäköistä, ettei ulkopuolinen arvioijakaan ole ollut siitä tietoinen,
- ei Vanhasella ole ollut edellytyksiä arvioida esteellisyyttä ja todeta itseään esteelliseksi¹⁴.

Mäenpään lausunnon ajatuksen voi pelkistää siten, että jos tietoisuutta ei ole, ei ole esteellisyyttäkään.

Presidenttivaalikampanjan rahoitus poikkeaa olennaisesti muiden vaalikampanjoiden rahoituksesta. Presidenttivaalikampanja on puolueen kampanja. Puolue organisoii kampanjan ja kampanjaorganisaatio huolehtii ja vastaa käytännön asioista ja rahoituksesta. Presidenttiehdokas on eriytetty kampanjan käytännön kysymyksistä ja erityisesti rahoituksesta. Presidenttiehdokas on myös vapautettu vaalirahoitusilmoituksen laadinnasta. Ilmoituksen laativat ne, jotka vastaavat kampanjasta. Presidentinvaalissa ehdokkaan tueksi organisoitava kampanja ei ole ehdokkaan vaan puolueen omistama kampanja.

Eriyttämisen taustalla on monta tekijää. Vanhasen kannalta tärkein syy oli se, että hän ei ehdokkaana halunnut ottaa vastuulleen ympäri maata satojen ihmisten ja erilaisten yhteisöjen toimesta tehtävää varainhankintaa. Presidentinvaaleissa varainkeruuta harjoittaa hyvin nopeassa aikalaulussa kampanjaorganisaation rinnalla Keskustapuolueen 21 piirijärjestöä ja yli 300 kunnallisjärjestöä sekä hyvin suuri joukko yksittäisiä aktiiveja. Ehdokas on täydellisesti eriytetty kampanjaan liittyvistä käy-

¹⁴ Professori Mäenpään lausunto, s. 10.

tännön kysymyksistä ja erityisesti rahoitukseen liittyvistä asioista. Tämä mahdollistaa sen, että ehdokas voi keskittyä ehdokkuutensa sisältöön. Vanhanen hoiti samaan aikaan pääministerin tehtäviä äärimmäisen kiireisenä aikana, jolloin EU:ssa neuvoteltiin tulevien vuosien rahoituspakettia. Hänellä ei olisi ollut myöskään käytännössä mitään mahdollisuuksia osallistua kampanjan käytännön asioiden hoitamiseen.

Keskustapuolueen puoluehallituksen ja sen työvaliokunnan kokouksista pidetään päätöspöytäkirjan lisäksi ns. keskustelupöytäkirjaa. Jos kampanjan rahoitusta tai Nuorisosäätiötä olisi jollain tavalla käsitelty puolueelimissä, keskustelu löytyisi dokumentoituna näistä pöytäkirjoista. Esitutkinnassa ei ole tullut esille mitään tällaista selvitystä, vaikka poliisi on poikkeuksellisen perusteellisesti tämänkin asian selvittänyt.

Keskustapuolueen yhteydessä toimii 21 piirijärjestöä, yli 300 kunnallisyhdistystä ja yli 2.000 paikallisyhdistystä. Eduskunta- ja kunnallisvaaliehdokkailla on vähintäänkin satoja yhdistyksiä, jotka eivät ole puolueen jäseniä. Puolue ei ole konserni, eikä sillä ole keskitettyä tietoa näiden eri tahojen toiminnasta tai varojen keruusta. Vanhaselta ei ole ollut toimiessaan puolueen puheenjohtajana ja pääministerinä mitään tietoa näiden muiden yhdistysten (ml. Kansainvälinen Suomi ry) rahoituksesta. Esitutkinnassa esillä ollut ajatus siitä, että Vanhasella olisi tullut olla tieto tai käsitys tai jopa selvitysvelvollisuus jonkin yksittäisen yhdistyksen ja esimerkiksi Nuorisosäätiön välisistä oikeustoimista vuoden 2003 jälkeiseltä ajalta on absurdi. Tällaista selvitysvelvoitetta ei oikeuskäytännössä liene asetettu aiemmin kenellekään.

Esitutkimamateriaalistakin ilmenevästä täydellisestä rahoituksen ja presidentinvaaliehdokkuuden eriyttämisestä huolimatta Vanhanen on vedetty mukaan jo puolitoista vuotta kestäneeseen täysin kohtuuttomaan poliittiseen- ja juridiseen kiistaan asioista, joista hän ei ole tiennyt, joista hänen ei eriyttämisperiaatteen mukaisesti ole pitänytkaan tietää, ja jotka olivat nimenomaisesti vastuutettu muiden kuin presidenttiehdokkaan huoleksi. Vanhanen pitää syntynyttä tilannetta täysin kohtuuttomana.

Onneksi poikkeuksellisen laaja, kattava ja yksityiskohtainen esitutkimamateriaali on tässä suhteessa täysin yksiselitteinen. Poliisin keräämä materiaali osoittaa, että eriyttämisperiaatetta on noudatettu. Esitutkimamateriaali vahvistaa myös sen keskusrikospoliisin jo aikaisemminkin te-

kemän johtopäätöksen, että asiassa ei ole näyttöä siitä, että Vanhanen olisi ollut tietoinen Nuorisosäätiön antamasta ”vaalituesta”.¹⁵

Esitutkimateriaali vahvistaa, että väitettyä esteellisyyttä ei voida perustella myöskään tietoisuudella.

Vähäisyys

Rangaistusvastuuta virkavelvollisuuden rikkomisesta ei synny, jos ”teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyneet seikat on vähäinen.”

Vähäisyys-kriteeri poistaa teon rangaistavuuden virkavelvollisuuden rikkomista koskevista rikoslain säännöksistä.¹⁶ Ministerisyytettä ei ole tarkoitettu käytettäväksi vähäisten menettelyvirheiden käsittelyyn.¹⁷

Myös oikeuskansleri on katsonut, että Vanhasen ”osallistumista edellä kuvatulla tavalla valtioneuvoston päätöksentekoon voidaan ehkä tarkastella vähäpätöisenä muotovirheenä...”¹⁸

Oikeuskanslerin kanta on tältä osin ymmärrettävä ja oikea, kun sitä vertaata esimerkiksi oikeuskanslerin ministerin esteellisyyttä koskeneessa asiassa 12.6.2002 antamaan päätökseen.¹⁹ Oikeuskansleri totesi esteellisyyden ja katsoi, että ”...asia ei puoleltani anna aiheita muihin toimenpiteisiin, kuin että huomautan Lindeniä hänen virheellisestä menettelystään ja tässä tarkoituksessa saatan tämän päätökseni sisällön hänen tietoonsa.”

RAY-avustuksiin liittyvä päätöksenteko on rutiinitoimenpide, joka on ollut täysin riippumaton Vanhasen roolista tai asemasta. Avustuspäätös olisi ollut sisällöltään aivan sama Vanhasesta riippumatta: mitään haittaa tai vahinkoa ei siis ole edes teoriassa voinut aiheutua. Vanhanen ei ole saanut päätöksestä mitään hyötyä, eikä hän ole vaikuttanut asian valmisteluun millään tavoin.²⁰ Vanhasella ei ole ollut RAY-päätökseen mitään henkilökohtaista sidettä toisin kuin ministerillä oli edellä mainitussa vuoden 2002 ratkaisussa.

¹⁵ ”Vaalituki”-termi on poliisin käyttämä ja keksimä termi. Viittaan perustuslakivaliokunnan jo aikaisemmin saamiin KRP:n muistioihin 10.3.2010 ja 17.5.2010

¹⁶ RL 40 luku 9 ja 10§:t

¹⁷ HE 1/1998 s.171

¹⁸ ks.OKAN päätös edellisessä alaviitteessä mainittu kohta

¹⁹ OKA 12.6.2002 ministeri Lindenin esteellisyys liikuntalain mukaisen avustuksen myöntämisessä golf-yhtiölle, jonka osakas hän oli

²⁰ Oikeuskanslerin päätöksessä on todettu:...”Vanhasen ei voida käytettävissä olevan aineiston perustella osoittaa pyrkineen vaikuttamaan epäasiallisesti päätöksen sisältöön ja kyse on ollut tilanteesta, jossa varsin rutiininomaisesti samalla kertaa päätetään avustuksesta lukuisiin kohteisiin.” OKA 16.9.2010 s.10 toinen kappale

Voidaan myös hyvin perustein kysyä, missä ja mikä olisi ollut Vanhasen oletettu motiivi toimia esteellisenä päätöksenteossa. Mitään hyötyähän tästä ei olisi ollut hänelle tai kenellekään muullekaan. Esteellisyyden toteaminen olisi tapahtunut myös täysin rutiininluonteisesti eikä se olisi aiheuttanut mitään vaikutuksia tai muutoksia päätöksentekoon.

Väitettyyn esteellisyyteen ei liity tässä asiassa mitään seikkoja, jotka veisivät sen vähäisyys-kriteerin soveltamisen ulkopuolelle. Päinvastoin kaikki asiassa jo aikaisemmin Vanhasen puolesta esitetty osoittaa, että kysymys voi vakavimmillaankin olla täysin rutiiniluontoisen asian käsittelyn yhteydessä tapahtuneesta vähäisestä muotovirheestä, jolla ei ole ollut mitään merkitystä päätöksen sisällön, pääministerin viran hoidon tai kenenkään etujen kannalta.

Tällaisissa olosuhteissa tapahtuneen väitetyn esteellisyyden osalta rikosvastuu ei voi toteutua saati ministerisyytekytnys ylittyä.

Tahallisuus, törkeä huolimattomuus ja olennaisuus

Vanhasen toteaminen esteelliseksi ei riitä perusteeksi asian jatkokäsittelylle. Esteellisyyden lisäksi asiassa tulisi olla seikkoja, jotka veisivät asian vähäisyys-kriteerin soveltamisen ulkopuolelle. Vanhasen pitäisi todeta olleen esteellinen ja tämän lisäksi hänen tulisi katsoa syyllistyneen rikoslain 40 luvussa tarkoitettuun virkavelvollisuuden rikkomiseen tavalla, jota ei sen haitallisuus ja vahingollisuus ja tekoon liittyvät muut seikat huomioon ottaen voitaisi pitää vähäisenä.

Ministerisyytteen nostaminen edellyttää edellä mainittujen kriteerien lisäksi vielä perustuslain 116§:n mukaan sitä, että Vanhasen katsottaisiin *tahallisesti tai törkeän huolimattomasti ja olennaisesti* rikkoneen ministerin tehtäviin kuuluvat velvollisuutensa. Tällaiselle arviolle suoritettu esitutkinta ei anna mitään perusteita.

Asiaa on selvitetty laajasti ja keskusrikospoliisi on kuulustellut asiaan liittyvät henkilöt ja selvittänyt rahaliikenteen. Näissä selvityksessä ei ole ilmennyt mitään kriittistä Vanhasen osalta. Päinvastoin ne vahvistavat hänen johdonmukaisen kertomuksensa siitä, että hän ei ole tuntenut presidentinvaalikampanjan rahoituksen yksityiskohtia.

Vanhanen on koko poliittisen uransa ajan pyrkinyt huolellisesti selvittämään tunnistamansa esteellisyystilanteet. Näin hän on menetellyt sekä oikeuskansleri Nikulan että oikeuskansleri Jonkan aikana. Esimerkiksi vuoden 2010 ydinvoimapäätöksentekoon liittyen esteellisyyssasiaa selvi-

tettiin juuri Vanhasen aloitteesta ja oikeuskanslerin kanta oli selvä: esteellisyyttä ei ole.

Tahallisuus edellyttäisi sitä, että Vanhanen olisi tarkoittanut menetellä lain vastaisesti tai että hänen olisi ainakin tullut mieltää menettelevänsä lain vastaisesti.²¹ Törkeässä huolimattomuudessa on kyse vaadittavan huolellisuusvelvoitteen törkeästä laiminlyönnistä. Tämän lisäksi ministerivelvollisuuksien rikkomisen tulisi olla olennaista.

Hallintomenettelylain esteellisyyssäännöksen yleislauseke on avoin ja tulkinnanvarainen.²² Oikeuskanslerikin on kiinnittänyt huomiota säännöksen avoimuuden ja laillisuusperiaatteen väliseen suhteeseen.

Yleislausekkeen avoimuus, sen aikaisempi soveltamiskäytäntö ja oikeuskanslerin muut kannanotot eivät ole asettaneet Vanhasen osallistumiselle RAY-avustuksiin liittyvään päätöksentekoon mitään sellaisia tiedossa olleita rajoituksia, joiden perusteella Vanhanen olisi mieltänyt menettelevänsä olennaisesti velvollisuuksiensa vastaisesti.²³

Oikeuskansleri on pitänyt päätöksessään tahallisuuden ja tuottamuksen arvioinnissa lähtökohtaisesti olennaisena sitä, *”onko Vanhanen tiennyt esteellisyyden perustuvasta Nuorisosäätiön tuesta tai ainakin suhtautunut tällaisen tuen mahdollisuuteen välinpitämättömästi.”* Vanhanen on eri mieltä siitä, onko tällä tahallisuusarvion kannalta ratkaisevaa merkitystä.

Perustuslakivaliokunnan pyynnössä esitutinnan toimittamisesta katsottiin esitutinnan olevan tarpeen erityisesti sen selvittämiseksi, onko Vanhasen toiminta ollut tahallista tai törkeän huolimatonta.

Keskusrikospoliisi on jo aiemmin selvittänyt asiaa laajasti. Nyt suoritetussa esitutkinnassa on kuultu osittain uudelleen useita henkilöitä ja käyty läpi käytännössä kaikki mahdollinen asiaan liittyvä materiaali.

Poliisin keräämä aineisto on täysin yksiselitteinen. Aineisto osoittaa riittävästi, että presidentinvaaleihin liittyvää eriyttämisperiaatetta on noudatettu eikä keskusrikospoliisin suorittamissa kuulusteluissa ja muissa laajoissa selvityksissä ole tullut esille mitään näyttöä siitä, että Vanhanen olisi ollut tietoinen Nuorisosäätiön ja Kansainvälinen Suomi ry:n

²¹ ks. KKO 2008:90:tuomarin virkarikossyyte hylättiin, vaikka hänen katsottiin tunnevan ne säännökset, joita hän rikkoi, mutta koska ei voitu tehdä päätelmää, että hän olisi virkavelvollisuuksiensa vastaisesti menetellessään toiminut tarkoituksellisesti tai tietoisesti lakia rikkoen ei kysymys ollut tahallisuudesta.

²² Näin oikeuskansleri Linden-päätöksessä sivu 6

²³ Viitataan myös rikoslain 4 luvun 1 §:n tunnusmerkistöerehdystä ja 2 §:n kieltoerehdystä koskeviin säännöksiin

välisistä oikeustoimista. Eriyttämisperiaatteesta seuraa, ettei ehdokkaan edes tullut olla selvillä eikä hänen pitänyt ottaa selvää, mitkä mahdolliset tahot presidenttivaalikampanjaan ovat osallistuneet. Matti Vanhasella ei ole ollut mitään asemaa Nuorisosäätiössä tai Kansainvälinen Suomiry:ssä. Hänellä ei ole ollut mitään velvollisuutta eikä myöskään käytännön mahdollisuutta perehtyä näiden itsenäisten oikeushenkilöiden mahdollisiin keskinäisiin oikeustoimiin. Tietääksemme tällaista selvitysvelvollisuutta ei ole asetettu kenellekään muullekaan.

RAY-avustuspäätöksissä on riidattomasti kysymys täysin rutiininluontoisesta päätöksenteosta. Rikosoikeudellisesti päätöksentekoon osallistumisessa voisi enimmillään olla kysymys vähäisestä muotovirheestä.

Esitutkimateriaali osoittaa kokonaisuudessaan, ettei Vanhasen toiminnassa missään tapauksessa ole kysymys sellaisesta tahallisesta tai törkeän huolimattomasta ja olennaisesta velvollisuuksien rikkomisesta, jossa ministerisyytteen nostamisen edellytykset voisivat täytyä.

Oikeus ja kohtuus

Oikeuskansleri on vuonna 2002 antamassaan ratkaisussa huomauttanut ministeriä hallintomenettelylain esteellisyysäännöksen (yleislausekkeen) rikkomisesta. Asia ei ole antanut aihetta muihin toimenpiteisiin.

Nyt käsiteltävänä oleva RAY-avustuspäätös on selvästi rutiiniluontoisempi kuin mainitussa vuoden 2002 ratkaisussa ministerin tekemä valtionavustuspäätös yhtiölle, jonka osakkeita ministeri ja hänen lähipiirinsä omisti. Vanhasella ei ole nyt käsiteltävänä olevaan asiaan mitään henkilökohtaista liittymää tai mitään taloudellista intressiä, toisin kuin vuoden 2002 ratkaisussa, jossa ministerillä oli tällaiset liittynät. Vuoden 2002 ratkaisussa esteellisyys oli ”riidatonta”, tässä asiassa esteellisyyttä ei ole. Molempia asioita arvioidaan saman esteellisyysäännöksen perusteella. Vuoden 2002 tapauksessa ministerille annettiin huomautus. Vanhasen asiassa harkitaan valtakunnanoikeutta.

Oikeuskansleri otti vuoden 2010 keväällä Vanhasen pyynnöstä kantaa siihen, onko hän esteellinen käsittelemään ydinvoimalupahakemuksia, koska kaksi lupia hakenutta yhtiötä oli hankkinut seminaarilippuja silloin Vanhasen johtamalta Keskustapuolueelta vajaan 8.000 euron arvosta. Toisin kuin presidentinvaaleihin liittyvässä rahoituksessa ja vaalirahailmoituksissa, puolueen puheenjohtaja allekirjoittaa puolueen tilit ja varainhankinnan. Oikeuskansleri ilmoitti kantansa nopeasti toteamalla, että esteellisyyttä ei synny. Ydinvoimalupien määrästä ja valituista yhtiöistä ministerit tekivät aidosti päätöksen ja Vanhanen osallistui ratkaise-

viin neuvotteluihin. Nyt käsiteltävänä olevassa asiassa Matti Vanhasta uhkaa valtakunnanoikeus, vaikka päätöksenteko on ollut täysin rutiiuiluontoinen, hänellä ei ole ollut presidentinvaalien rahoituksesta sen paremmin juridista kuin käytännön vastuutakaan eikä hän ole tiennyt mahdollisen vaalituen antajaa tai muitakaan tuen yksityiskohtia.

Vanhaselle ei voida asettaa sellaisia velvoitteita ja vastuita, joita tähän mennessä ei ole kenellekään muullekaan asetettu. Varsinkaan rikosoikeudellisesti tämä ei voi olla mahdollista. Asiassa ei pitäisi olla mitään perusteita poiketa oikeuskanslerin vuoden 2002 ratkaisusta ilmenevästä ratkaisu- ja seuraamuslinjasta.

Yhdenvertaisen kohtelun periaate edellyttää, että asia ei enää anna aiheutta enempiin toimenpiteisiin.

Lopuksi

Vanhanen viittaa eduskunnan perustuslakivaliokunnalle osoittamissaan vastineissa 30.9.2010, 6.10.2010 ja 11.10.2010 esitettyyn.

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt esitutinnan toimittamista sen selvittämiseksi, onko Vanhanen syylistynyt tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rikoslain 40 luvun 9 tai 10 §:ssä rangaistaviksi säädettyihin tekoihin tai esitutinnassa mahdollisesti ilmi tulevaan muuhun rikoslain 40 luvussa rangaistavaan rikokseen.

Suoritetussa esitutinnassa on selvitetty, että

- Vanhanen ei ole syylistynyt mihinkään rikokseen
- tahallisuudesta tai törkeästä huolimattomuudesta ei ole mitään näyttöä
- PL 116 §:ssä ministerisyytteelle asetettu korotettu syytekynnys ei missään tapauksessa voi ylittyä.

Helsingissä, 11. tammikuuta 2011

Petteri Sotamaa

asianajaja

Matti Vanhasen valtuuttamana asiamiehenä

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

M6/10 vp entisen pääministerin Matti Vanhasen
kuuleminen 4.2.2011 kello 9.00

Asianajaja Petteri Sotamaa
Matti Vanhasen avustaja

1. Mistä on kysymys?

Onko Vanhanen syyllistynyt lainvastaiseen menettelyyn?

Kannanotto on rikosoikeudellinen ratkaisu

- perustuttava rikosoikeudellisiin säännöksiin ja periaatteisiin
- arvioitava päätöksentekoajankohtien mukaan, ilman jälkiviisautta
- puolustuksen suosimisen periaate
 - epäselvyys ratkaistava Vanhasen hyväksi
 - tulkintatilanteessa valittava Vanhasen kannalta lievempi vaihtoehto

Vanhanen vetoaa ja viittaa kaikkeen aiemmin esittämäänsä

- vastineet perustuslakivaliokunnalle 30.4.2010, 6.10.2010 ja 11.10.2010
- sekä esitutinnan loppulausunto 11.1.2011 sekä kuulustelukertomus esitutkinnassa

2.1 Esitutkinta, asiantuntijat ja valtakunnansyyttäjä

- Esitutkinta: ei näyttöä rikoksesta
- erittäin perusteellinen
- täysin yhdensuuntainen Vanhasen aikaisemmin esittämän kanssa
- ”rikollinen tiedettiin, mutta rikosta ei löytynyt”
- Rikosoikeuden asiantuntijat: syytekynnys ei ylity
 - kukaan ei esitä muuta
 - prof. Koskinen: syytekynnys ei ylity
 - prof. Viljanen: perusteita syytteen nostamiseen ei ole
 - prof. Lahti: korostaa PL 116 §:n erityisedellytyksiä

2.2 Esitutkinta, asiantuntijat ja valtakunnansyyttäjä

- Valtiosääntöoikeuden asiantuntijat: syytekynnys ei ylity
- prof. V-P Viljanen ja prof Hidén: sama johtopäätös
- Valtakunnansyyttäjä: syytekynnys ei ylity
 - kaikissa muissa rikosasioissa merkitsee syyttämättäjäätämispäätöstä

3.1 Kysymyksenasettelusta

1. Oliko esteellinen?
2. Toimiko harkintavallan rajoissa?
3. Täyttyykö virkarikostunnusmerkistö?
4. Täyttyvätkö PL 116 §:n erityiset edellytykset
5. Arvio kunkin päätöksentekotilanteen ja kaikkien kriteerien osalta erikseen (Nissinen s. 6, Viljanen s. 9 kohta 3.2)

3.2 Kysymyksenasettelusta

Ei esteellinen	=> ei toimenpiteitä
Esteellinen, mutta harkintavallan rajoissa	=> ei toimenpiteitä
Esteellinen	=> ei toimenpiteitä
Virkarikostunnusmerkistön täyttyminen	=> näyttö?
•ei tahallinen tai törkeän huolimaton	=> ei toimenpiteitä
•vähäinen	=> ei toimenpiteitä
•ei olennainen	=> ei toimenpiteitä
•tahallinen tai törkeän huolimaton, mutta vähäinen	=> ei
toimenpiteitä	
•tahallinen tai törkeän huolimaton, mutta ei olennainen	=> ei toimenpiteitä
=> esitutkinta, asiantuntijat, valtakunnansyyttäjä	=> syytekynnys
ei ylity	

4.1 Matti Vanhanen ei ollut esteellinen

1/5

1) Ei asemaa Nuorisosäätiössä

- aikaisempi luottamustehtävä ei luo esteellisyyttä
- Vanhasella ei mitään asemaa tai suhdetta Nuorisosäätiöön 2003 jälkeen (esitutkinta, Nissinen, s. 8)
- Vanhanen ei ole tiennyt yksittäisistä hankinnoista, tai ohjeistanut tai käsitellyt niitä (esitutkinta, johdanto s. 15)
- ei tukea henkilökohtaisille kampanjoille v. 2000, 2004, 2007 tai 2008
- tiedossa ollut ”tukihistoria” ei perusta esteellisyyttä tai selonotto-velvollisuutta

4.2 Matti Vanhanen ei ole ollut esteellinen

2/5

2) Presidentinvaalien rahoitus eriytetty

- Vanhanen ei ole tiennyt yksityiskohtia v. 2006 presidentinvaalien rahoituksesta (esitutkinta)
- Vanhanen ei ole tiennyt Kansainvälinen Suomi ry:n ja Nuorisosäätiön välisistä oikeustoimista (esitutkinta, KRP:n muistiot 10.3.2010, 17.5.2010)
- Väitetty tuki alle 0,5% kampanjan kokonaiskuluista
- presidentinvaalin eriyttämisperiaatetta noudatettu (esitutkinta)

4.3 Matti Vanhanen ei ole ollut esteellinen

3/5

3) Esteellisyys sääntely

- esteellisyys sääntelyn epäselvyys, tulkinnanvaraisuus, soveltaminen politiikoihin ja muu tulkintakäytäntö (vrt. OKA:n ydinvoimakanta, Nissinen s. 11 ja 12, EOA 12.5.2010 Dnro 3988/4/08)
- rikosoikeudelliseen legaliteettiperiaatteeseen liittyvä täsmällisyysvaatimus (RL 3:1)

4.4 Matti Vanhanen ei ole ollut esteellinen

4/5

4) RAY-päätökset ja motiivi?

- ei mitään henkilökohtaista etua
- ei haittaa tai vahinkoa kenellekään
- rutiinitoimi, jonka valmisteluun tai sisältöön ei ole mitenkään puuttunut (riidatonta, esitutkinta)
- päätöksen sisältö aivan sama Vanhasesta riippumatta
- ei mitään motiivia osallistua esteellisenä päätöksentekoon

4.5 Matti Vanhanen ei ole ollut esteellinen

5/5

”Jos pääministeri ei ollut perillä tuosta rahoituksesta,

- on todennäköistä, ettei ulkopuolinen arvioijakaan ole ollut siitä tietoinen
- ei Vanhasella ole ollut edellytyksiä arvioida esteellisyyttä ja todeta itseään esteelliseksi.” (Mäenpää 7.10.2010 s. 10)

- Esitutkinta: ei näyttöä tietoisuudesta, eriyttämisperiaatetta noudatettu

- Jos ei tietoisuutta, ei ole esteellisyyttäkään

⇒ ei erityisiä syitä, jotka muodostaisivat esteellisyyden (hallintolain 28 § 1 mom 7-kohta)

5. Vanhanen toimi harkintavaltansa rajoissa

- Vanhanen ei ole tähän vedonnut, koska ei ole tiennyt esteellisyydestä
- olisi voinut pitää itseään perustellusti esteettömänä ks. edellä esteellisyydestä lausuttu
- harkintavallan puitteissa toiminta poistaa rikosvastuun (Nissinen s. 10, KKO 2009:86)
- ”Tapausta voidaan arvioida niin, että Vanhanen toimi virkavelvollisuksiensa puitteissa” (Nissinen s. 11).

6. Korotettu syytekynnys (PL 116 §)

- syyteen nostaminen edellyttäisi, että syyllisyyden tueksi erittäin todennäköisiä syitä
- valtakunnansyyttäjän, rikosoikeuden asiantuntijoiden ja valtiosääntöoikeuden asiantuntijoiden mielestä syytekynnys ei ylity

7.1 Vanhanen ei ole toiminut tahallisesti tai törkeän huolimattomasti (PL 116 §, RL 40:9§)

- tulisi tietää itsensä esteelliseksi (RL 3:6)
- tulisi tarkoittaa menetellä lainvastaisesti tai ainakin mieltää se (KKO 2008:98),
- tunnusmerkistöerehdys (RL 4:1, ks. prof. Lahti s. 7: ei selvillä seikoista tai erehtyy niistä)
- törkeyden kokonaisarvostelu (RL 3:7: velvollisuuden merkittävyys, vaarannetun edun tärkeys, loukkauksen todennäköisyys, riskinoton tietoisuus sekä muut tekoon ja tekijään liittyvät olosuhteet)
- OKA, KRP, VKSV selvittäneet poikkeuksellisen laajasti eri tavoin: ei näyttöä eikä yhteistä näkemystä: miksi Vanhanen olisi osannut rutiinipäätöksentekotilanteessa arvioida asiaa toisin ja ”oikein”?
- asiantuntijat: syytekynnys ei ylity

7.2 Vanhanen ei ole toiminut tahallisesti tai törkeän huolimattomasti (PL 116 §, RL 40:9§)

Vanhanen

- ei ole tiennyt tai mieltänyt itseään esteelliseksi
 - on noudattanut eriyttämisperiaatetta ohjeistuksen mukaan
 - ei ole tiennyt, ohjeistanut tai puuttunut Nuorisosäätiön yksittäisiin hankintoihin
 - ei ole ollut missään roolissa Nuorisosäätiön toiminnassa v. 2003 jälkeen
 - ei ole puuttunut RAY-asian valmisteluun tai lopputulokseen
 - ei tiedä kampanjarahoituksen yksityiskohtia, ei ole ollut sitä velvollinen selvittämään eikä olisi ollut edes käytännössä mahdollista
 - ei mitään motiivia ja syytä osallistua esteellisenä päätöksentekoon
- ⇒ tahallisuusedellytys ei täyty
- ⇒ törkeä huolimattomuus ei täyty (V-P Viljanen, s. 2-6)

8.1 Vähäisyys (RL 40:9)

- rutiinitoimenpide, joka täysin riippumaton Vanhasen roolista ja asemasta
- päätöksenteosta vetäytyminen olisi ollut pelkkä muodollisuus (Viljanen s. 14)
- päätös aivan sama Vanhasesta riippumatta; ei haittaa tai vahinkoa edes teoriassa
- ei mitään hyötyä eikä Vanhanen vaikuttanut asiaan millään tavoin
- ei mitään seikkoja, jotka veisivät vähäisyyskriteerin ulkopuolelle
- ei merkitystä päätöksen sisällön, pääministerin viran hoidon tai kenenkään etujen kannalta
- vakavimmillaan: rutiiniasian yhteydessä tapahtunut vähäinen muotovirhe

8.2 Vähäisyys (RL 40:9)

- ”Vanhasen ei voida käytettävissä olevan aineiston perusteella osoittaa pyrkineen vaikuttamaan epäasiallisesti päätöksen sisältöön ja kyse on ollut tilanteesta, jossa varsin rutiininomaisesti samalla kertaa päätetään avustuksista lukuisiin kohteisiin.”
(OKA 16.9.2010, s. 10)
- ”osallistumista edellä kuvatulla tavalla valtioneuvoston päätöksentekoon voidaan ehkä tarkastella vähäpätöisenä muutovirheenä...” (OKA 16.9.2010)

8.3 Vähäisyys (RL 40:9)

- ministerivastuun ulkopuolelle tapaukset, joissa ”ministerin menettelyn olisi katsottava vain vähäisessä määrin rikkovan hänen velvollisuutensa (HE 1/1992, s. 26-27)
- ” vähäisiä, joten kyse ei käsitykseni mukaan ole ollut rangaistavasta menettelystä (Viljanen s. 15)
- ” ... kyseessä ei ole rikos” (Viljanen s. 16)

=> ei rikosta (Viljanen s. 16, V-P Viljanen s 6))

9. Olennaisuuskynnys ei ylity (PL 116 §)

- RAY-päätös vuosittainen rutiini
- ei pääministerin viranhoidon ydinaluetta (KKO 2009:62, KKO 2004:132)
- Vanhanen ei ole vaikuttanut tai pyrkinyt vaikuttamaan päätöksen asiasisältöön
- lopputulos täysin sama, vaikka Vanhanen olisi jäävännyt itsensä
- RAY-päätöksestä ei kenellekään haittaa tai vahinkoa (KKO 2009:38)
- Vanhanen ei ole hyötynyt mitenkään
- ajan kulumisen merkitys v. 2007 – 2009 päätösten osalta, ei hankintoja presidentinvaalien jälkeen
- esteellisyysnormin tulkinnanvaraisuus ja avoimuus (KKO 2009:86)
- virkamies/poliitikko (valtioneuvosto 2008-työryhmä, Brax s. 198)
- edellyttäisi epäasiallista vaikuttamista asian valmisteluun tai päätöksen sisältöön (V-P Viijanen, s. 4)
- ” ... ei voida pitää olennaisena..” (Viijanen s. 16)

=> PL 116 §:ssä asetettu virkavelvollisuuden rikkomisen olennaisuuden kynnys ei ylity

10. Valtakunnanoikeusprosessi

- ei sovellu kaikkeen ministerin toiminnan lainmukaisuuden arviointiin (PeVM 32/1982 vp, V-P Viijanen s. 2)
 - poliittisen vastuun ensisijaisuus ministerivastuuasioissa
 - aivan liian järeä keino käsittelemään esimerkiksi tavanomaisia menettelyvirheitä
 - menettelyvirheissä normaalitapa ylimpien lainvalvojien huomautus
 - turvauduttava vain hyvin poikkeuksellisesti (V-P Viijanen s. 3)
- ⇒ tämän asian ei pitäisi olla lähelläkään prosessikynnyksen ylittymistä.

11. Yhteenveto

Vanhanen ei ole ollut esteellinen.

Vanhanen on joka tapauksessa toiminut harkintavaltansa puitteissa.

Rikosta ei ole tapahtunut eikä siitä ole näyttöä.

Olenaisuusedellytys ei täyty.

Tahallisuutta tai törkeää huolimattomuutta ei ole.

Joka tapauksessa kokonaisarvostelussa vähäinen.

Esitutkinta: ei mitään näyttöä rikoksesta

Asiantuntijat: syytekynnys ei ylity

Valtakunnansyyttäjä: syytekynnys ei ylity

⇒ ei rikosta, eikä syytekynnys ylity

⇒ jos epäselvää, ratkaistava Vanhasen hyväksi ja valittava lievempi vaihtoehto